Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Vestjyder

fortæller



VESTJYDER FORTÆLLER

VESTJYDER

fortæller

LIONS FORLAG . VARDE
1968

INDHOLDSFORTEGNELSE

IKKE NOGET SÆRLIGT – af forfatteren Niels Fenger, Viborg 9

TØRVEMOSEN – af førstelærer St. Steffensen, St. Nustrup 18

EN VAGEN DANSK OG KRISTEN UNGDOM – af sadelmag. Frits Pedersen, Varde 26

MORTEN ESKESEN – af Kr. la Cour Pedersen 33

VESTJYSK LUNE – af tandlæge C. W. Koch, Varde 56

FORTÆ'L OM HJEMM' – af Morten Raunkjær, tidl. Ølgod og Yderik 66

SKIPPER OG HAVN – af fhv. skipper og havnebetjent Chr. Roust, Esbjerg 77

JÆGERE I VESTJYLLAND – af redaktør A. C. Lau, Ribe 83

NABO TIL HEDE OG HAV – af boghandler Thyge Clausen, Varde 91

FALDENDE BLADE – af kunstmaler P. Poulsen, Bramminge 98

ROVMORD VED RIBE SKEL – Et tidsbillede af litterat Ludvig Murtfeldt, Varde 103

Denne bog er sat med Intertype Garamond og trykt på uglittet C-masse fra DFP. Redaktion: Benneth Østergaard, Thyge Clausen, Jeppe Larsen og Arne Rechter. Omslagstegning af Olaf Bak. Trykt i Rechters Bogtrykkeri, Varde. Bogbinderarbejde udført i Varde Bogbinderi.

FORORD

Når vi igen i år vover at udsende et bind »Vestjyder fortæller«, er det ikke for i særlig grad at hæve det vestjyske op over, hvad der kan skrives og fortælles i andre dele af landet. Men enhver har brug for at vide noget om sin baggrund og mindes sin egen fortid. Den, der ikke har hjemme i noget andet end sit eget, er hjemløs. Det er vel grunden til, at børn holder af at høre om forældrenes liv og slægt. De har brug for sammenhæng med deres fortid. (»fortæ'l om hjemm!« hedder netop en af artiklerne i år).

Det samme behov kan man have for viden om ens hjemegns historie og særpræg, hvor det end er. Også her må mindet holdes fast, om ikke livet i ens egen tid skal blive uden sammenhæng.

En lille del af den opgave vil vi gerne udfylde med »Vestjyder fortæller«. Derfor siger vi tak til dem, der har hjulpet os med denne fjerde samling. Overskuddet ved salget går ubeskåret til hjælpearbejde på Grønland eller andre filantropiske formål.

Varde, i november 1968.

LIONS CLUB VARDE

IKKE NOGET SÆRLIGT

Af forfatteren Niels Fenger, Viborg

Når man som jeg er en underlig bastard af københavner, østjyde og grønlænder, er det mærkeligt at finde sig selv ulykkelig forelsket i Vestjylland. Det er, som om det strider mod min sunde fornuft. Og forelskelsen er virkelig ulykkelig, så sandt som den aldrig har ført til samliv, og jeg heller ikke aner, om kærligheden er gengældt. Her har jeg imidlertid lejligheden til at erklære mig, og det må vel siges at være det første skridt for en frier.

Hvori det attråværdige ligger er vanskeligt at definere. Sådan er det altid med forelskelser. Skønhed, klogskab eller hengivenhed? Åh nej, alt er såmænd på det jævne. Ærligheden og redeligheden måske? Jo såmænd, men stadig med måde og rimelighed. Jamen hvad så? Tja, ikke noget særligt. Og det er just det pudsige.

Man bliver så træt af spekulativer. Pragtfuld, enestående, fantastisk. Alle andre steder kloden over er jo imponerende, pitoreske og exceptionelle. Vestjylland er stadig ikke noget særligt.

Aldrig nogensinde får man mig til at sige et eneste kønt ord om Vestjylland. Det kunne eventuelt lyde hult. Går man måske rundt og siger kønne ord om sin kone. Hun er der jo bare. Og deri ligger der en hel verden af liv og hvad mere er.

Nu Vestjylland. Ja, samliv blev det altså aldrig til. Men jeg har nærmet mig landet og dets mennesker. Ialt tre gange. I barndommen, i ungdommen og – nu ærlig for pokker – i alderdommen.

Tre snapshots fra tre epoker i mit liv.

1.

Oksbøl – Oksby på trædecykel i slutningen af tyverne. Kunne man tænke sig nogen større tortur. Den grusede vej lå som et vaskebræt og cyklens fælge skulle lige akkurat ned i hver eneste

revle. Det blev en rystetur som krævede fasttømrede nyrer. En punktering i middagssolen, gråden i halsen, ingen hjælp i miles omkreds. Og hvor fandtes der en smule vand, så man kunne finde det forræderiske hul i den røde cykleslange. Den store fristelse til at humpe videre på de flade fælge. Det godes endelige sejr, dæk og slanger var dyre, ruin for familiens økonomi. Ak ja, og så trak man. Endeløs var vejen gennem plantagen. En hugorm i det lune sand gav en kærkommen afveksling. Bombardementet af sten og grenepisk, indtil fjenden blev efterladt i trevler. Og videre trak man.

Men fyret i sigte og alt var glemt. Nok røg der en dyrebar eftermiddag, men forude ventede jo huset, havet, klitterne, venner og familie plus et enormt fad med marmelademadder. Blåvand havde sin egen duft. Den soltørre lyng og bedst af alt – havsaltet i vestenvinden.

Alt, alt for kort var tiden. Dagene fløj, og hvor mærkeligt, at man kunne glemme at skønne på dem. En hel uge lå vi i det lille lærredstelt og læste Nat Pinkerton. En mægtig stabel, hvor vi så havde hittet dem frem. Det var mens vejret var allerbedst. Og da var der hverken tid til svømme- eller ravture. Vorherre var i drillehumør, for varmen var ulidelig bag det let blafrende lærred. Da det sidste skud fra seksløberen var faldet, satte det ind med blæst og regn, og så fik vi selvfølgelig frygtelig travlt i forsøget på at blive solbrændte.

Hvor var den fin og ren sandstranden. Navnlig på Skallingen og fra hugget nordpå. Ingen tjære som nu, kun de kridhvide sandkorn som changerede i det gullige hver gang en bølge slikkede op. Og altid kunne vi gå på opdagerfærd og finde de mest sælsomme objekter. Mærkeligt formede flasker fra fjerne lande, som desværre aldrig indeholdt det brev vi altid kiggede efter, og der var prægtige, mørkegrønne glaskugler, hajæggenes særtformede kapsler, og vigtigst af alt de små ravstykker, som var så skønne og klare så længe de, lå i det våde glitrende ravsnus, men som brat

forvandledes til matte, farveløse klumper uden liv og ånd, når de blot havde ligget fem minutter i en bukselomme.

Prægtigst var badene. Også de evige gentagelser. Komedien som skulle udspilles hver eneste dag. „Nu er vandet for koldt, og i dag gider vi ikke." Og hvordan man så alligevel trippede ud. Meget forsigtigt for ikke at blive våd. Når vandet nåede lårene, indtraf det kritiske punkt. Da var det, man begyndte de mærkeligste kragehop for hver en bølge der kom. Indtil man endelig tog mod til sig og væltede sig ind i en altfavnende bølgetop. Den hurtige løbetur på stranden bag efter var himlen nærmest.

Det var netop om den, min far engang sagde, at under de omstændigheder var han 99,9 pct. lykkelig.

– Hvorfor ikke 100, sagde jeg.

– Åh, svarede han, – det er vist for stort et forlangende for et menneske.

Det har jeg siden spekuleret meget på. Men selvfølgelig – 99,9 pct. er jo heller ikke at kimse af.

Og sådan var det. Ikke noget særligt. Og dog –.

2.

I den sidste krigsvinter blev jeg forflyttet til Varde. Det sted i verden jeg nødigst ville havne. Men der var ikke noget at gøre. Ordre fra regionen.

Hvor skulle jeg begynde, og hvor skulle jeg ende. 100.000 tyskere i Oksbøl og hver en klittop fra Skallingen til Nymindegab besat med kanoner og anden djævelskab. Modstandsbevægelsen i Varde tre gange revet op af Gestapo med efterfølgende deportationer til koncentrationslejrene i Tyskland. Lokale hippofolk i stadig aktivitet med det ene formål at knuse ethvert lille pip der smagte af modstand. Hvor fandt jeg venner, og hvor kunne jeg komme i sving. For det var jo ikke en hundepistol der tyngede min inderlomme, og det var ikke udelukkende reagensglas og jordprøver som fyldte min tunge kuffert.

Mit navn var Rasmussen med fornavnet Knud. Dejligt at have noget kendt og elsket at støtte sig til. Det navn kunne jeg slynge ud i enhver situation, og det svarede til mit nye legitimationskort. Profession: Jordbrugskonsulent.

Banegården hed Varde Vest, og det var en mørk og kold vinterdag, hvor folk var helt gule i ansigterne af træthed, surhed og lede. Toget fra Esbjerg var forsinket. Noget med luftalarm ved Guldager. Det iskolde tog havde stået og hvæset på linjen i over en time. Men der skete ikke videre.

Ventesalen gav mig kvalme. I den kolde og fugtige luft stank cigaretrøgen så billigt, at man foretrak den forblæste perron. Der var også andet derinde der stank. Støvler og oppakning og armsved. Sådan lugtede de ikke, da de kom d. 9. april, men krigsårene havde selvfølgelig gjort sit. Når snavs først er gammelt og lugten tilstrækkelig blandet med støvlefedt og mandskroppe, bliver ækelheden direkte håndgribelig.

Men der var også civile. Danske arbejdere til flyvepladser og befæstningsværker. Triste og udslukte ansigter. Som mit eget vel.

Og her i denne forbandede afkrog af landet skulle jeg leve til krigen var vundet eller tabt. Håbløst. Mest af alt havde jeg lyst til at pille lidt i min kuffert og placere den midt i hele redeligheden med mig selv oven på. Og så vente på det helt store brag.

En ting undrede mig. Mit første kontaktsted. Ordren lød på noget i retning af Charlottenlund. Det smagte ikke spor vestjysk.

Jeg fandt en kone, der så nogenlunde rar ud, og spurgte om vej. Og så traskede jeg af. Selvfølgelig lå det pokker i vold ud ad en skummel vej.

Ærlig talt, det så noget lorent ud. Hvad i alverden var meningen. En prægtig stor villa, to gøende selskabshunde, en stuepige med hvid kappe, en hall og et hav af blomster. For en sikkerheds skyld, følte jeg lige efter om alt lå parat og tilgængeligt. Nødig skulle jeg gå lige på hovedet i den første den bedste fælde.

Herren og fruen tog venligt, men lidt reserveret, imod mig.

Omsider blev jeg dog budt en stol. Vi snakkede lidt sammen om vejr og vind, og da jeg havde forstået, at det virkelig drejede sig om husets retsmæssige ejere, kom jeg lidt forsigtigt stikkende med min introduktionsskrivelse.

De sagde ikke et ord, så kun et øjeblik på hinanden, så tog de imod skrivelsen, undskyldte sig og forlod stuen.

Og der sad jeg. Ventetiden blev lang. På skrivebordet lige ved siden af mig stod en telefon. Den ringede, men jeg forblev passiv. Så ringede den igen og jeg rejste mig og åbnede døren, men der var ingen at se. For tredie gang ringede den, og så tænkte jeg, at det nok var noget meget vigtigt, så jeg tog røret for at forklare situationen.

Stemmen var gebrokken. Jeg forstod ikke rigtig, hvad manden sagde. Det lød så underligt, så jeg sagde – hva-be-har.

– Det er fra Gestapo.

Av. Ikke om det havde været fanden selv kunne det være værre. Så var det altså en fælde. Nu bare rolig, tænkte jeg, lidt mere klarhed, og jeg skal være ude af huset inden der er gået et halvt minut, om jeg så skal skyde mig gennem både hunde og stuepiger.

– Javel, sagde jeg.

– Det er disse satans sabotører, nu er det galt igen.

Jeg havde hørt nok, sagen var klar, og min hånd gled ind under jakken i samme øjeblik som husets herre igen stod i stuen. Men der var et eller andet helt galt. Hvorfor i alverden så han så rar ud.

– Det er fra Gestapo, sagde jeg roligt, mens jeg nøje iagttog ham, og mine knoer blev hvide.

– Åh de idioter, sagde han ganske uanfægtet, – ringer de nu igen.

Han tog telefonen, og på flydende tysk begyndte han at skælde gestapomanden ud. Jeg var helt ude af fatning, men stadig på vagt.

Så smed han arrigt røret og vendte sig smilende til mig:

– Jeg forstår godt, hvis De er en smule forbavset, sagde han.

– Jo det tør siges.

Han så mildt og vemodigt på mig. Så pludselig var det som om, han forstod grunden til, at jeg stadig indtog den stramme napoleonsstilling med højre hånd hvilende ud for hjertet, og i denne mærkelige skæve situation, sprudlede han over i en herlig latter. En vidunderlig klukken direkte fra hjertet.

Langsomt forlod min hånd sin plads og fattede i stedet piben. Og nu havde jeg masser af tid.

– Lad mig så høre, sagde jeg.

Jeg fik forklaringen. Den spegede og komplicerede. Om den store forretningsmand, der i sin virksomhed var nødsaget til at udføre store arbejder for tyskerne, og hvordan han i dette arbejde skulle beskyttes af sabotagevagter under tyske direktiver. Og om hvordan den samme mand selv anviste sabotørerne, hvordan de nemmest kunne komme ind i virksomheden, og hvor de mest effektivt kunne springe skidtet i luften. Et dag- og natarbejde med modsat fortegn.

Og da forstod jeg, at et bedre og mere sikkert sted kunne jeg ikke bo i hele Vestjylland.

Fruen kom ind.

– Hvad med en kop the, hr. Rasmussen? Og så skal jeg bagefter vise Dem Deres værelse.

Og det gjorde hun, og stadig var der blomster.

– Nu har vi oliefyr, sagde hun med et lille skævt smil, men brændeovnen er alligevel en god reserve, hvis et eller andet tynger Dem.

Jeg kiggede ind i den tomme ovn. Jo, det måtte jeg indrømme. Et ganske glimrende skjulested i en snæver situation.

Først d. 4. maj om aftenen lod vi maskerne falde.

Vi skålede.

– Må vi hilse på Dem, hr. Fenger.

– Fenger???

– De er ikke særlig snedig som illegal, lo fruen. – De havde nok glemt, at der stod navn i Deres vasketøj.

Og det var rigtigt. For også det var blevet ordnet og strøget i min hyggeligste og dejligste tid som underjordisk.

3.

En lille menneskealder er gået siden. Det er atom-, strejke- og hashtid, men Vestjylland er nogenlunde uanfægtet.

Jeg sidder i min bil og kører hjem en mørk efterårsnat efter en foredragsaften i et øde og forblæst forsamlingshus. Og jeg tænker på den aften, som slæbte sig lidt tungt af sted, og jeg undrer mig over, at jeg alligevel er godt tilpas, trods de meget få reaktioner hos mine tilhørere og trods formandens vindtørre afslutning og takketale. Var det ikke fordi min erfaring og min fornemmelse sagde mig noget andet, måtte jeg nok notere mig en aften af de helt små.

Og hvorfor så ikke?

Jo, der var jo for det første det bemærkelsesværdige, at der i det hele taget kom nogle mennesker. Ikke sådan at forstå, at forsamlingshuset var fyldt, men det var heller ikke så sparsomt besat, at det virkede pinligt. Og hvor kom de mennesker fra? Naturligvis, der lå en gård der, og der lå en anden hist, men der var så sandelig godt med luft imellem. Nuvel, så lå der en lille klat by et par kilometer derfra, men det var nærmest kun en samling huse. Så når der alligevel troppede et lille halvt hundrede mennesker op, ville jeg være et skarn, om jeg ikke var tilfreds.

Men jeg havde jo også andet at anke over. Ærlig talt, var det ikke sådan, at der var nogle øjenlåg der glippede, og at der forsvandt et par rødmossede ansigter ned i nogle store hænder – velsagtens i søvnens søde favn, mens jeg stod der på talerstolen og mente, at jeg både var dyb og interessant.

Jo, det er rigtigt.

Ligesom det også var rigtigt, at et par unge piger havde lomme-

tørklæderne fremme for i ly af dem både at hviske og tiske og tage sig et lille fnis nu og da.

Sandt, hvert et ord.

Det mærkelige var blot, at jeg ikke følte mig såret, hvor ømfindtlig jeg ellers er i en sådan situation.

Der var jo sket noget denne aften med mig selv. Noget svært betydningsfuldt. For første gang i mit liv havde jeg udvist en slags storsind, måske var jeg på vej til at blive voksen. Jeg så jo på disse lidende mennesker med andre øjne. Det var ikke mere mig det drejede sig om, det var dem. Og jeg så dem i deres egentlige miljø. Gårdene derude – de karleløse. Manden som selv havde været tidligt oppe for at røgte, og som dagen igennem havde været optaget af de mange gøremål som påhviler enhver bedrift. Og de unge piger, hvor i verden de så kom fra, havde nok heller ikke spillet frøkener dagen igennem, så sandt som deres hænder var røde af opvaskevand og skurepulver.

Nu sad de der, og det var i sig selv en bedrift. Et lille blund ind imellem var lige så naturlig som enhver anden menneskelig funktion. Og veninderne? Jo, nu var tidspunktet endelig inde, hvor de havde fundet sammen. Og hvad er mere naturligt end venindetisk og et lille fnis over ingen verdens ting.

Den eneste unaturlige i selskabet var i grunden mig.

Og med denne selverkendelse fik jeg hurtigt rundet min palaver af, så vi kunne komme i gang med det egentlige. Livets mere håndgribelige værdier. Kaffebordet først og fremmest. Nå ja, og så kiggede vi sammen på nogle billeder, og jeg fortalte et par historier. Og lidt efter lidt vågnede vi allesammen op. Sådan efterhånden.

Derfor kunne formanden nu godt have udtrykt sig lidt fiksere. Men når man nu engang har en god kliché at holde sig til, så hvorfor ikke bruge den. Det med at gå udenfor kan godt føre en mand på glat is, og hverken formanden selv eller nogen anden ønskede det jo anderledes. Så altså: – „På foreningens vegne" –

og alt det der. Men vi – som ikke er tjenere i åndernes rige, men bare tjenere – lærer hurtigt at lytte godt efter de små nuancer. Udtrykket „en interessant aften" holder jeg ikke så meget af. Derimod er jeg glad og godt tilpas, hvis formanden kommer for skade at udtrykke sig lidt jævnere og måske siger – „en god aften".

Og pludselig sidder jeg der i bilen og smiler frem for mig i mørket. Aftenen var ikke noget særligt. Men det fandt jeg ud af. Rutine duer ikke. Kampen skal kæmpes hver aften. Den sværeste af alle. Kampen for mennesker – også de sovende.

TØRVEMOSEN

Indtryk fra en afsides jydsk gård omkring århundredskiftet

Af førstelærer Steffen Steffensen, St. Nustrup

Tørvemosen lå i en helt anden del af sognet end de øvrige arealer, der hørte til mit hjem, – der lige med undtagelse af fjordengene lå ud i eet stykke. – For at nå den måtte man ad sandede veje i en halvcirkel arbejde sig helt udenom nabobyen og undervejs passere jernbanen hele to gange, – og så måtte man endda fortsætte et godt stykke ud mod sogneskellet, der gik tværs gennem mosen.

Tørvemosen lå så langt borte, at man ikke kunne tage hjem til middag, når man arbejdede derude, hvorfor der altid blev bragt middagsmad med i en stor „klyneløb" af den slags, der kunne tage to skæpper. – Det skete ikke ved andre lejligheder, – ikke engang i fjordengene! – Anledningen til besøgene i den fjerntliggende mose kunne være klynekastningen i maj, høbjærgningen i juli eller, – hvis høsten kom tidligt, – i september. – Ja, og så tørvenes opsætning i „røger" samt hjemkørslen, der var helt afhængig af, hvornår tørvene kunne blive tørre.

Afrejsen en sådan dag foregik altid meget tidligt om morgenen. – Solen var da for nylig stået op. Man mindedes faktisk aldrig i ens drengetid at have været så tidligt på benene. Det skulle da lige være på den årligt tilbagevendende ridetur langs fjorden eller egnen rundt med følhoppen, umiddelbart efter sammes nedkomst, der altid fandt sted ved nattetid engang i april.

Det var med stor undren, man så gårde og huse ligge som uddøde, endnu i blid nattesøvn, mens vognen med far, karlen og en selv, – og med hjulbør, tørvespade og andre redskaber raslende

omme bagi, – skumplede af sted ad mosen til. Her omme stod også kurven med maden sammen med „skæggemanden", en svær stendunk med drikkelse! – Navnet kom af, at dens korte hals lignede hovedet af en mand med det lange skæg hængende ned over dens sider. – Dunken var så solid, at den endog kunne holde til at hænge på den stive arbejdsvogns inderside uden at gå i stykker. – Sådan transporteredes endog den dyrebare brændevin hjem fra stationsbyen; her, på vej til mosen, var der dog kun tale om hjemmebrygget øl! – Tit var drikkelsen endog fordelt i flere flasker.

Under udturen dukkede gårdene en for en frem af morgentågen, og mens man var mindre, syntes man altid, de havde et ansigt, – ligesom ens eget hjem altid havde lignet en rar mand med fuldskæg i lighed med far. – Undervejs til mosen var der flere gårde, der havde deres eget ansigt. – Der var således en gård, der lå næsten gemt bag en have, slidt skrå af vestenvinden, så der kun var høje træer i dens østlige side. – Selve gården lignede næsten et dyr, der lå på lur bagved noget! – Sådan så en ræv vist ud! – Jo, gården der ovre lå og lurede som en ræv!

Og manden i gården ved siden af, som folk tit var så bange for! Han kunne trolde og sådan! – Folk sagde, at der blev stude væk i naboernes kærstrækninger neden for hans gård; den så også rigtig skummel ud! – Ja, og gården oppe på bakken, som man kom forbi lidt længere omme, lå så højt og havde tre lave skorstene, der var lige ved at forsvinde i taget; den så akkurat lige så pukkelrygget ud som manden, der boede deroppe! – Det var gerne ham, der købte fars skind af ildere og måre. – Far havde hver vinter kister sat for at fange disse pelsdyr, enten i laden, hvor katte dog var hyppigere vildt end ildere og måre, – dels nede i marken bag et bevokset dige! – Manden ville gerne handle, og siden, når han kom til købstaden, solgte han skindene.

Jo, hver gård havde sit eget ansigt, der også sagde noget om, hvordan manden i gården var!

Efter ankomsten til tørvemosen blev kurven med maden an-

bragt et lavt sted under en busk, medens drikkevarerne, – „skæggemanden" eller flaskerne, – blev stukket ned i grøftens kolde, sure vand, så lige akkurat tolden stak ovenfor!

Hvor var det spændende, når de indgrøftede moseparceller dukkede frem af morgentågerne med deres sortebrune tørvegrave og porsbuske, deres sanddrivere, der ofte alentykke dækkede tørvejorden, – og deres grave med vand! – Jo tykkere dette dæklag var, des bedre var tørvene.

Fra den fjorgamle tørvegrav og fremefter var en halv snes alen af tørvejorden befriet for sit tykke overlag og ligesom brutalt og ubarmhjertigt flået! – Dæklaget var kastet i pytten bagved fra året før, og skulle nu danne engbund til ny græsvækst efterhånden. – Karlen havde været derude for at gøre forarbejdet dagen før! – Og nu var man altså rede til at tage fat!

Ens arbejde som dreng var at læsse på hjulbøren de stabler af tørv, som far skubbede op på brinken, og som karlen derefter trillede hen på tørrepladsen! – Hårdt kunne arbejdet være; far skar med øvede hænder fem-seks-syv glinsende tørv ad gangen og skød dem op over kanten, hvor ofte et anseligt antal stabler allerede stod og ventede. – Og tykke var tørvene, rent modsat dem, de rigtige tørvegravere producerede; de var tynde som mellemmader! – De fik nemlig betaling pr. tusind!

Et par arbejdsmænd fra sognet gravede tørv hele foråret og sommeren. De var selvfølgelig meget kritiske overfor ikke-fagfolk. – Da jeg engang som ung karl kørte ud og lagde til tørring og hørte en bemærkning fra dem om, at det var „en pæn plet bondeklyne", følte jeg det som en stor anerkendelse!

Men man bed tænderne sammen og trådte endnu fastere i æltet, selv om det kunne ske, at tårerne kom frem i øjenkrogene af ærgrelse, især hvis karlen, der kørte ud for at drille fandt på demonstrativt at sætte sig til hvile på børens kant med korslagte arme de få sekunder, han måtte vente.

En anden vanskelighed var kulden, der kunne plage fingrene

skrækkeligt sådan en tidlig morgen i maj. – Aldrig har man vel frosset hænder som i sådanne tidlige morgentimer! – Man ville selvfølgelig ikke give sig, men manøvrerede med de følelsesløse hænder som luffer, man kun var i stand til at bevæge i håndleddene. – I sådanne stunder var der ikke meget ved hverken den skønne natur eller det interessante arbejde, man var med til at udføre. – Man tænkte egentlig kun på måltiderne, – om man i det hele taget var i stand til at spise selv, sådan som hænderne skabte sig. – Især ved formiddagsmellemmaden omkring klokken ni kunne det knibe.

Tørvespaden måtte man tage sig i agt for; det skarpe blad og da navnlig den vinkelret opadbøjede del var uberegnelig og kunne snitte i ens fingre, og man var for ivrig og greb om stabelen, før spaden var trukket tilbage igen. – Her hørte man for første gang det mærkelige, at et snit med tørvespaden, – ligesom et stik af forken i slæt eller høst for resten, – regnedes for en slags hæderstegn. – Arret bagefter ligesom satte bæreren i en højere rang eller klasse som arbejdsmenneske. Karle og piger kunne af og til finde på at vise den slags frem for hinanden og prale lidt deraf.

Enkelte steder æltede man tørvejorden ved at lade heste vade rundt i den, og så lavede man tørvene i forme. – Man påstod, at æltede tørv var de bedste, men ingen af vore naboer brugte den fremgangsmåde!

Imidlertid lakkede det mod enden med anvendelig tørvejord, – „morr", som den kaldtes. – Halvdelen af vore tørv måtte vi kaste et sted, hvor der engang langt tilbage i tiden havde været gravet før, og hvor det nydannede morr-lag hverken var særlig tykt eller af nogen større brændselsværdi. – Når det blev sagt som en morsomhed, at de øverste klyne blæste af under hjemkørselen, var det selvfølgelig den slags tørv, der var tale om!

Og så måltiderne! – Særlig middagsmaden var herlig! – Når den store kurv var endevendt, og pandekagerne og sødsuppen, –

for det var altid pandekage og sødsuppe, – nænsomt blev taget frem og delt ud af fars lidt kejtede hænder, – ja, da var alle genvordigheder ganske glemt. – Drikkevarerne fra grøften havde karlfolkene ligesom bedre tag på. Toldene svuppede, og flaskerne med det hjemmebryggede øl gik fra mund til mund. – Her blev man første gang til grin, fordi man satte munden om hele flaskehalsen! – Først senere, – efter adskillige øvelser i enrum, – lærte man kunsten med overlæben.

Og så arbejdede far sig med sin tørvespade dybere og dybere ind i brinken foran og lod en tørvegrav bag sig med klynerester og græstørv, men med nogenlunde fast bund, fordi tørvejorden var taget med helt ned til sandet. – Solen varmede og gjorde underværker, – ja, til en rigelighed endda, – efter at hænderne først var blevet brugelige igen. – Humøret steg efterhånden, så man uden forargelse kunne tage imod, hvad far og karlen gav fra sig af vid, – og spydigheder!

Her fra tørvemosen havde man ingen udsigt over fjorden, men til gengæld mere til den modsatte side, hvor stationsbyen tonede frem for ens øjne, – lidt fremmed, fordi den ikke lå så langt borte og desuden sås under en anden synsvinkel end hjemmefra. Færdselen fra stationsbyen ad landevejen nordpå kunne følges ganske tydeligt!

Her var det, far stod og arbejdede som ung karl en forårsdag i 1864, da han så hele landevejen sort af tyske tropper på vej nordpå. – Hans beretning fik altid en særlig kolorit, når han med hævet stemme sluttede med at sige, at han inderligt ønskede, han havde haft sin bøsse! – Så kunne han lige – –! – Vi børn var dog ikke ret store, før vi tvivlede på, at far havde kunnet noget som helst!

Efter en sådan lang arbejdsdag var der i hvert fald en, der var træt, når vognen ved aftenstid igen bevægede sig nordpå, op mod de dyrkede marker og videre mod hjemmet, hvor dagligstuen med hængelampen og den varme aftensmad samtidig tonede frem i

sindet med en særlig glans. – Og hvor havde man dog været længe borte, – næsten som på en udenlandsrejse! – Og man lyttede spændt efter, hvad der mulig var sket hjemme imens!

Efter nogle ugers forløb skulle tørvene vendes, d.v.s. de blev liggende i rækker, men blot rejst på enden, og efter endnu nogle uger, blev de „røget", sat op i runde, mandshøje stakke „klyynrøøger"! – Det var mærkeligt nok, altid pigens arbejde at stakke tørvene, så jeg mindes aldrig at have hjulpet til!

Siden blev det min tur til at gå bag trillebøren i mosen, og jeg oplevede da også lige akkurat den dag, da jeg selv hoppede i den dyndede tørvegrav og søgte at drille den sølle fyr, der nu tog fra, ved at dynge en uoverskuelig masse klyne op. – Hvor kan mennesker dog til tider være ubarmhjertige og – have let ved at glemme!

– En anden anledning til at gæste mosen var høslætten, der på grund af idelige skiften med tørvegrav, pytter, enkelte grønne græsflader og brinker med katteskæg, – måtte foretages med le. – Her lærte man for første gang katteskægs sejhed at kende! – Blev brinken ikke slået af, før duggen forsvandt, var katteskæg umuligt at klippe! – Ganske vist påstod far, at man kunne før i tiden, da der var rigtige høle-karle til; men den vise kendte man for godt til, at man turde fæste alt for megen lid til den.

Og så måtte vi være glade for, føjede far til, at der ikke voksede „ren katteskæg" mere som i gamle dage. Blev de for skraldtørre inden hjemkørselen, blev stråene nemlig så skøre, at et helt læs ligefrem kunne skæres igennem på langs som med en kniv, så de to halvdele kunne falde til hver sin side, blot læssetræet strammede lidt energisk. – Man ordentlig gøs alene ved tanken!

Nej, så var det lettere at soppe i de gamle pytter og hugge „kragetæer" og padderokker, siv og lidt tagrør, selv om man meget godt vidste, at det knap var umagen værd!

En begivenhed var det, da far et år pludselig spændte græsslåmaskinen efter vognen, da vi kørte om morgenen, og dernæst uden at sige noget, med det snerrende uhyre kørte ud på den

jævne flade, hvor der engang i svundne tider havde været gravet tørv, – og som virkelig kunne bære, uden at man en eneste gang hørte den svuppende lyd af et bagben, der stak i, eller høje tilråb fra far! – Den dag indlededes et nyt tidsafsnit i mosen.

Hjemkørselen af mosens produkter var meget fornøjelig, ligegyldigt om det var tørv eller hø, det drejede sig om. – Man følte sig som en virtuos, da man blev halvvoksen og med tømmen i venstre hånd omhyggeligt styrede hestene frem over det ujævne terræn, mens man med den højre støttede det svingende hølæs og skiftevis skubbede til og holdt igen, – med hånden febrilsk knuget om vognrebet! – Ulige lettere var det at age hjem med tørvelæssene, selv om 5-6 rækker tørv over sættefjælene også krævede forsigtighed under kørselen, – og sædet oppe på de knastrede tingester lod en hel del tilbage at ønske! – Det var først ude på de mere jævne sogneveje, man kunne tillade sig at køre på læsset!

Og så var der kun tilbage efter hjemkomsten at få vognene tømt og tørvene båret, skovlet eller kastet ind i det gamle klynehus. – Det var det mest skidne arbejde, man kendte året rundt! – Tørvesmuld og tørvestøv har altid haft en mærkelig evne til at trænge ind alle tænkelige steder, så man blev snavset over hele kroppen. – Og jo mere tørre tørvene var, des værre!

Tørvemosen gav kun ganske få læs hø og ydede ingen eftergræsning til kreaturerne, selv om der forsøgtes med kunstgødning. – Der var desuden for langt, når kreaturerne skulle passes. Og der brugtes ikke pigtrådshegn i mosen! – Da der heller ikke længere var ordentlige klyne at grave, og folk efterhånden var blevet forvænt med udenlandsk brændsel, kul og koks, kom tørvemosen til i en årrække at ligge øde hen. Og så kunne det dog ske, at man som voksen fik endnu et indtryk af mosen. – Når om vinteren frosten satte ind, så jorden bar oppe, kunne der skydes genvej over mosen, hver gang der skulle aflægges besøg hos familien i nabosognet. – Så travede man frem gennem dyb sne eller over islagte pytter og så med gensynsglæde de øde strækning-

ger, der engang var grønne og frodige, og hvor man stadig kendte hver pyt, hver sandvold og hver græsflade!

Nu er et stort kultiveringsprojekt, der omfatter hele mosen, helt ud til fjorden, blevet sat i gang. – Heri er fars gamle klynemose nu indgået som et led, og „de knortede kær" vil antagelig snart få et andet udseende og blive til nyttig agerjord.

Men egentlig er det en underlig følelse, at der med denne afståelse ligesom er amputeret et led af ens barndomshjem!

EN VÅGEN DANSK OG KRISTEN UNGDOM

Af sadelmager Frits Pedersen, Varde

Begyndelsen af dette århundrede var en udmærket grotid for folkeligt og ideelt arbejde. Tidens problemer blev stærkt drøftet. Hvilken stor tilslutning f. eks. samlede de vestjyske skolemøder ikke i de år?

Mange unge var meget optaget af den store udvikling, der på mange områder fandt sted.

Vi var en kreds af barndoms- og ungdomsvenner, der efter konfirmation dannede „Ungdomskredsen", som vi kaldte den. Medlemmerne var: Jens Rudolf Damsgaard Jensen, der i mange år var ingeniør ved havnevæsenet i Århus, Jens Christian Nissen, der kom til statsbanerne og i en lang årrække trafikinspektør i Århus, Jens Theodor Thomsen, der også kom til D.S.B., blev assistent, læste så til præst, under krigen en periode redaktør af „Kristeligt Dagblad" samt sognepræst i Hellerup. Peder Friis, der efter en journalistisk uddannelse ved flere blade blev redaktør af „Vestkysten" i Varde. Jens Verner Jensen blev som sin fader landinspektør i Varde; desværre døde den evnerige mand allerede i 1936 kun 42 år gammel. Hans Pedersen havde i mange år en kontorstilling ved postvæsenet i København. Selv fulgte jeg i min faders fodspor og blev ligesom han sadelmagermester i min fødeby. Vi syv samledes skiftevis i vore hjem til møder, hvor vi efter tur indledede om tidens mange spørgsmål. Der blev også oplæst et blad ved vennekredsens møder, vel nok noget af Peder Friis's første journalistiske arbejde. En aften i sommeren 1909 havde vi formået student Hans Lund, hvis fader var avlsbruger og senere i mange år kirkeværge i Varde, til at tale ved et møde om Henry George. Ved mødet opfordrede Hans Lund til, at man stiftede en

ungdomsforening for Varde og omegn i tilslutning til De danske Ungdomsforeninger, hvis formål var at skabe en vågen, dansk og kristen ungdom, og bedre formål for et ungdomsarbejde kunne vel ikke tænkes. Tanken fik derfor også fuld tilslutning fra vennekredsen.

Hans Lund og et par af kredsen henvendte sig til pastor Chrf. Pedersen (der var res. kapellan i Varde fra 1903–10). Han viste stor velvilje for tanken og gav os navnene på en række unge i byen og landsognet, som der så blev rettet henvendelse til.

Den 31. juli 1909 indbød man til et orienterende og stiftende møde. Man havde formået den daværende formand for De danske Ungdomsforeninger realskolebestyrer Olaf Nielsen, Nr. Aaby, til at tale om ungdomsforeningens formål og arbejde. Efter foredraget vedtoges at stifte en ungdomsforening. 44 medlemmer indmeldte sig straks, deraf 25 fra byen og 19 fra landsognet. På grund af fint høvejr var der ikke mødt så mange fra landsognet.

Ved mødet nedsattes et udvalg til at udarbejde forslag til love for ungdomsforeningen. Ungdomsforeningerne var sluttet sammen i hovedkredse, og allerede dagen efter deltog nogle af medlemmerne i Syd-Vestjysk Hovedkreds møde i Oksbøl, hvor dansk-amerikaneren præsten Adam Dan og gymnastikinspektør Olav Schrøder talte. Den 10. august holdtes stiftende generalforsamling og vedtoges love.

De tre første lovparagraffer fik følgende ordlyd:

I

Foreningens navn er Varde og Omegns Ungdomsforening.

II

Formålet er at fremme sammenholdet og fællesskabet mellem de unge, der på kristelig grund vil arbejde for god, sund, folkelig og kristelig oplysning.

III

Formålet søges opnået ved afholdelsen af regelmæssige sluttede eller offentlige møder med foredrag, diskussion, oplæsning, sang m. m. En arbejdsplan vedtages årligt.

Til den første styrelse for ungdomsforeningen valgtes: gdr. Simon Pallesen, Mejls (formand), stud. mag. Hans Lund (næstformand), sadelmagerlærling Frits Pedersen (kasserer), frk. Mette Jensen, Mejls, gdr. Niels Jensen, Vestermarken, gdr. Søren Jensen, Isbjerg Mølle, og gdr. Kristen Madsen, Mejls.

Møderne holdtes skiftevis på Højskolehjemmet og i Thinghøj Forsamlingshus, der var blevet bygget et par år før. I Højskolehjemmets lokaler hang dengang store billeder af åndens stormænd med en sentens under. Under et billede af Chr. Richardt stod ordene: Glæden ved Guds grønne jord, glæden ved hans nådes ord, de vil ikke kriges, for lærkesang og klokkeklang de kan godt forliges. De ord bed sig fast i min bevidsthed. Der var for mig linie og perspektiv i dem.

Mange af tidens kendte ordførere talte ved ungdomsforeningens møder. Ved et af de første holdt fru Jutta Bøjsen Møller fra Rødkilde Højskole et timelangt foredrag om Chr. Hostrup for en stor og meget lydhør medlemsskare.

Sangen blev også meget brugt ved møderne og havde en oplivende, næsten begejstrende indflydelse på arbejdet. Ved et sangmøde gennemgik højskolelærer Peder Jakobsen, Ry, den dejlige høstsalme „Vi pløjed og vi såede vor sæd i sorten jord", og lærte os, medens han akkompagnerede på sin kendte hardangerfile, at synge den rigtigt.

De såkaldte „fælleslæsninger", ved hvilke der af en række medlemmer blev læst nogle af tidens skuespil, var også en meget anvendt underholdningsform ved møderne og bidrog til at sætte mange af menneskers og samfundets problemer under debat. De

første hold fælleslæsningsbøger hentede Hans Lund og jeg hos lærer Antonsen i Kokspang, der administrerede hovedkredsens mange fælleslæsningsbøger. Vi fik „Isen brydes" af P. R. Møller, som blev læst i gdr. Jes Schmidts have i Mejls, hvorefter gårdejeren trakterede alle 80 deltagere med kaffe. Tidens brændende spørgsmål blev også diskuteret stærkt ved nogle af foreningens møder. Et af de mest aktuelle var forslaget om kvindernes valgret. Man havde en aften formået journalist P. Friis til at indlede om „Hvorfor jeg er modstander af kvindernes valgret". En sagfører-fuldmægtig og forfatter Erich Erichson, der var gift med en datter af byens største købmand, havde udgivet et par bøger, „Helvede" og „Det største af alt". Der var hvasse indlæg mod kvindernes valgret. I et forord hed det: „Det største af alt er at give ny slægt liv og lede dens første skridt mod fremtiden, langt større end dette at skrive landets love". I bøgerne kan man genkende byens forhold og enkelte af dens borgere. Under diskussionen gik bølgerne højt. Indlederen slyngede os, der mente, at kvinderne burde have valgret, lange citater i hovedet fra Erich Erichsens bøger. I 1915 blev grundlovsændringen om kvindernes valgret gennemført og fejret ved en fælles politisk grundlovsfest i Arnbjerg. Ved festen talte bl. a. den kendte konservative folketingsmand overretssagfører Poul Rasmusen, der advarede imod at enigheden partierne imellem ikke blev for stor, så skellet udviskedes, som hos hin svensker, der var så skallet, at han måtte have hatten på, når han vaskede sig, for at konstatere, hvor langt ansigtet gik.

Gennem organisationens blad „Dansk Ungdom", i hvilket der stadig førtes en livlig debat om tidens problemer, havde man også en udmærket lejlighed til at følge med og udvide horisonten.

De danske Ungdomsforeninger holdt i 1911 årsmøde på Hejls Efterskole syd for Kolding. Den følgende dag holdtes et stort ungdomsstævne på Skamlingsbanken. Sammen med tre andre repræsentanter for ungdomsforeningen deltog jeg i årsmødet og ungdomsstævnet. For et lille beløb kørte den senere kendte bil-

grosserer i Ålborg Lykke Madsen med os i to dage. Vi blev indkvarteret hos landstingsmand Niels Ravn på „Sjølundgaard". Om lørdagen deltog vi i årsmødet på efterskolen. Blandt deltagerne færdedes der en midaldrende mand i en ikke ny hvid sommerjakke og en meget solbrændt gul stråhat. Jeg antog ham for at være en af egnens husmænd, der var kommet for at overvære mødet. Stor blev derfor min overraskelse, da det ved morgenandagten den næste dag viste sig, at den formodede husmand var ingen ringere end frimenighedspræst Morten Larsen fra Holstebro. Søndagens vejr blev desværre præget af stærke regnbyger. Ungdom i titusindtal var strømmet til fra alle egne af landet, og de fleste af de unge piger var, som skik var, i hvide sommerkjoler. Talerne ved sommerstævnet var rigsdagsmand H. P. Hanssen, Nørremølle, frimenighedspræst Morten Larsen og højskoleforstander Thomas Bredsdorff. Under Bredsdorffs tale kom en mægtig regnbyge, og regnen trommede på de mange paraplyer, så han måtte afbryde sin tale. Jeg kan endnu se ham, da bygen var ovre, stå op på talerstolen og sige: „I al sin glans nu stråler solen, så fortsætter vi". Han holdt så resten af sin tale, (der senere gav anledning til lange forhandlinger). Dette årsmøde og sommerstævne blev en meget stor oplevelse for mig.

Hans Lund var jo den drivende kraft i ungdomsforeningens arbejde. Han var lige blevet student, men der var ingen studenterhovmod. Når man lykønskede ham med det opnåede resultat, svarede han: „Det er blot nøglen til universitetet". Men han var stærkt optaget af tidens åndelige og politiske spørgsmål. På en af vore aftenture kom vi ned gennem Arnbjerg-anlægget, hvor der holdtes et politisk møde af Socialdemokratiet, ved hvilket den senere viceudenrigsminister Ernst Christiansen talte. Da taleren var færdig, bad Hans Lund om ordet og imødegik ham. En aften var vi cyklende ud til Horne til vælgermøde. Den radikale folketingskandidat lærer Valdemar Nielsen, Bryndum, måtte her finde sig i kraftige tilråb. Dengang var det almindeligt, at unge deltog

i forskelligt ideelt arbejde. Hans Lund var stærkt optaget af Henry Georges tanker og medlem af afholdsforeningen. Men i september 1909 rejste han til København, for at påbegynde sine studier ved universitetet. Et af hans mål med ungdomsarbejdet var at skabe kontakt mellem by- og landboungdommen. Der knyttedes da også mange bekendtskaber og venskabsbånd mellem mange medlemmer, som har holdt i de mange år. Det gik godt med møderne, i lang tid skiftevis i Højskolehjemmet og Thinghøj Forsamlingshus. Men unges tilværelse er ofte meget omskiftelig. De flytter rundt efter arbejde og uddannelse, ikke mindst de interesserede unge, og det var jo dem, der deltog i ungdomsforeningen. Som ung svend arbejdede jeg i 1912 i København og 1913 i Løgumkloster. Medens jeg opholdt mig der, holdt danskerne årsmøde i et meget stort telt i Bredebro. Ved hver side af teltindgangen stod en tysk gendarm og lyttede til, hvad der blev udtalt ved årsmødet og overvågede, at man ikke sang de forbudte danske sange. På hjemvejen, da toget kørte fra Bredebro, sang vi af fuld hals disse sange.

Det kneb efterhånden med tilslutning af unge fra byen. På landet kunne man stadig få nye interesserede medlemmer fra de mange unge, der havde været på højskole, og der havde fået forståelse af en ungdomsforenings opgaver og arbejde.

Mordet i Sarajevo og den første verdenskrig kom som en bombe for befolkningen, da man efter de mange års fredstid ikke ventede nye krige. Hans Lund og jeg var en aften først i august 1914 gået over på banegården, for at overvære det indkaldte mandskabs afrejse til sikringsstyrken. Der herskede en ejendommelig stemning. Da toget satte sig i bevægelse, blev der råbt hurra, men stemmerne var svage, og armene ville ikke rigtig løfte sig. Hvad ville krigen bringe – betød det skumring eller gry? Mange millioner mennesker mistede livet i krigen. Vi fik Sønderjylland tilbage, dyrekøbt, også ved mange danske sønderjyders liv. Selv mistede jeg en fætter fra Als, der i 1915 faldt i Rusland.

Efterhånden var tilslutningen af medlemmer fra byen i ungdomsforeningen blevet så ringe, at alle møder blev holdt i Thinghøj Forsamlingshus, og ungdomsforeningen ændrede sit navn til Varde Omegns Ungdomsforening, der stadig var en livskraftig forening.

På initiativ af pastor Edv. Eller stiftedes i 1924 Grundtvigsk Ungdomskreds i Varde. Pastor Eller har i Historisk Årbog for Ribe Amt i 1959 skrevet en udførlig artikel om foreningens virke. En af de opgaver, denne forening fik praktiseret, var erhvervelsen af en grund på Isbjerg ved Varde og opførelsen af et stort stråtækt hus (halvdelen af den store restaurationsbygning fra „Vestjydsk Udstilling" i 1931 i Varde. Husets navn blev „Fyrrestuen", der blev til megen glæde for ungdomsforeningen og mange andre organisationer, som fik tilladelse til at samles der og samtidig nyde den smukke natur på Isbjerg og den herlige udsigt over omegnen og ind over den gamle by med de mange minder.

MORTEN ESKESEN

Af Kr. la Cour Pedersen

Lærer Møller Lund i Vendsyssel sagde engang til sin gode ven, Morten Eskesen:

Ej småligt skal Du granskes:
Er leret end fra Varde,
Din Ånd er Holger Danskes.

Følgende beretning, to kapitler i en bog om ham fra hundredåret for hans fødsel, gengives med tilladelse af forfatteren, slægtninge og forlag.

KUN SPIREN FRISK OG GRØN I TIDLIG VÅR

Der var uro, bekymring og spænding i den lille lyngtækkede gård i Uldbæk natten til St. Simeons dag 1826. Da ved totiden blev den lille dreng født, og så snart det dagedes, spændte Eske Mortensen for og kørte afsted til Kvong efter pastor Olivarius, at han kunne døbe den lille Morten. – 35 år efter, da han skulle giftes og skaffede sig en døbeattest, så han, at der stod på den, at han var født 5. jan. 1826 og døbt samme dag. – „Var jeg syg, siden I skyndte jer så stærkt med at få mig døbt?" spurgte han da sin fader. „Nej", svarede faderen, „var du syg! Nej, men du var jo vort første barn, og vi ville ikke, at bjærgmændene skulle tage dig og give os en skifting for dig. Vi var så heldige at holde lyset tændt til dag; men natten er jo lang og dagen kort på den årstid. Vi turde ikke vove at lade dig ligge udøbt én nat endnu. Jeg kørte derfor, alt hvad remmer og tøj kunne holde, efter præsten, og det var ingen springvej fra Uldbæk til Kvong; men jeg kom så tidlig, at jeg traf Olivarius hjemme og fik ham i tøjet med det samme. – Så kørte jeg til. Du véd nok, hvordan vejen er, og værre var den den gang, og midt om vinteren. – „Eskild, Eskild", råbte Olivarius og greb efter tømmen. Han havde ellers været med i krigen og hjulpen tyskerne mod Napoleon, for han var ikke bange for pelsen; men dette her var han ikke glad ved. Jeg havde dog godt hold på hestene, – det var jo de hvide, du vel nok kan

huske, fra du var lille, – og der skete ingen ulykker ved det. Du blev døbt, og så var du bjærget, for så var du jo et Guds barn. Præsten fik jeg kørt hjem, og jeg var hjemme igen til aften. Det var vejen frem og tilbage to gange, altså fire mil. Der måtte passes på sådan en kort dag." –

Morten Eskesen har, som det synes, taget mere i arv efter sin fars slægt og sin far end efter sin mor. Han siger: „Min fader sang liflig og hjærtelig; han havde en god stemme, og han mente, hvad han sang, mens han sang. Men hedensk overtro og vantro blandede sig hos os med vor gnist af kristentro, og derfor var frygt for hekse, spøgelser, gengangere og trolde så stærk hos mig, at jeg knap turde gå uden for vor dør i mørke; ligesom rå eder og anden råhed godt kunne blande sig ind imellem salmesangen. Hvad der også havde stor indflydelse på os som børn var selskabssangene, som i de tider ikke var af de heldigste. Dårlige kæresteviser, drikkeviser og nidviser bredte sig, mens den gode gamle folkevise og kæmpevise trængtes mere og mere tilbage. „Det var en torsdag aften" og „Kong Kristian stod ved højen mast" var de bedste viser, jeg hørte.

En karetmager fra Ringkøbing, Mogens Kristian Holm, var især en mester til at digte nidviser. Jeg så ham et par gange i kroen, hvor han digtede og sang lystig på stående fod. Og sådan en sangrøst, han havde. Folk sagde, han kom i tugthuset for en af sine viser, og nogle så i ham en martyr, fordi han havde vovet at sige de store sandheden. Drikfældig og liderlig havde han ord for at være, og til sidst hed det sig, at han var død, og at man havde fundet hans lig i vejgrøften et steds nede i Thy, hvor han skal have fået sin grav på Ydby kirkegård. Jeg fik indtryk af, at han var en mand med ikke ringe evner. Man sagde, han havde sunget smukt for Frederik den sjette, en gang kongen var ude ved Nymindegab, og at han i sine sidste dage havde digtet for Frederik den syvende som kronprins. Hele Vestjylland var hans tumleplads, og i en af sine nidviser truede han med, at den skulle blive sun-

get i Salling, Mors og Thy. – Mange lo ad hans viser, men andre harmedes, og deriblandt min mor, når hun mærkede, at hans viser med deres råheder og gudløshed fik alt for stor fremgang.

Morten Eskesens arv efter moderen er da måske mere at søge i det, han undlod, end at søge i det, han gjorde. Hun har været med at rense den strøm af toner og ord, han mødte på sin vej, og som han strøede omkring sig, hvor han kom. – Ved julegilderne kunne hun komme rigtigt i sit es; der stod hun ikke tilbage. Hun sagde ikke meget, men når hun gjorde noget, gjorde det sin gode virkning. Gjordes der det mindste tilløb til at mishandle folks gode navn og rygte, når de ikke var til stede og kunne værge sig, kunne hun finde det rammende, bidende ord, der gjorde brat ende på sladderen: „Tyv tror, hver mand stjæler, og hore, at der ingen ærlige er." – Eller: „Å, løgn og sladder har fanden skabt". – „Kæltringbænken er lang, der kan gerne blive en ende til dig også". – Der er et engelsk ordsprog, der siger: „Børn pikker ord, som duer pikker ærter!" – Når det ved gamle Morten Eskesens død kunne vidnes: „Han førte aldrig sladder med sig. Han havde en god hukommelse, for han holdt kun fast på det, der var værd at bevare", – så har vi her eftermælets vidnesbyrd om, at han i sit liv har "æret sin far og sin mor", og at det passede på hende, hvad ordsproget siger: „Immer drukner sladder for god kvindes dør!"

Morten Eskesen har givet os gode billeder af sit barndomshjem og sin fødeegn i „Efterhøst":

Hvad skal jeg sige, når jeg går
blandt blomsterne i enge,
og fuglesangen sammenslår
som tusind harpestrenge.

Jo ældre jeg bliver, des inderligere kan jeg være med i Brorsons lovsang, idet det ene barndomsminde efter det andet dukker frem.

Mindet om de blomstrende enge har aldrig gemt sig anderledes, end at de blomstrende enge ved åen, der optager bækken, som har givet min kære lille fødeby sit navn, Uldbæk, altid er på rede hånd. Og når jeg synger om havets dybe grunde, genlyder i min sjæl de løndomsfulde dønninger, vi både i Uldbæk, Lyhne og på Østergård hørte fra Vesterhavet som en vedvarende fjern torden. Og hvor ser vi stjerneflokken blinke skønnere end derude i Vardesyssel indenfor den vide synskreds, eller solens blanke rige stråle i en videre udstrækning end der en hed sommerdag. I den skære sommertid var det især den jublende lærkes og den skogrende urkoks morgenhilsen til den opgående sol, hvis stråler spejlede sig i dugperlerne på de friske marker og enge, der greb os; men når aftensolen kastede sine sidste stråler ud over egnen fra Stavningfjordens sølvspejl og legede på ruderne viden om i børdergårdene og husene, da lød der en samsang fra egnens hyrdedrenge og piger, hvis lige jeg aldrig har hørt.

Ved vintertid var vi mere indadvendte, især i juletiden og fastetiden, samt den derefter følgende påske, der dog allerede drog os ud af husene til de blomstrende marker og enge. Juleaften står for mig blandt minderne fra mit barndomshjem i det lifligste lys. Gamle og unge sad vi der om bordet, det festlige bord med de udsøgte retter. Husmoderen vidste med sig selv, at huset var rent i alle kroge, og husfaderen vidste ligeledes med sig selv, at alt var lagt til rette uden døre, samt i stald og lade, i fæhus, fåresti, svinesti og hønsehus. Vogn, plov og harve var gemt i vognskjulet, dem skulle Jerusalems skomager ikke vanhellige ved at hvile på dem under sin hvileløse vandring.

Dugen var bredt, de to eller tre talglys var tændte på julebordet. Det var ikke almindelige spædelys, men tommetykke formlys, og de måtte vogtes, at der ikke kom „en tyv" i dem, thi da var der en skælm i huset, eller at de ikke af trækvinden blæstes ud, når man gik med dørene, thi da skulle en af de, der sad til bords, dø inden næste jul. Kristi fødselsdag var den eneste fødselsdag,

der holdtes højtid for hjemme. Vi kendte ikke vor faders og moders årsdage; hver af os vidste omtrent, hvilken dag han var født, men også kun omtrent, hvilken af de store helgendage den lå nærmest op til. Vi tænkte ikke på at disse helgendage ikke var deres fødselsdage, men deres martyrdage, da de, ligesom St. Stephan, var indgået til at se Guds herlighed. Dette at gøre fødselsdagen til en højtidsdag har ikke mindste gran med kristendom at gøre, og hvem ved, hvilken dag der virkelig er Kristi fødselsdag? Hans opstandelsesdag er den store højtidsdag, ikke blot en gang om året, men en gang om ugen, den første i hver. Vi går ind i ugen med at mindes hans opstandelse, hans evige liv. Men hans opstandelse gentager han i enhver troende kristens dåb, til døden og genoprejsningen med ham. – Så klart tænkte vi ikke dette, når vi sad der om julebordet; men vi tænkte heller ikke på, at langkålen og svinehovedet havde noget at gøre med vore hedenske fædres julegalt, eller at julemjøden havde noget at gøre med mjøden, de malkede af geden og drak til flæsket. Men langkål og svinehoved – det var det første måltid ved julebordet.

Så kom salmebogen, og så læste fader, som sad for bordenden, julelæsningen, og sang med os Kingos dejlige salme til fjerde søndag i advent:

„Op, glædes alle, glædes nu,
med fryd opfylder sind og hu
i Herren eders glæde.
Thi Jesus han er nu så nær,
han vil, fordi han har os kær,
udi vort kød sig klæde."

Så læste han bordbønnen, efter at julegrøden var sat på bordet. Det var boghvedegrød med et væld igt smørhul og prydet med honningslyngninger. Siden kom den sidste højtidsret, en kraftig oksekødsuppe med klumper og kløser. – Derefter læste fader takkebønnen, og vel da den, der ikke havde „forædt" sig og

kunne være med at synge: „Et barn er født i Bethlehem". – „Fra himlen højt", og „Den signede dag er os beteet", som vi nu med Grundtvig synger: „Glæden hun er født i dag". – Så kom pebernødderne frem til stor moro og gammen for os børn; vi lod vore „Svin gå i skoven, legede „Effen eller ueffen", spillede „sorteper", „rakker", „i brudeseng" o.s.v. og vi „puttede i bælte", „slog blindslag" og legede andre julelege, som siden fortsattes ved julestuerne aften efter aften.

De små og store gårde i grandelaget havde hver sin aften af de 12 juledage, hvoraf dog den syvende, nytårsaften, fejredes i hjemmene. – Gamle Morten Rovst eller Morten Thomsen ville gerne fortælle om sine rejser og om, hvad han havde hørt i sin barndom om „Struels" (Struense) og den gamle nordmand Kristen Jacobsen Drackenberg, der døde 1772, netop det år, Morten Thomsen blev født. Kom han rigtig i sit es, fortalte han især om Tordenskjold, Napoleon og gamle Teilmann fra Nørholm. – Gamle Anna Jørgens var den ældste i grandelaget, hun skæmtede ikke. Hun havde tjent hos pastor Brorson i Varde, søn af salmedigteren H. A. Brorson, og ville gerne fortælle om ham. Noget af det mærkeligste, hun kunne fortælle, var om, hvorledes salmen „Op I kristne, ruster eder", var bleven til: En dag, da Brorson sad i sin stue, hørte han en synge en grim vise lige uden for på gaden. Det harmede ham, og da han fik at vide, at det var en menig soldat, lod han ham kalde ind til sig. Soldaten blev hed om ørerne. „Hvad er det for en sang, du går og synger, min gode ven?" spurgte Brorson. Soldaten skammede sig og tav, og da Brorson bad ham synge den for ham, tilstod soldaten, at det var ikke noget at lade præsten høre. – „Ja," sagde Brorson, „hvad du kan lade Vorherre høre på, må du også nok kunne lade mig høre". – Men soldaten ville ikke. – „Melodien er god", sagde Brorson, „lad mig da høre den". – Dette fik soldaten mod til, og da Brorson havde fået fat på den, sagde han til ham: „Nu er det godt; men kom nu igen i morgen, så skal jeg give dig en krigsvise, som du godt kan synge og lade

Vorherre høre på." – Da soldaten næste dag kom igen, fik han sangen: „Op I kristne, ruster eder".

I skolen var der ikke meget at hente for den kvikke og opvakte dreng. Der gik det i den tid efter „metoden". Der blev af godtfolk både leet og grædt over „den indbyrdes undervisning" med sine tabeller, nummere, pegestokke, skilte, pibe og øvrige kedsommeligheder. Det var ikke Søren Degn selv der holdt skole. Han havde været på Borris seminarium og var efter den almindelige mening godt lært, og Eske Mortensen havde i to vintre frivillig søgt undervisning hos hans fader efter sin konfirmation. Men nu havde Søren Degn andet at gøre; han var kromand og gårdejer i Lyhne og ejer af papirmøllen i Lem, dertil kom, at han var ved at blive gammel nu, og flasken fristede ham stundom over evne. Det var da en seminarist Haahr, der drev undervisningen, og om end den gav lidet eller intet udbytte, kunne han dog, som den spasmager han var, gøre skoledagene til en ret fornøjelig adspredelse i de ensformige arbejdsdage for børnene. – En vinterdag var Morten og hans brødre ikke til at styre hjemme fra skolen, skønt det var en rygende snestorm. Deres far sagde nej mindst to gange, men til sidst gav han dem lov, hvis de ville gå om ad Kirkevejen og ikke tværs over med stien. De nåede også lykkeligt skoledøren, men den var låset, og nu måtte de ned til kroen for at hente mester Haahr. Han var vist nok helst bleven, hvor han var, men skønt han havde forlagt nøglen, gik han dog med derop. Her hjalp han først Morten op på kirkegårdsdiget, og derfra hjalp Morten mester Haahr op på taget af skolen; derfra lod han sig dumpe ned gennem skorstenen, så han så ud værre end en skorstensfejer, da han kom og trak skodden fra bagdøren. – Lidt efter kom Eske, der havde været ude for at se, hvordan det gik hans drenge, og han undrede sig over, hvor Haahr så ud. „Ja sikken en kvolm, det gav", sagde han, „da jeg dumpede ned i asken".

Da Morten var 10 år gammel, kom han om sommeren op til Søren Degn i Lyhne kro for at vogte fårene ude på heden. Konen

var god ved ham og bad ham tit om aftenen læse højt for sig, men med Søren Degn stod han sig allerbedst, især når denne havde sig en lille „letter", for så var han munter og morsom. Han gjorde da ingen røverkule af sit hjerte, men talte rent ud af posen; og da han i grunden var en brav og dygtig mand, lærte han ikke så lidt af ham, når han var i den tilstand. Sommetider var degnen også oppe i skolen om vinteren og da kunne han tale så barnligt og kønt om Guds skaberværk, at M. E. aldrig kunne glemme det. – Mærkeligt er det også at høre, hvordan den 12-årige dreng, anden sommer han tjente i kroen, altid måtte være hos degnen om natten, da han lå på sit dødsleje. – En morgen, da han kom ind til karlene ved davren, spurgte en af dem: „Var du ovre i skæreloen i aftes?" – „Nej!" – „Ja, så lever degnen ikke længe. Vi hørte dig så tydelig komme springende over gården og gå ind i skæreloen, og vi var inde at søge efter dig, for vi troede, du havde skjult dig i bingen (hakkelseskassen)." – Tre dage senere, majdag 1838, kom datteren, Sidsel, ind for at løse Morten af ved Søren Degns seng. Han gik da ud til davren, men lidt efter kom datteren grædende ud og sagde: „Nu er far død. Han vendte sig om mod væggen, strakte sig ud og sagde: „Gud være mig synder nådig!"" – Dette greb Morten så stærkt, at han løb over gården og fortalte det som en glædestidende. – „Nu er degnen død", sagde karlen. „Sådan var det vi hørte dig for tre dage siden!" – Overtro og ydmyg tillid til Guds nåde blandede sig underligt i dette M. E.'s første indtryk af døden; og ihvor gammel han blev, gav det undertonen i hans røst, når han siden sang Holte-bødkerens vise, med omkvædene „Herre Jesus, hjælp du dog mig!" – og „Gud være mig syndere nådig".

Hos Søren Degns eftermand, Niels Petersen, kom M. E. til at gå i skole i 1½ år. Han var noget fornem i sit væsen og undgik da heller ikke de vittigheder, hvormed egnens folk søgte at værne sig mod indtrængende fremmed skik. Men ind under jul vandt han dog en del af drengenes hjerter. Morten og nogle flere, der

som han havde klare og gode stemmer, var kordrenge i kirken, og nu ville den nye degn indøve julesalmer med dem og bad dem derfor om til sig juleaftensdag. Han spillede for dem på sit enstrengede instrument, sang selv for, at drengene sang med. De blev så glade og vel tilmode ved det; men da de så var færdige og skulle gå, gik degnen hen og lukkede sin rundlågede klædeskiste op og tog en rigtig god julekringle frem af den til hver af dem. M. E. huskede ikke, hvor længe han gemte den kringle, for han nænnede ikke at spise den; men da han næsten et halvthundrede år efter skrev „Minder og udsigter", måtte han have dette minde med, og det vidner om, der var noget bag ved den julegave, som han altid var taknemlig over at mindes. M. E. havde allerede den gang lyst til at blive lærer, og degnen gav ham da engang et råd, som han dog aldrig kunne få sin samvittighed til at billige: „Når børnene spørger dig om noget, du ikke i øjeblikket ved, så skal du ikke lade dig mærke med det for børnene, for at de ikke skal tabe agtelsen for dig; men så skal du se at lede deres tanker hen på noget andet". – „Det råd kan jeg ikke følge. Børnene taber ikke agtelsen for mig, fordi de får at vide, at jeg ikke ved alting; jeg ønsker blot at være deres lærer og ikke deres alvidende Gud. Børn lader sig desuden ikke let dåre; de mærker snart, når man stiller noget op, som ikke er virkeligt, og ved at gøre dette taber man netop agtelsen hos dem!" – Det er dog nok her snarede den 55-årige friskolelærer end den 12-årige Morten, der giver dette svar, men det er vidnesbyrd om hans oprigtige sindelag, der til enhver tid har advaret ham mod at synes mere, end han var.

Den sidste vinter, før han blev konfirmeret, var han hjemme, og da holdt hans far sammen med nogle naboer C. L. Børresens „Den danske bondeven, et ugeblad til nytte og fornøjelse!" og det har i hvert fald for denne kvikke bondedreng virket efter sit formål. Her læste han Blichers „Hjorterytteren" og det eventyr af „Tusind og en nat", som Oehlenschlæger og H. C. Andersen hver på sin måde har plantet ind i den danske litteratur. Her i ugebla-

det var eventyret om „Den vidunderlige lampe" gengivet med indflettede vers af Oehlenschlægers Aladdin. Digtene ved Fr. VI.s død af H. P. Holst, Ingemann og Grundtvig blev også optaget i ugebladet.

Klokkeringningen landet over den vinter fra 10–12 formiddag og 4–6 aften blev udført på omgang af sognets mænd. En eftermiddag, Da M. E. var kommen hjem fra præsten, var det hans fars tur til sammen med en nabo at ringe, og M. E. bad da så mindelig om at få lov at gå med, men det blev ham nægtet. Da det var ved at blive mørkt, gav han sig alligevel derop og stod nu ganske stille øverst på tårntrappen og så de to mænd stå oppe på tårnloftet. Hans far ringede og naboen holdt lygten. Da de netop skulle løse af, ser faderen hen mod det sted, hvor Morten stod, og vakler da over mod tårnmuren, idet han frygtsom vender sig om mod naboen. Han havde i det usikre lys taget sin søn for et spøgelse, og kun på grund af stedets hellighed slap han for den revselse, han havde fortjent ved at jage sin far den skræk i kroppen. Ja, han fik endog lov til at ringe en lille tid for den afdøde konge.

Det var anden gang, kirkeklokken havde fristet ham over evne. I den tid han og hans brødre gik til skole hos mester Haahr, havde Morten pludselig fået lyst til at gå op i tårnet og ringe med klokken, så skulle brødrene stå neden for og høre, hvordan det klang. Det lød så muntert, så de måtte også op at prøve, men dagen efter kom det Morten dyrt at stå; han fik som ophavsmanden med „Mester Erik" at gøre, og det så alvorligt, at han måtte synge messen: „Kyrie eleison!"

Om det end bryder tråden, skal her samtidig nævnes, hvordan M. E. som ung lærer nytårsmorgen 1849 kimede med kirkeklokken i Outrup og slog med den takten til „Den tapre landsoldat".

Hele vinteren 1839–40 kom ved hans oplevelser i hjemmet og hos præsten Fr. Chr. Bloch til at stå i glans for ham. „Det var kronede dage", siger han selv, hvor han beretter derom. Han fej-

rede her sine triumfer som den, der kunne sin børnelærdom på sine fingre. Ikke for ingenting havde hans kammerater for flere år siden ved bispevisitatsen i Kvong råbt ham ud som „Studenten fra Lyhne" og kaldt ham „Morten bisp i Ribe stift". – Den gamle biskop Tage Müller havde lagt mærke til den kvikke dreng, og nu livede han op i konfirmandstuen hos pastor Bloch, der gav ham det vidnesbyrd i skudsmålsbogen: „Særlig god i religionskundskab".

Den 26. april 1840 var det konfirmations-søndag; og når M. E. siden læste i Ingemanns „Landsbybørnene" om Antons konfirmation samme år, stod hele dagen med al sin højtid og alvor for ham. Om morgenen, før de gik til kirke, sagde hans far til ham: „Nu har jeg holdt dig i ære og lære; nu gælder det, om du vil skikke dig efter det!"

Og i kirken førte præsten et ord af Vorherre til hans venner skærtorsdag aften frem med åndens kraft: „Bliv i mig, så bliver og jeg i eder!" – Dertil knyttede han af bjergprædikenen ordet: „Himmel og jord skulle forgå, men mine ord skulle ikke forgå!" – Ved overhøringen talte præsten med M. E. om Guds ord, idet han gik ud fra ordet: „Efter at Gud havde talet til fædrene ved profeterne, haver han i de sidste dage talet til os ved sønnen". – Og han stillede ham spørgsmålet: „Hvorved skal en ung holde sin sti ren?" – Og fik svaret: „Derved, at han holder sig, Herre, efter dit ord! Jeg gemte dit ord i mit hjerte, at jeg ikke skal synde imod dig!" – Efter håndspålæggelsen fremsagde præsten et vers, han havde digtet til hver af dem, og verset til M. E. handlede just om at gemme og fastholde Guds ord. – Og han lovede i sit hjerte, at det skulle ske.

HYRDEDRENG OG VINTERLÆRER

I sommeren 1840 var M. E. hyrdedreng på Østergaard hos Niels Kristian Nielsen og Anna Frands-datter. Det var gode husbondsfolk, og børnene der i gården blev holdt til at se op til tjenestepige og tjenestekarl som til ældre søskende. Han nævner især husmoderen, Anna på Østergaard, med ærefrygt. Hun var den sidste af de fire Anna'er, der i hans barndom havde vist ham moderlig omhu. For som det fortælles om Hejmdal, at han havde 9 mødre, kan man sige, at M. E. havde 6, nemlig, foruden hans egen mor, Margrethe Jensdatter i Lyhne og de fire Anna'er. Derved fik han nok lidt af den hvide As's evne til at høre græsset gro og tro på og trøste sig ved det spirende liv.

Sommeren før havde han været hyrdedreng hos sognefogeden, Simon Pedersen i Lyhne. Denne gamle Simon og hans kone, Anna Simons mindedes han altid, når han hørte evangeliet om Jesusbarnet, der blev fremstillet i templet, og når han i sit eget hjem fejrede sin fødselsdag 5. jan., St. Simeons dag. Disse gamle, trofaste mennesker kom alle dage til at stå vagt for ham om hans barndoms helligdomme i Varde syssel.

Gamle Simon Pedersen havde været med i krigen 1907–14 og kunne fortælle livligt om sine hændelser. En af hans bedste historier var den om Vorherre og St. Peder, der drog omkring og delte gaver ud: tyskeren fik kunst og videnskab, franskmanden fik stads og pral, engelskmanden sølv og guld, danskeren flæsk og rugbrød, og svenskeren løgn og bedrageri. Her har vi da atter et minde om, at jydernes følelse for svenskerne har svaret til svenskernes had til jyderne som en knyttet næve til et blåt øje. Der skulle gå lang tid hen, førend tanken om nordisk fællesskab og følelsen af Nordens enhed kunne blive så levende, at den gamle uvilje mod svenskerne kunne svinde bort.

Gamle Anna Simons holdt meget af M. E. og bad ham tit om at synge for sig; især holdt hun meget af folkevisen om „Moderen under mulde", „Det var en torsdag aften" og så „Kong Kri-

stian stod ved højen mast". – Hun var myndigere end M. E.s mor og var, hvad man i Vestjylland kalder „en sikker kone", som med et mildt og myndigt ord kunne sætte alt på sin rette plads.

– Den anden Anna, Anna Jørgens, var gift med Jørgen Vad, og hendes sønnesøn, Jørgen Vad Tjellesen, var en 7 år ældre barndomsven af M. E. Hun var datter af en skolelærer fra Ribe og havde i sine unge dage tjent hos biskop Brorsons enke og hos hans søn, pastor C. C. Brorson i Varde. Hun lærte sin sønnesøn Brorsons salmer og så mange andre gode sange, at han siden som student for sine mange visers skyld blev en velset gæst hos komponisten A. P. Berggren, der i den tid syslede med vore folkeviser. Det var også hende, der som den ældste i grandelaget kunne samle opmærksomhed om sig, når hun fortalte sagnet om, hvorledes H. A. Brorson digtede „Op I kristne, ruster eder!" – Og omend denne salme findes mellem de salmer om „Troens kamp", som han udgav 1735, mens han endnu var i Tønder, og det altså ikke med historisk ret kan knyttes til biskop Brorson og hans bispegård i Ribe, så er det dog et kønt sagn, der kan minde os om, at han som Th. Kingo ikke har skyet at tage en melodi fra en sang om Sodoma og knytte den til en sang om Sion. – Hører sagnet ikke hjemme i H. A. Brorsons historie, så hører det hjemme her i M. Eskesens, for han har gennem dette sagn bevaret mindet om, hvor inderligt Brorsons salmer lød i gamle Anna Jørgens mund.

Den tredie Anna var nabokone til M. E.'s hjem. Hun hed Anna Peders, og hun havde sin kæreste opbyggelse af Kingos salmer. Af hende lærte han Kingos aftensuk, som han hver eneste aften til sin høje alderdom nynnede for sig selv: „Skriv på min seng og sovetræ!"

Men den fjerde Anna, den livlige og djærve Anna på Østergaard, var dog den af hans husmødre, han priste oftest, fordi hun holdt god vestjysk bondesæd i hævd og sammen med sin mand stod på vagt overfor denne dannelse, der lokkede Jørgen Vad Tjellesen til at aflægge sit vestjyske mål og sige: „Jeg" til sig selv.

De havde begge tillid til den 14-årige Morten Eskesen, og det blev da bestemt, at han den tilstundende vinter skulle være skolelærer for børnene i de tre Østergaarde, og han glædede sig til det. – En dag i efteråret gik han og vogtede får oppe ved Amhøjene syd for Nærilddal. Der lå en stor sten, og fra denne talerstol talte han nu, som om fåreflokken var en menighed eller folkeforsamling. Han anede ikke, der var nogen, der så ham, men opdagede da til sin skræk et par unge karle fra Lyhne, der strøg forbi ad Hedevejen. I julestuen den følgende vinter var der én af dem, der gentog lidt af, hvad han havde hørt, og i den samme prædketone, som M.E. havde øvet sig i; men han var dog barmhjertig nok til ikke at fortælle, det var ham, han gjorde nar ad, og det virkede derfor kun på vor gode Morten som en gavnlig påmindelse.

Det var måske ved den samme julestue hos Hans Præst i Østergaard, at M. E. blev stærkt indtaget i en af hans broderdøtre, hvis far, Peder Præst, var død ret pludselig efter en kortvarig sygdom. Han var en mærkelig livsfrisk mand, og han havde en dag, kort før han blev syg, været inden for i Morten Eskesens hjem. Moderen var tungsindig, ja, næsten sindssyg i den tid; men Peder Præst havde i frejdig tro sagt til hende: „Nøjes med det, I have, thi Herren har selv sagt, jeg vil ikke slå hånden af dig, og ingenlunde forlade dig, så vi kunne sige med frit mod: Herren er min hjælper, jeg vil ikke frygte!" – Da han kort efter blev begravet, var Morten Eskesens forældre med i Strellev kirke, og hans mor kom da hjem, rigt trøstet af den gamle Jakobs ord: „Se jeg dør; men Gud skal være med eder!" – Nogle år efter hørte Morten Eskesen denne unge, tidlig faderløse pige som gift kone i hendes barndomshjem, der var bleven bevaret for dem, synge: „Befal du dine veje og al din hjertesorg til hans trofaste pleje, der bor i himlens borg". – Og han kunne lytte sig til, at hun var greben af Guds kærlighed, som han selv nylig var bleven det ved Ludvig Christian Müllers vidnesbyrd.

Den vestjyske skole er prist anden steds, men foruden de for-

trin, den har for børnene, der, uden at hindres i at leve med i hjemmets daglige arbejde navnlig i sommertiden, her i hyggelige, hjemlige omgivelser får den nødvendige vejledning til selvarbejde, har denne skoleordning en fordel for den unge vordende lærer, der her, uden brud med det legemlige arbejdes dannelse, får lejlighed til at være med at berige samværet i det fælles aftensæde ved at læse højt, mens husfliden sætter alles hænder i travl virksomhed. Den unge skolemester i Østergaard havde samme morgensyssel, som hyrdedrengen havde haft om sommeren, og gik ikke til sit skolearbejde, før stalden var renset, og møddingen klappet. Da var det tid at vaske sig og gå til bords, for efter et sundt og solidt måltid at gå i gang med studeringen. Det tog 3 timer om formiddagen og 2 om eftermiddagen, og en ikke uvæsentlig del af hjælpen, han ydede, var den at holde børnene vedlige med velskårne fjerpenne. Det var en hjælp, der hurtig bar frugt, og den gav ham den tillid, han behøvede, for også at kunne hjælpe dem på anden måde. – Der var kun 4 piger at holde skole for, og en af dem, Karen, hans husbonds datter, gik til præst. Det rygtedes da snart, at „hun havde fået gavn af Mortens lærdom", og da Niels Kristian Nielsen en aftenstund sad i husfadersædet for bordenden og som sædvanlig underholdt sine husfæller under udøvelsen af den i enhver bondegård sædvanlige husflid, nævnte han præstens rosende ord, og den opmærksomhed, det vakte, bragte Anna Østergaards rok til at standse, pigerne lod karterne hvile, og karlene så op fra deres halmkurve og riskoste. Alles anerkendende velvilje søgte da den unge skolemester, som her nød den første sødme af sit arbejdes frugter.

Efter i to år at have tjent på Østergaard var han hjemme hos sin far sommeren 1842 og hjalp ham med gårdens drift, men lagde samtidig planer om at vove sig længere frem ad lærervejen. Det gjaldt om endnu i et par år at få plads som vinterlærer, for så at søge optagelse på Snedsted seminarium.

En enlig gammel pige, Margrethe Jensdatter i Lyhne havde,

allerede mens han var en lille dreng, fået godhed for ham, og hun havde en rig broder nede i Thy, der havde sagt til hende, at han aldrig kunne glemme, hvad gamle Jørgen Vad i Lyhne og Morten Roust havde gjort mod ham, da han var en fattig karl. Nu havde han derfor støttet den førstnævntes sønnesøn, Jørgen Vad Tjellesen, på Snedsted, og nu ville han, hvis Morten Rousts sønnesøn, M. E., ville samme vej, også være villig til at støtte ham. – Det var altså ikke helt ud i det blå, når M. E. i disse tider drømte om at gå i Jørgen V. Tjellesens fodspor, ham, der for få år siden på seminariet spotvis kaldtes „Lyhneborgeren med de døde støvler", men som ved afgangsprøven klarede sig som den bedste. Han hjalp nu M. E. i forbindelse med provst Daugaard i Thorstrup, og en dag i sommeren 1842 blev han da tilsagt til prøve hos provsten sammen med nogle andre ansøgere.

De fik en gæstfri modtagelse og en god middagsmad, risengrød og andre gode sager, vistnok bedre og finere, end de fleste af dem var vant til. Prøven stod vel af, og dertil kom, at M. E. havde et særdeles godt vidnesbyrd med fra pastor Bloch. Nu skulle så provsten til at uddele lehnene mellem dem. Der var et sted, hvor de alle ønskede sig fritagne for at komme, og M. E. græd som et barn, da det netop blev det sted, der faldt i hans lod. Det var Gjellerup i Varde landsogn. Der mente de alle, at det ville være vanskeligt for sådanne bondeknolde at tjene til takke. – Men det gik godt alligevel. Her blev M. E. da lærer for højest 20 børn, og det blev til gensidig glæde. Her måtte han efter sædvane gå „på omgang" for at få kost og ly hos de 6 gårdmænd i byen, en skik, som ingenlunde tjener til at gøre en ung mand til en ensom majestæt i skolen, men opøver ham des mere til som „indskrænket monark" at holde tungen lige i munden og styre sagerne med parlamentarisk støtte. Den djærve gårdejer, Hans Hark, var nok den, der først gjorde ham opmærksom på den vanemæssige slendrian, der bestod i, at skolemesteren én gang om måneden bragte skolens dagbog ud til provsten, som så der skrev sit navn under. Det syn-

tes bønderne ikke om; de syntes, at provsten var skyldig, som loven bød, selv at komme i skolen og føre tilsynet. Den gamle provst Nees i Varde havde stødt M. E. ved at skæmte lidt med „den Gjellerups skolemester", der kun var lille af vækst, og hvis grove vadmelsklæder langt fra var syede efter parisermode; men M. E. gik dog jævnlig til kirke, og da han engang, efter Hans Harks råd, havde undladt at bringe provsten skole-dagbogen, blev han den følgende søndag, da han gik fra kirke, indhentet på torvet af provsten, der bad ham følge med sig hjem. Her kom det da til et opgør. Provsten bebrejdede ham, at han kun én gang var mødt med børnene til overhøring i kirken, og at han nu også havde forsømt at bringe provsten skole-dagbogen. M. E. svarede, om end høflig, så dog så bestemt, at provsten kunne mærke, det ville ikke blive anderledes, at forældrene ikke ønskede, at deres børn og deres lærer skulle være til grin for gadedrengene i Varde, som de var bleven ved sidste overhøring. Derimod var han villig til at bringe provsten skole-dagbogen, da han nu havde bedt ham om det, selv om han vidste, at bønderne i Gjellerup helst så, at provsten underskrev dagbogen efter et besøg på selve stedet. Det endte da den dag tåleligt, men senere kom der nye kurrer på tråden, f. eks. derved, at provsten pålignede bønderne 6 tdr. byg in natura til den unge lærer, som ellers var fæstet for pengeløn efter kapitelstakst. – M. E. stod på sin ret og fik da også ud på forsommeren det svar fra provsten, at ifølge kancelliskrivelse af 2. juni 1842 skulle lønnen udredes efter kapitelstaksten. Bønderne frydede sig over, at deres unge lærer var ingen kastekæp; men skolepatronen, forvalter Plauborg på Lunderup, sagde rent ud til ham, at det var ikke noget for sådan en dreng at gøre ophævelser over. Han forsøgte da også at få en anden skolelærer den følgende vinter, men da børnenes forældre fik det at vide, rejste et par af dem på alles vegne over til provst Daugaard for at sige, at de meget nødig ville af med M. E.

Han kom da også til Gjellerup den følgende vinter igen, og

havde da straks den glæde at høre, at da bispen fra Ribe, gamle Tage Müller, om sommeren havde været i Varde, havde han vel ikke været fornøjet med skolen i Varde, men havde derimod rost børnene fra landsognet og fundet dem særdeles vel oplærte. Det gav mod. Og den unge lærer havde en fornøjelig vinter, ja, fik endog tid til at dyrke violinspillet, som han lærte hos Iver Kristensen i Gjellerup, der havde lært det af ingen ringere end stadsmusikant Anders Bloch i Varde, som var en meget anset spillemand. Snart efter lavede M. E. sin første melodi til en af mindesangene ved Thorvaldsens død: „Nu vandrer rygtet sortklædt bort fra nord og bringer bud til Tiberflodens bølger".

– Som fortæller mødte han dog sin overmand i Niels Udhs tjenestekarl, Søren fra Øse; han fortalte til stor glæde for børnene eventyrene om „Stærke Hans" og „Præstens bedstemoder, der døde af pølsetørst".

Den følgende sommer, 1844, var M. E. hos degnen i Næsborg, Chr. Yderik, og hjalp ham at drive hans lille fæstegård i Skonager, mod at blive bedre forberedt til lærervirksomhed, selv om der endnu ikke kunne være tale om at komme på seminariet. Provst Daugaard lod ham ud på sommeren vide, at han havde tiltænkt ham en noget større skole den følgende vinter, nemlig vinterskolen i Vejers i Oksby sogn, hvor der også var rigeligere løn (8 tdr. byg), og hvor der var en langt mere medgørlig præst. Her hos Yderik læste M. E. Ove Mallings: „Store og gode handlinger", og Grundtvigs oversættelse af Sakses Danmarkskrønike. Den livlige degn morede sig med at fortælle ham om Amleth og om Vermund og Uffe, et sagn, der netop den sommer blev draget frem i Grundtvigs tale på Skamling 4. juli 1844. Navne som Laurids Skau, P. H. Lorentsen og Nis Lorentsen blev omtalt, og i forbindelse hermed Holger Danskes, fordi Nis Lorentsen havde påkaldt ham i Slesvigs stændersal. Da kongen ud på sommeren gæstede Ribe på sin baderejse til Føhr, vajede Danebrog på domkirkens tårn, og M. E. blev underlig rørt ved at læse derom i avi-

sen. Han havde endnu aldrig set et Danebrog og kendte det kun af omtale. Dansk digtning begyndte også at få mere betydning for ham, ikke alene Øhl., Grundtvig, Ingemann og Blichers værker, men også Poul Rytters (C. Ploug) og Jens Kristrups (C. Hostrup) viser og sange. Han forsøgte sig selv som digter, og versemageriet var en let kunst for ham, men det blev dog kun til moralske, dydige sange, der mere lignede prædkener end digte. Man da læste han 1845 i Ribe Avis, den kun fire år ældre bondekarl, Christen Andersen Thyregods digt.

Vel Gudenåens bredder
jeg skønne finder dem,
men vesteregnens heder, –
der er mit fædrehjem;
der over sorte høje
sig hvælver himlen blå,
og blå er pigens øje
og engens blomster små.

Det var virkeligt skjaldskab, følte han, og hans hjemstavnsfølelse fandt heri et virkeligt udtryk. Yderik tydede stednavnenes oprindelse for ham, og det satte fantasien i livlig bevægelse. Ved et besøg på Nørholm morede han sig over at høre J. V. Tjellesen læse op i borgestuen af Holbergs komedier og Blichers „E Bindstouw". Her så han da også en lund, der kunne give ham forestilling om en skov; før havde han kun set Østergaards og Brosbøl krat. – I Thorstrup præstegård hørte han J. V. Tjellesen synge ved klaveret svenske og norske folkeviser: „Och det var liten Karin" og „Mas og Las de ginge på råd". – Også Ingemanns morgensange til J. E. C. Weyses melodier lærte han her. – I kirkelig henseende fik han ikke nogen påvirkning af Yderik, der selv var en god rationalist, der priste „den evangeliske salmebog" som ypperlig på Kingos salmers bekostning.

Ved Allehelgens tid 1844 drog da M. E., i følge med J. V. Tjellesens bror, Johannes, der skulle være lærer i Mosevraa, som også ligger i Oksby, ad landevejen, der går fra Varde ad Blåvand gennem Janderup Billum, og Ål. Da de kom til Billum, følte M. E. noget af det, han kunne tænke sig, pilgrimmene følte, når de drog ind i Rom: „Her i kroen boede vor stændermand, Peder Jakobsen, og der i degneboligen en af de brødre Therkildsen, der havde forfattet den regnebog, jeg havde brugt i Lyhne skole, og som jeg selv havde lært børnene efter på Østergaard og i Gjellerup." – Hos en boelsmand, der boede mellem Aal og Skjødstrup, fik han for godt køb adskilligt af trykkefrihedsselskabets skrifter om Niels Juul og Peter Tordenskjold, samt nogle hefter af „Magazin for Natur- og Menneskekundskab", hvori der var skildring af linieskibet „Prins Kristians kamp og undergang". – Således udrustet til sin gerning kunne han da tage fat med den samme ildhu, som den, der samlede studenterne omkring Grundtvig den sommernat, de fra Skamlingsbanke sejlede til København og ved Sjællands Odde hyldede ham som Willemoes's digter ved at synge: „Kommer hid, I piger små!" – hvad der atter gav Grundtvig lejlighed til at lede den taknemlige hyldest mod heltegraven på Oddens kirkegård, idet han for dem fremsagde stenens indskrift:

De snekker mødtes ved kvæld på hav,
og luften begyndte at gløde;
de legede over den åbne grav,
og bølgerne bleve så røde.

Men M. E. fik sin følelse for folk og fædreland vakt i tilknytning til følelsen for hans egen hjemegns dygtige mænd, og lagene lægger sig tæt på hinanden som barken om veddet, så han allerede fra sin barndom oplevede sandheden og velsignelsen i det ord, han siden lærte af C. Kold: „Alt indenfra!"

Vejers er omgivet af klitter til alle sider, dog kan man mod

nord se over til nabobyen Grærup i Aal sogn. De højeste klitter ligger ud mod havet, hvortil der er en lille halv mil. Gårdene var vel byggede; men det tømmer, der var hentet i Varde, var snart talt. Det var næsten alt sammen drevet op fra havet, enten som vrag eller som forliste tømmerladninger. Der var ialt 19 gårde, der lå i fire klynger: Nørre-Grandelag, Øster-Nørreby, Sønderbyen og Vestergårdene foruden en del huse. Der var skolestue i det østligste hus i Sønderbyen hos Johan Martin Nielsen, der tidligere selv havde holdt skole. Der var også her kun knap 20 børn og kun skolegang om vinteren; om sommeren gik dog de ældste børn en halv dag om ugen i skole hos degnen i Oksby. – Mændene var enten søfolk eller fiskere, men tillige agerdyrkere. Klitboerne gik endnu på den tid i deres egne dragter, væsentlig den samme som på Fanø. Børnene var vante til at omgås deres lærer med ærbødighed. Når de kom i skole, og ligeledes når de gik, kyssede de hånden og gav læreren, og det samme gjorde de, hvor de traf ham i hjemmene eller andetsteds. M. E. brød sig ikke om dette; men da forældrene ønskede, at denne skik skulle vedligeholdes, bøjede han sig for deres ønske.

Det var dog især ungdommen, der samledes om ham. Det var unge folk, han boede hos, og der holdt byens ungdom af at samles, hvortil M. E. siger, at hans smule violinspil især bidrog. De trådte da tit en dans til hans spil, en sejre, en kontra, en skotsk, eller en hamborger, som det nu kunne falde sig. – Byens gamle muntre, skikkelige spillemand, strandfoged Boj Pedersen, havde ikke noget imod dette, men en ung mand, nabosønnen Peder Terkelsen, syntes ikke om, at M. E. sådan kom til at spille første violin, for han havde nylig begyndt at lære Boj Pedersens dansestykker, og han var nu bange for, at M. E. skulle gå ham i næringen, hvad der var så meget mere grund til at frygte, som han aldrig tog spillemandspenge, for han ville ikke dybere ind i det, end han kunne sige nej, når han ville, og holde op, når han lystede, hvis det skulle udarte til vildskab.

Skæmten kunne også til tider falde lidt drøjt i julestuerne, og én aften kom det især til at gå ud over Peder Terkelsen, den uheldige spillemand. Tilsidst „holdt de auktion over ham" og solgte ham stykke for stykke; hans arm og hans tarm, hans tå og hans hæl, hans krop og hans sjæl, hans fiol og hans bue, hans støvler og hue, hans gode humør og hans fine gehør. M. E. følte godt, at det slet ikke ville være rart at være i Peders sted; men han havde ikke sat spøgen i gang og kunne heller ikke bare sig for at le af de muntre påfund, hvormed værten holdt „auktionen" gående.

Sommeren efter lå M. E. i dyb fortvivlelse en nat på en frisk grav på Oksby kirkegård. Det var den unge spillemands fra Vejrs. Han havde taget sig sin forladte stilling så nær, at han i vanvid havde lagt hånd på sig selv; man fandt ham kvalt i en haresnare. Denne hændelse faldt M. E. meget tungt på sinde, og da han havde arvet en god del overtro, blev det værre, da han hørte, at forældrene havde ladet hente en heks omme fra Lunde og fået hendes ord for, at „Peder var salig, men alle de, der havde krænket hans sind, var helvede vis".

Det var Ovre i Ho præstegård, at disse sørgelige tidender nåede ham; her gik han og havde sine gode dage, læste med præstens børn og blev samtidig forberedt til optagelse på Snedsted. Og han blev som ramt af et tordenslag. Aldrig før havde han bedt sit fadervor, som han den nat bad på Peder Terkelsens grav: „Forlad os vor skyld, som og vi forlader vore skyldnere!" – og om det end lettede hans sind noget, så var det dog, som en tung sky lagde sig over hans sjæl, så det varede næsten et helt år, før han nogenlunde trygt turde tilegne sig trøsten i troen på, at hans bøn var hørt. „Det blev mig til såre megen velsignelse, og det skal nu ikke hindre mig i at se med glæde på de velsignede dage og de elskelige folk i Vejers. Vi ville dog ikke myrde nogen, men var unge mennesker, der trængte til at slå gækken løs. Og det tror jeg for mit vedkommende at kunne sige med sandhed, at havde

Peder virkelig været min overmand til at spille, havde jeg med glæde gået i lære hos ham. Dette skylder jeg sandheden at sige, uden derfor at ville frikende hverken mig selv eller de kære folk i Vejers for overdrivelser og udskejelser. Jeg har ikke levet blandt sædeligere og skikkeligere folk, efter hvad jeg kan skønne; men hvor vidt kommer vi med vor sædelighed og skikkelighed? Hvem der er af sandhed, hører frelserens røst!" – Således har han 44 år efter fortalt om denne hændelse, der dog altid var ham i frisk minde og gjorde hans stemme blød, når han sang med dronning Dagmar:

Havde jeg ikke mine ærmer om søndag snørt
og ikke der striger påsat,
da havde jeg ikke syndet dermed
og haft så ond en nat.

Og sammen med tolderens bøn, som gamle Søren Degns datter bragte ham, som det sidste ord af hendes døende fars mund, gav det genklang, når M. E. sang visen om Hellig Morten med omkvædene: „Herre Jesus hjælp du dog mig!" og „Gud være mig syndere nådig!"

VESTJYSK LUNE OG TRÆK FRA EN SVUNDEN TID

Af tandlæge C. W. Koch

„Gold er den jord, som lyngen bær,
guldhøst ikke der vanker,
intet steds trives man dog som her
mellem de lyngbrune banker."

Således kunne digteren med rette skrive omkring århundredskiftet. – Varde var da helt omgivet af lyngheden. Hist og her ses i lyngen noget egepur, der leder tanken tilbage til længst forsvundne tider, da egnen her var dækket af skove. – I dag er Vestjylland lige så frodig som det øvrige land, og Vardes fremgang og udvikling skyldes vel for en stor del hedens opdyrkning. Alt dette kan ikke nævnes, uden jeg i ærbødighed og beundring tænker på en mand som Peter Poulsen, Vittarp, der sammen med mange andre var foregangsmand. Hvor har de slidt og slæbt med den sejghed, der er vestjyders natur. Med yderst primitive midler kæmpede de den hårde kamp, som de vandt.

Dengang var der langt imellem de vestjyske gårde og som følge heraf var der et godt stykke vej at gå til nærmeste nabo.

Vestjyden fik foruden sin store flid og nøjsomhed også humoren i vuggegave, det stille særprægede lune. Hvor var man glad herude, når der kom venner og bekendte på besøg, og så var den bekendte vestjyske gæstfrihed til stede. Når så kaffepunchen kom frem (dengang var brændevinen billig, før 1917 kostede en hel flaske rød Ålborg 45 øre, alm. brændevin var billigere), ja, så kom de gemytlige og lune historier, den ene efter den anden.

I min barndom kom man kørende langvejs fra med hestekøretøj til Varde, det eneste befordringsmiddel der eksisterede. Min far har fortalt mig, at folk kom helt fra Eg og Morsbøl ved Grindsted, fra Blåvand, fra Nymindegab, som sagt med hest og vogn,

Nebelbanen kom først i 1902 og Grindstedbanen 1917. Hovedparten af fars patienter kom for at få tænder trukket ud og senere få nye tænder (andet kendte man ikke dengang. Plombering og bevarelse af tænderne blev kun benyttet af et lille mindretal.) Disse patienter, der kom så langvejs fra i åben vogn, blev altid beværtet med mad og kaffe ovre i privatlejligheden hos min mor. Det samme var tilfældet i de gamle købmandsgårde og hos manufakturhandlerne på den tid. Som følge heraf opstod der en meget nær kontakt og venskab mellem Varde bys kunder fra det vidtstrakte opland og de forretningsdrivende.

En mand der havde adskillige mil herud kom til min far med en slem tandpine. Da tanden var fjernet, sagde han disse bevingede ord: „Tandpine å kærlighed, det er to grimme ting, det kan få jen te å go syv mil over swåt hied, om det så sku vær igemmel plovjord!"

Øde og trist kunne egnen her vesterude virke på folk dengang, når de kom tilrejsende fra det øvrige land.

En efterårsaften med silende regn, omkring århundredskiftet, snegler den tunge dagvogn med de to solide heste for ad den ensomme og dårlige vej fra Varde til Årre.

Dagvognen er højt belæsset med alskens varer fra købstaden, lige fra seletøj, der havde været hos sadelmageren til reparation, til otte punds rugbrød og træskobunde.

Der havde netop i dag været torvedag i Varde. Da afholdtes grisemarkedet på selve torvet ud for Landmandshotellet (det nuværende Hotel Varde), og langs med gaden, der forbinder Torvegade og Vestergade stod alle slagterne med deres teltboder.

Tungt strider de to ludende heste sig langsomt frem mod den barske vind, mens regnen siler ned.

Inde i dagvognen sidder en ung lærer fra København, der skal tiltræde stillingen som vinterlærer i Aarre. Der er kun nogle få huse og ikke et træ at se, så det hele var med til at den unge lærer sad og blev helt mismodig, trods hans lyse sind.

På kuskesædet sidder kusken iført en mægtig stor kavaj måske endnu lidt „blisset" af de mange „små sorte" han fragter hjem fra „lille Kræsten o æ torre".

Kusken sidder og smånynner og hans gamle kasket hænger forsorent ned over det ene „blåblæste" øre.

Tværs igennem det lyngmørke, flade landskab strækker sig i en snorlige linie en række telegrafpæle af træ, og langs disse en tom landevej, der fører gennem det øde landskab.

Efter godt to timers kørsel gøres holdt foran Årre kro. Inde fra skænkestuen kommer sognerådsformanden. Han går henimod den unge lærer – der nu er kommet ud af vognen – rækker ham hånden, og byder velkommen, men tilføjer så den lune bemærkning: *„Det var nu et dej vi vil ha haad."* Noget der jo ikke satte lærerens dårlige humør i vejret!

Provsten havde nok i sin indstilling været stærkere end sognerådet. Den unge lærer var nu afdøde førstelærer Thomsen. Han blev i Årre hele sit liv og var uhyre afholdt, ligesom hans efterfølger den elskelige førstelærer Jacobsen.

Dengang blev en lærer og en præst som regel hele deres liv på samme sted.

Nu vi er ved Årre, vil jeg gerne nævne Ane Poulsen og hendes gamle slægtsgård. Hun drev den gård for ti år siden, da jeg besøgte hende første gang, *fuldstændig som i sin bedstemors tid.* En tidlig morgen kommer der 5 heste med føl hjem nede fra engen, et dejligt syn, de skal til at høste med den nu sjældne selvbinder. Ane Poulsen var selv med til at høste og sætte kornet i skok. „Du ska da osse sie æ siem" siger Ane Poulsen til mig. Foruden at passe gårdens drift med en søster og en karl, lavede hun også husflidsarbejde, som man gjorde på mange gårde i gamle dage. Med hænderne flettede hun halmen og lavede de fineste stolesæder. Dette flettede halm blev også brugt ved tækning af gårdene inden bindegarnet kom. Ligesom Ane Poulsens mor og bedstemor gjorde det, bagte hun også selv rugbrød i den store ovn,

der blev varmet op med grene og kvas. „Æ swåt mand ska javes ud" sagde hun, det var før ovnen blev hvidgloende og klar. Rugbrødet bagtes først, derefter sigtekagen og så det finere brød.

Ane Poulsen rullede en lille klump dejg til sidst, det var surdejgen, der gemmes til næste bagning. Da Erik Eriksen så min farvefilm, som jeg optog af dette, udbrød han: „Dette her sker ikke på 1 af 1000 gårde i dag!" Nu har gamle Ane Poulsen lagt op, men flittig som en bi har hun været hele sit liv. Hun er en af hverdagslivets helte her på egnen.

Først ser en vestjyde sin mand an, og tager han ham så til sit hjerte, da er det venskab for livet. Skæbnen kunne være hård for de gamle vestjyder men de var fatalister, d.v.s. skæbnetro, sejge og udholdende og som jeg så ofte har hørt dem sige, hvis de havde mødt modgang: „Det må een jo tej, som det kommer." En egenskab jeg mangen gang har beundret hos egnens folk. Jyllands vestkyst er ikke for ingenting kaldt Danmarks rygrad. Både når det gælder sygdom og modgang i bedriften er de stærke, hærdet af den barske vestenvind.

I min barndom ved Sønderport kunne man mangen sommeraften se dette tidsbillede: Udenfor gæstgiver Knud Petersen sidder på bænken fire ældre Varde-borgere, nemlig dyrlæge Slivsgård, købmand Svarrer, Knud Petersen og tandlæge Koch ivrigt passiarende og rygende deres pibe eller cigar. En enkelt hestevogn eller en enlig cykel rullede med lange mellemrum forbi, der var jo ingen trafik dengang, og så fortalte hver især af de 4 herrer historier. Lidt efter ser man dem smutte indenfor i gæstgiveriet og fortsætte det hyggelige samvær over en kaffepunch og i det følgende kommer så nogle af „historierne", de fleste sandfærdige andre opdigtede.

Primitive og dårlige var mange ting dengang, men man kendte jo ikke andet. En ung pige fra Vadgården i Nr. Nebel bliver pludselig syg af difteritis og her var kun et at gøre: Manden på gården, Morten Vad Sørensen, spænder for vognen, lidt halm bli-

ver lagt bagi, og her lægges patienten med en dyne over sig. Så går det, alt hvad remmer og tøjler kan holde til, de tre mil til Varde. Ved Snorom kro falder den ene hest om ramt af et hjerteslag. Hvad gør Morten Vad? Han får hjælp i kroen og slæber den døde hest ned i grøften, får et par enspænderstænger for vognen og fortsætter mod Varde sygehus med den ene hest og patienten kan så langt om længe komme under behandling. Tænk hvor primitivt i modsætning til i dag med asfalterede veje og motordrevne ambulancer.

Gårdejer Gudmund Gørding i Allerup, der nu nærmer sig de 80 år, fortæller hvorledes han som dreng var med til at drive stude til Varde marked: „Af og til måtte vi drenge løbe langt ind over heden for at genne en stud tilbage til driften, de var jo ikke koblet sammen, men der var jo ingen trafik på vejene og vi kendte ingen anden måde at drive stude de fire mil til Varde på."

Gamle Bune i Nørregade kørte i sin tid postdiligence fra Varde til Grindsted. Han fortæller: „Vi fik udleveret sårn klok' (et kontrolur) når vi kørte fra posthuset, for at tiden kunne kontrolleres, men mens vi bedede i Mølby kro for at hestene skulle have vand og foder, så stak vi bår en pind ind i æ klokværk, så ku de jo et sie hvor læng vi had holden der." Det var en drøj tur vinterdage med hestevogn de 35 km.

I 1921 fik postkører Lauridsen i stedet for hestevognen en åben Fordbil til postkørselen fra Oksbøl til Vejers. En sensommer dør en gammel dame i et sommerhus derude. Lauridsen fik da opgaven at køre kisten ad den hullede vej til Oksbøl. Da jeg spurgte Lauridsen om det ikke var en ubehagelig tur at køre der alene i mørket med kisten, der var anbragt på tværs på den åbne bil, svarede den sindige lune vestjyde således: „Jow, a tøkkes jo nok hun pikket o æ låg nown gång, men a lokket sku et op!"

Rolig og ikke til at bringe ud af ligevægt var postkører Lauridsen. Når han holdt ved Oksbøl station og nervøse og utålmodige københavnere spurgte ham: Hør Lauridsen, det er jo langt over

afgangstid, hvornår kører vi? Så kløede han sig lidt i nakken og lidt efter lød hans sinde og rolige svar: „Vi kører når a er færre!"

Under krigen 1914–18 druknede Englands krigsminister Lord Kitschner. Den engelske regering havde udlovet en stor dusør til den der evt. fandt hans lig, hvis det drev i land på den jyske vestkyst. Den gamle strandfoged, Hans Bloch, Vejers, (Jacob Blochs far) går en dag langs stranden med en anden gårdejer, så siger den lune Hans Bloch: „Se hvis vi nu finder ham Lord Kitschner, så deler vi, så ka du tej æ lord, så tejer a æ dusør!"

Øboer og østjyder fatter slet ikke *det vestjyske lune.* Engang tiltalte jeg en østjyde med du. Han så hånlig på mig og sagde: „Når man tiltaler mig, så er det med *De!*" Jeg lod mig ikke dupere, men sagde stille: „Ja ovre hos os siger man, at en mand kan blive så ringe, at man ikke kan sige du til ham."

Mange præster, sagførere, politimestre, læger, dommere, der kommer til vestkysten, lærer aldrig at fatte det vestjyske lune. Vestjyden har aldrig været imponeret af titler eller uniformer.

For 50 år siden møder Vardes politimester i Vestergade en mand trækkende med et dyr. Politimesteren farer ud på gaden til manden og siger: „Er *De* gal mand! Ved *De* ikke, at *De* ikke må trække alene med en tyr, der skal en mand på hver side og den skal have en ring i næsen." Manden må opgive sit navn og adresse og trækker så rolig videre med dyret. Fjorten dage senere kommer sognefogeden med en tilsigelse om at møde i Varde ret. „Du har jo trukken med en tyr alene i Vestergade", siger sognefogeden. „Nej det hår a et," lyder det sindige svar. Så møder han i retten, og dommer Müller spørger om hans navn, og om han bor det og det sted. „Jow det passer," svarer manden. „*De* har den og den dato trukken alene med en tyr gennem Vestergade." „Nej, det hår A et," gentager manden. „Jamen politimesteren, der sidder der, har jo selv set det, vil De så stadig nægte", spørger dommeren vredt. „Ja, det vil A, for det var et en tyr, det var en stud, og det er da lovli." Retten blev straks hævet.

Der var engang en kromand i Guldager, der hed Jep Karolius. En morgen lige før Jyllands-ekspressen skal afgå fra København kommer han forpustet, svedende og helt rød i hovedet ind i en kupé, hvor vor daværende borgmester Niels Jensen sidder. „Hvordan er det da Du ser ud?" siger Niels Jensen. „Huha", siger Karolius, A hår mi bog (tegnebog) og A hår mi frak, A war sku kommen i skidt selskaw i nat.Vi spillet kort og de snød de her københavnere." „Nå", spurgte borgmesteren nysgerrig, „hvordan gik det så?" „Det gik søreme godt, *for A ført æ regnskaw!*" sluttede kromanden denne lille historie om vestjysk snedighed.

En dag også i hestekøretøjernes tid kommer der en mand kørende ind på en gård i Henne. Manden står af vognen og går indenfor. Konen siger til ham: „Vil du et ha æ kaffe?" „Nej, svarer han, „A hår sån en par let heste for, å de er slem te å skjæn." Lidt efter kommer manden ind ad døren og siger rolig: „Nu ka A godt tej æ kaffe, for nu er de renden!" Et eksempel på vestjydens fantastiske ro.

En morgen blev min far ringet op fra Henne kro af kromanden; hans kone havde fået en forfærdelig tandpine og nu vidste de far passerede Henne på vej til Nr. Nebel, hvortil han havde rejsepraksis om fredagen. Så blev togføreren, konduktøren og lokomotivpersonalet inviteret over i kroen på en kaffepunch; så var kromanden og far sikker på at toget ventede, mens krokonen fik tanden ud inde i privatlejligheden. Efter 10 minutters ophold dampede det lille tog videre. Det var dengang, det var vist ikke gået i dag!

En lille sandfærdig historie, der nu ikke har med vestjysk lune at gøre. En dag kommer en præst op til min far for at få en tand ud. Det var før man kendte lokalbedøvelse. Under den smertefulde udtrækning, – det er jo 65 år siden, – vræler præsten: Slip, slip, slip for satan! Bagefter bad præsten far om at tilgive ham, da naturen var gået over optugtelsen.

En mand og kone kom engang til Varde marked og skulle have

suppe. Manden spørger polisk sin kone: „Ka do li morødder" (gulerødder) „Jow det ku hun da nok. „Nå så ka du tej æ morødder, så tejer a æ kløser" (bollerne), grinede manden.

Ved en fyrpassereksamen bliver en ung vestjyde spurgt: „Hvad vil du gøre hvis fyret gik ud?" Det var jo dengang petroleum. „Så hår A en æske tændstikker i mi lom." „Jamen den tager jeg, hvad vil du så gøre?" lyder det næste spørgsmål. „Så har A altid jen i den anden lom," svarer vestjyden. Han bestod, da han viste sin snarrådighed.

En lille vestjysk dreng havde mistet sin mor og hans far giftede sig igen, men det var umuligt at få drengen til at sige mor til plejemoderen. „Hvis du nu får en 25 øre, vil du så ikke nok sige mor til mig?" spørger hun. Så kommer det typiske vestjyske svar: „Nå, så kan A jo sej et jen gång!"

Gamle teaterejer Kås (Jens Kås' bedstefar) fik en dag besøg af en mand, der skyldte ham et beløb og nu skulle denne mand emigrere til Canada. Manden siger så: „Det vil A sej dig Kås, den første guldklump A finder ska A send dig, om den så er større end di røv!" Nu var gamle Kås ret kraftig på dette sted og svarede lunt: „Så ska du heller et send den større!"

En ung tømrer fra Vestjylland bliver indkaldt som soldat. Han var uhyre langsom og sindig til alting. En dag udbryder sergenten: „Man sku faneme ikke tro, at De var tømrer 87, så langsom De er." Hvortil 87 rolig svarer: „Jamen hjem' der springer vi nu et sån omkring, der tejer vi et mer sinde!"

En lun vestjyde kom til København og fik af en murermester forevist et af de store huse. Hvad tror du sådan et hus koster at bygge? Vestjyden der var ret uimponeret eller lod i hvert fald således svarede: „Åh hwa, det jen daws regn er værd for æ land, det vil nok hjælp møj o et!"

En gammel mand Iver og hans kone Maren boede for 100 år siden i Brogade. Han var lidt fordrukken og de levede sammen som hund og kat. En dag var æ mand bleven træt af kævleriet og

siger: „Nu går A ned te æ å og drowner mæ." Konen og nogle af gadens børn fulgte efter ham, hun ivrigt strikkende på en strømpe. Da manden når åen, breder han hænderne ud og siger: „Fåval verden," og springer i det plumrede vand, men fortryder og kravler op igen! Konen står lidt fra åen stadig strikkende og siger da den drivvåde mand sjosker forbi hende: „Nå bette Iver, der fik du da skyllet æ lopper af dig!" Det var jo for 100 år siden.

En kone, fire mil fra Varde, havde længe gået og skrantet og manden kører hende så med hestevogn til Varde til doktoren. Da de hen ad aften vender hjem, kommer naboen på besøg og spørger: „Nå hvad fejled di kuen så?" „Åh hun haad bår fåt mjelk i æ patter!" svarede manden. Et ganske naturligt svar. Det finere ord „gravid" brugte man ikke dengang, men et mere ramsaltet sprog.

Vestjyderne har altid haft ord for at være gode kortenspillere. En vestjyde havde fået plads på Fyn og skulle den første aften spille kort med tre fynboere. De spørger ham om han var jyde? „Ja, så går det gal for os", siger fynboerne. „Jamen, du er da for pokker ikke vestjyde?" Jo det var han da. „Ja, så går det helt ravgalt." Så de kendte vestjydernes dygtighed til at spille kort.

En gammel mand, der boede i Nymindegab, kom en dag op på en klittop, skuer ud over havet og ser en tremastet skonnert. „I ka søreme tro folkens a keg, for det er et hver daw een sir en tremastet skonnert ved æ gaf," fortæller han, „A keg og A keg og ved I så va det war? Det var såmænd bår en lus, der sad i mi hywer yw," sluttede han grinende.

Også hos børn findes *det vestjyske lune.* I en skole nær Varde siger læreren en dag til klassens elever: „Nu skal I søreme kunne det her, om jeg så skal slide huden af jer." En lille dreng rækker fingeren i vejret og siger: „Mig ska do nu få svært ved å slid æ hud a!" Lidt senere får denne dreng besked på at bære et landkort hen i en anden klasse. Så taber drengen det store kort og læreren

skælder ud, men ganske rolig siger drengen uimponeret: „Åh hva, det ku ow nem skie for dej!"

Vi indfødte vestjyder elsker vor hjemstavn og dens befolkning med det specielle *vestjyske lune,* det der binder os sammen. I. C. Christensen har engang sagt, at hjemstavnsfølelsen er stærkere hos vestjyder end hos andre danske.

Ja, lad så da dette lille usammenhængende kapitel være en tak og en hyldest til Vestjylland og til de gamle vestjyder, der ikke er mere, til deres herlige dialekt og deres dejlige *vestjyske lune.*

Sådan vekslede sol og regn,
snart væder bygen lyng og græs,
dog skøn i sol og skøn i regn
er du min gamle barndomsegn.

Varde i sept. 68.
C. W. Koch.

FORTÆ'L OM HJEMM!

Af Morten Hansen Raunkjær

„Fortæ'l om hjemm! Aa! fortæ'l om hjemm! var det stadige udråb, som vi børn – især jeg – plagede moder med, når hun i den travle færd i en mørkningsstund for en lille tid slog sig til ro. Plagede, nej aldeles ikke. Hun fortalte glad og gerne – og det med liv og varme, så der i barnets fantasi dannedes de allerskønneste billeder, som aldrig glemmes. Derfor overskriften."
Den følgende beretning er et lille uddrag af erindringer, som Morten Raunkjær skrev i 1943.

Købet af Handerupgaard.

Det var i efteråret 1908, at ejendomskommissionær Hans Jensen i Varde styrede sine fjed til min fader og traf ham i hans travle virksomhed med efterårspløjningen på Raunkjær: Han havde hørt, at fader muligvis agtede at købe en gård til sin søn, og han ville nu gerne være ham behjælpelig hermed. – Han havde mange gode gårde at vælge imellem, men der var da især én, som lå langt over alle de andre – en umådelig god, præsentabel ejendom – den gamle vandmøllegaard Slumstrup Mølle i Sædding sogn ved Skjern. – – Vi spekulerede på det og talte om den i nogen tid, – Margrethe kendte lidt til den fra hendes Fastergårds-tid, og efter Anders's mange historier og fortællinger dernede fra, havde jeg og – på en måde – godt kendskab til den egn, og en dag ved novembertide startede jeg på cykle der nedad for at høre mig for ved Chr. Kjelstrup, min tilk. svoger. – – Det var et dejligt vejr men med tæt tåge, som ikke lettede før lidt før middag, da jeg befandt mig på Skjern-Videbæk landevej ca. 200 alen nord for Kjelstrup, lige der hvor landevejen løber gennem Handerupgaards hede eller hedemarker. Her sprang jeg af cyklen for at orientere mig nøjere. Og nu mens jeg stod der – oprulledes et syn for mig, som jeg aldrig har kunnet glemme: tågen lettede, og et såre frugtbart landskab lå for mig. Mange brede, velbyggede bøndergårde – de tre Handerup-gårde med Handerupgaard i midten, Bølling sogns øst-

skråning med Østerby og Gasdalgaard med det brede, herlige engdrag op mod Sædding med Slumstrup Hovedgaard langt ude i nordvest. Omend jeg vel ikke kunne høre nogen musik – som den Laurids la Cour hørte i Randers, da Skærsø skulle købes, så forekom der mig dog noget i den retning. –

Efter at have spurgt om vej hos en mand (Bænd) traf jeg lige til middag til Chr. Kjelstrups i n. Lodahl, hvor jeg beundrede en ualmindelig velplejet besætning af køer og svin i efterårsvelvære. – – Jo! jo! Slumstrup Mølle var da en umådelig god ejendom – det var et sær – ja ret en gromme hjemmen, – men han havde lige om formiddagen været en tur hos købmanden ved Faster kirke, og der havde han da hørt: at de gamle brødre Plejer og Viste i Handerup var kørt trætte, og nu skulle deres gamle slægtsgård og hovedgård sælges, og den ville han da så langt foretrække for Slumstrup Mølle, og vi talte meget om den, men vi blev da enige om: at lægge hjemvejen om ad Handerup. – Ja, der var bygningerne så langt at foretrække: så gode som nye, herskabelige og så dejlig harmoniske. Jeg gik omkring og beundrede, mens Chr. Kjelstrup var inde at høre ad: Jo, nu skulle den sælges, men de solgte ikke af armod. Komm. Søndergaard havde fået den i kommission.

Ved hjemkomsten fra den tur – min første tur til Faster – havde jeg meget at fortælle – om alle de indtryk, jeg havde fået, og hvad Chr. Kjelstrup kunne berette, blev sammenlagt med vor tidligere viden og ældre indtryk. Vi kom nu til klarhed over, at det hellere måtte blive Handerupgaard i stedet for Slumstrup Mølle, vor attrå måtte gælde. Vi fik da aftalt med kommissionær Søndergaard, Varde, om at tage ned og se på den, men vi køber den ikke i dag. Men vi købte den alligevel den dag. Vore indtryk var overvældende gode. Vi gik fra Skjern og derud.

Kommen ind på den store gårdsplads hørte vi stor spektakkel fra kvægstalden og gik derind. Her var de gamle brødre under stor mulør i færd med på gammeldags manér at slå hele besætningen løs ned til vandtruget, noget som da ellers forlængst var

gået af mode. – Vi hilste. Jo, vi skulle da være velkommen. Men et ville de på forhånd sige os: De solgte ikke af armod. Og de fortsatte straks efter: at det ville slet ikke blive så hel let en sag for os at købe den, thi det var ikke nogen hel skidt sted – dette her, – og en bette graaen ville de have for den. Og al det hele ville de nu da heller ikke sådan af med. En hest og den nye ponyvogn ville de tage fra. De ville da have det sådan, at de kunne køre derfra og ikke gå som nogle stoddere. – Ja, og så er nu her den store tyr, og de nu allerede halvfede fire kørestude, dem var det jo nu heller ingen mening i, at vi skulle have, og de par kvier der havde de og tænkt at fede, så dem tog de og fra. Ja, og så alle de mange fedesvin, der kunne blive den vinter, dem burde jeg jo heller ikke komme så let til. Da de nu havde fået kræet på plads igen, gik vi ind i laden. Ved indgangen hertil lagde vi mærke til en tung jerndør. Og så den ca. 60 alen lange kørelade med sine 10 store gulve fulde af dejlig sæd eller duftende hø fra de store Skjern-enge, – det kunne nok gøre indtryk på os fra den gamle hedegård med sine fattige, magre katteskjægsenge. Fra laden gik vi gennem tværporten ud i gården. Da udbryder Pejer: Ja, de er et novet skidt bygninger, vi får sået. Det er godt grundmur o sikke sække! – ål jen de her o æ lå – de håe kost vos lig ve tusind kroner! – men de ka no ov leg så læng verden stoer! – o så ka et stødes om!!! Kommen indenfor i det noget ældre men ret herskabelige stuehus og havde fået noget at spise og seet alt inde – de mange stuer og små værelser og kamre med bryggers, mælkestue, bage- og saltkammer, kælder o.s.v. skulle så forhandlingerne til at begynde: Men det lod til at skulle passe for dem: så hel let ville Handerup nok ikke blive at erhverve. Nu da det kunne blive alvor for dem, viste det sig, at de havde mest lyst til næsten at tage det hele fra. Men her var kom. Søndergard ret på plads. Han kunne nok få dem gjort begribelig: at nu da de havde købere, og gode købere, da var det bedst at benytte dem o.s.v. Ja, der var nu de 11 td. ld. store Skjern-enge, der kunne den ene godt undværes. Den

ved Lundenæs havde de tænkt at tage fra. Ja, og så heden og mosen. – Men nu trådte fader retfrem på arenaen: Hvad jordtilliggendet angik, da måtte der ikke tages det allermindste fra, såfremt han skulle købe. – Det blev fremført med ret stor bestemthed, hvilket frembragte nogen tavshed, som benyttedes til eftertanke. Enden på tovtrækkeriet blev da: Overtagelse 1. marts 1909. De ville ikke ud nu lige i vintertiden, men de kunne godt tænke sig at afstå gården om grauesdau (12. marts). Fader syntes, det var lovlig sent, det blev så, som sagt, 1. marts. – Grauesdau havde fra gammel tid været noget af en mærkedag: Den dag kørte de Fasterbønder til Tarm med et læs sædehavre, som de solgte til bønderne der – sønden å. – Faster havre havde ry på sig, det var derfra: „Plagen har sin kraft." –

Betingelserne kom til at lyde: Al jordtilliggendet medfulgte – 124 td. ld. og hele besætningen – 7 heste og ca. 40 kre. De måtte medtage 1 hoppe, 1 vogn, 1 tyr, 4 stude, 2 kvier, samt de svin, der inden marts blev leveringsfærdige. Købesummen 44.500 kr., deraf det halve kontant og kreditforeningslånet – 22.000 kr. overtages af køberen. Køberen skulle være velkommen, så ofte han ville besøge dem i vinterens løb, og nu skulle de have en ordentlig afskedsgilde, hvortil vi ville få indbydelse. Og nu skulle vi ikke gå til Skjern – nej vogn til St.

Handelen blev skrevet hos sagfører Chr. Jensen, Tarm, nogle dage efter. Da var det vist Pejers mening, at der skulle have stået en større træfning, og det bad vi komm. om at afværge. Det skete på følgende måde: Da vi var færdige hos sagføreren, skulle vi selvfølgelig have en hjertestyrkning på Tarm kro. Her bestilte komm. (han havde jo lige fået 450 kr. udbetalt i salær) en fl. champagne til 25 kr. – en klar, sur og skummende vædske i brede, flade glas på høj sokkel, og Pejer Handerup erklærede rent ud: at han satte større pris på rent, dansk kornbrændevin, og nu ville han, som han kunne bande, og give noget ud, nu havde han set, at det var folk, som kunne betale, de havde solgt gård til. Men nu

forklarede komm. ham: at nu havde han givet en omgang, som havde kostet 25 kr. så nu kunne han absolut ikke komme med noget, der var billigere, – men forøvrigt mente han slet ikke, at køberne brød sig om at nyde mere, og han ville foreslå, at vi beholdt den gode smag i munden efter champagnen. – Det lod han sig sige med, og vi brød op, og Pejer og Viste kørte ad Skjern til, hvor de jo nok har været inde og fået den grimme smag – den sure smag – ombyttet med den gammelkendte, som man vidste, hvad var. Komm. Søndergaard havde som hosekræmmer nogle år før haft en batalje med Pejer: En Borris-markedsaften var han kommen ind til Handerupgaard med sine uldvarebylter og ville blive der om natten. Uldvarerne blev liggende på langbordet i dagligstuen. Men da Pejer hen på de små timer holder sin hjemkomst i markedsstemning og krigshumør og ser denne her udstilling på langbordet, fik han ret besærkergang: Hvad f. er dette her? Herut må æ skidt! vi skal ikke have sligt forestilling her i huset! Og næste morgen fandt hosekr. Søndergaard sine uldvarepakker ude i møddingen på den store gårdsplads.

Pejer og Viste Andersen, Handerupgaard, deres gamle slægtsgård, var et par gamle, særprægede ungkarle, nær de 70, af den ret gamle slags, og der fortælles et utal af historier om dem – navnlig om Pejer. Historier fra søgn og fest. Søgn: dygtighed og sparsommelighed prægede deres færd og med et anstrøg af velstand og grundmuret karakter. Men når fest indtraf, det være sig, når fedestudene var leveret og havde vejet godt, eller en hest var vel solgt på Skjern marked. Da kunne både karakteren og sparsommeligheden synes som fløjten ad pommern til. Da spillede Viste kort og omsatte tab og gevinst efter og udfra – „den store tegnebog" – med de mange blade, der til søgn lå rolig i Vistes skuffe. – Og Pejer drak kaffepunser og larmede og tog på vej i døgnevis, – og ofte havnede han i arresten. En gang kom han med sit studespand og et læs hø fra engen på Skjern mærsk og var som sædvanlig meget tørstig. Tørsten slukkede han så grundigt med

små sorte, så han bag efter påkørte en barnevogn og blev puttet ind. Der fortælles: at han hele natten stod og skrabede på døren og sled derved et par strømpefødder helt op. Han råbte: Han ville hjem til Handerup og have en bedevostmellemmad.

☆

Købet af Handerup så længe før overtagelsen var nu i flere henseender ikke så heldig. For sælgerne frembød der sig rig lejlighed til at få alt udnyttet for dem – men til skade for den, der kom efter. – Da jeg var dernede nogen tid efter, opdagede jeg således, at svinene var blevet udskiftede en del, således at alle de, der var en smule mulighed for at kunne gøres færdige, var kommen i sti for sig, således at der til dem sattes al mulig fedning ind, og ligeså blev der frådset med kornet både til svin og fedekvæget. Og hos køberen blev ventetiden lang og islået en del ærgrelser, som selvfølgelig ikke var begrundet i noget af større betydning, – noget som min fornuftige far da og kom let over. Mit unge brushovede havde sværere ved det.

Ved det omtalte berømmelige afskedsgilde var både Anna og Kristian (han tjente da på Bøllinglide) og med. (Margrethe var da på Sorø Husholdningsskole, og vi var jo heller ikke offentlig forlovet, det skete først til jul). Vi kom allerede om eftermiddagen og fulgtes ad rundt om den store hjemmemark med de lange, høje skaldiger, hvorfra haves den herligste, storslåede udsyn over det meste af Skjernådalen helt til Klangshøj – en af mit hjemlands høje. Vi var glade ved gården, og der var grund til at vente noget af sådan jord i fremtiden. Det var et gilde, der havde vasket sig. Der blev drukket tæt og danset i telt hele den lange nat. Vi rejste dog hjem med eksprestoget. Ved dette gilde var den nye mand til Handerup selvfølgelig genstand for en del opmærksomhed, og der blev lagt nøje mærke til alle bevægelser og ytringer. Her traf jeg jo første gang sammen med Faster-boerne. Jens på Fastergaard var jo den, der var lettest at komme i snak med. (Margrethe havde

jo tjent der). Mit første indtryk af Faster-boerne var det, som er bleven stående: ualmindelig flinke og rare mennesker, men man må ikke være alt for åbenhjertig over for dem, så kan man blive kørt nordpå af dem.

Den sidste februar 1909 lige over middag i ret rart vintervejr men med et godt lag sne, forlod jeg så mit barndoms- og ungdomshjem for bestandig. Jeg skulle tage hele turen til fods. Med stok i hånd og med en ikke ringe bekymring for fremtiden vandrede jeg af sted. På „Lynggaard" i Forsum var jeg bleven tilbudt en jagthund „Master Slej" for 10 kr., og den tog jeg med for ikke at komme ganske ene til gården.

På Handerup fandtes ikke andre maskiner end en hakkelsesmaskine og en slåmaskine. Men allerede lige efter jul havde jeg i Agrardagbladet averteret om brugte maskiner og fået tilbud. På Bønstrupgaard ved Vamdrup havde jeg været ude og købt en rensemaskine, en hestomgang og en tærskemaskine, altsammen brugt – og som det viste sig – for meget brugt – men noget meget svær og klodset kram. En af de sidste dage i februar havde jeg været i Handerup for med befordring og hjælp at få det kørt hjem fra Skjern. Det var så tungt, at vi fandt det mest praktisk at vælte det hele – vogn og maskiner over på møddingen i det nordøstlige hjørne af gårdspladsen, hvor hesteomgangen senere jo skulle lægges ned under ledelse af smeden – en tusindkunstner fra Lyne. –

Den dag de to gamle brødre forlod deres gamle fødegård og overdrog den til mig, kom søster Anna så og hjalp mig i hele marts md. Vinteren var hård i marts md.s første halvdel, men vi havde travlt med at lave om – selvfølgelig. Håndværkere ude og håndværkere inde, de var alle fra Lyne, tror jeg. Mærkeligt at der altid skal laves om, når der kommer nye folk. Hvad disse omforandringer angik, da tabtes der sikkert langt mere, end der vandtes, ja, hvor uforstand dog har befordret meget besvær. – Men der skulle jo nu laves om. For at få hesteomgangen ned og

få tærsket så hurtigt som muligt – varmede vi vand i grubekedelen, for at få den frosne jord optøet, men det var besværligt. – Forkarlen Andreas Madsen fra Birkær og 2. karlen fra Baggesgaard i Sdr. Omme var vældig flinke. Og Anna, ja hun sparede sig jo ikke og ingen ulejlighed. Og en af de første dage kom fader trækkende med 2 køer og en kvie og hjalp mig med råd og dåd. Og et par dage længere henne kom han igen kørende med et og andet, bl. a. 2 store vinduer fra aftægtshuset på Raunkjær. De sidder nu den dag i dag i Handerupgaards østerhus som karlekammervinduer, hvor de afløste de ulovlige jernvinduer.

Det var en travl tid. Så snart jorden var optøet, måtte ploven i gang. Der måtte brydes grønjord til havre. Den gamle driftsmåde var en 13 marksdrift med korn i 4 år og 9 årig græsleje. Men dette pløjen grønjord huede ikke ret Pejer. Første gang han besøgte mig – ridende – han sad flot til hest – lod han mig vide: at han huede ikke ret at komme der, da alting var så omforandret.

Det var dagen efter vort bryllup, vi holdt vort indtog på Handerup. Anna Jakobsen havde pyntet smukt for os omkring indgangsdøren. – – Og så begyndte da den søgne hverdag. –

Det viste sig snart, at Handerup var stærk forrost. Den svarede slet ikke til mine forventninger. Den var mere vanskelig at få i stil, end jeg havde forestillet mig. Jorden var umådelig befængt med agerkål og navnlig kiddike efter den megen havreavl i århundreder. Den var meget kalkfattig, og trængte hårdt til mergel. Men mergelen skulle købes fra Rindum og hentes enten i Skjern eller Borris – et umådeligt slæb og bekostning. – Når jorden således trængte hårdt både til bearbejdning, rensning og mergling, så syntes jeg ofte, at den ikke var ret meget bedre end ren hedejord. – Dertil kom, hvad jeg jo ikke burde have overset, at gården som helhed var, hvad man kalder ret slæbsk. De 11 tdr. land Skjern-enge lå ca. 1½ mil fra gården, og de hjemlige markers uheldige figurer med de brede sider allerlængst fra gården, udvirkede et uhyre langt markskel. Den første sommer havde vi køerne

i tøjt, og desuden købte jeg pigtråd hos Holm i Skjern for 500 kr., og det var jo ellers i den billige tid, da et fedesvin kostede 45 kr. Og hjemmeengenes ca. 13 td. ld. lå i næsten lige så mange parceller og var af den grund ikke til at indhegne. – Jeg blev snart ret ked af det. Jeg kunne jo se, at den ville blive dyr at drive, – men hvordan få det forandret, så den kunne blive til glæde? – Dertil kom så yderligere den smitsomme kalvekastning! Den første sommer var der ialt 17 køer og kvier, der kastede, og det blev ved. – Folk rådede mig til at mælkfede. Men den megen handel, som det ville medføre, var jeg bange for ikke at kunne magte.

Da 2½ år var gået, bestemte vi os til at sælge. Men for at dette kunne ske uden tab, måtte besætningen sættes op. Til septembermarkedet i Tarm tog jeg 6 fede stude lige fra Skjern-engene og solgte. Køberen – en sønderjyde – bemærkede: „Det må være noget go'ej La'a'end do har, væn æ Kre ka blyv så fiier". – – Så tog jeg til Odense marked sammen med Jens Peder Søndergaard, hvor vi købte en vognladning kælvekøer. – Nu var Handerup færdig til salg. – Vi havde en god avl. Den store kørelade fuld og 6 store sædstakke. Besætning 9 heste og 55 kre. – Jeg henvendte mig til kommissionæren. – Proprietær Søren Thomsen på Hanninghedegard, hvem vi ofte kom sammen med i disse år, var også noget i forlegenhed med denne deres ligeledes forsømte gård, som jo også skulle „på fode". Han havde udviklet for mig, hvordan han ville lade afholde auktion over besætningen, som derved skulle indbringe så og så meget. – På auktionsdagen var jeg derovre. Der var ca. 100 dyr – korthorn – i én flok – indenfor gården til salg, og folk var der kommen nok af. Men købelysten manglede. Hammeren faldt ikke ret mange gange, før Søren Thomsen råbte: „holdt!" – Han skulle ikke have mere af hans gode Ribekvæg solgt til disse priser. Men herover blev folk noget fornærmede og forlod knurrende gården. Men her meddelte komm. mig, at han samme eftermiddag ville møde med købere til Handerupgaard.

Det var et konsortium bestående af: manufakturhandler Ingemann Olsen, murermestrene Christensen og Simmonsen og gårdejer Mads Chr. Gammelmark fra Borris. – Gården i sin helhed præsenterede sig godt, og medens vi handlede, var der tre køer, der kælvede normalt – de to var Odense-køer, men kalvekastningen skulle de have med.

Prisen blev 55.000 kr. – Det var en fortjeneste på 10.500 kr. i 2½ år. Det var jo svært godt, og folk, som havde haft travlt med at skræppe op om, at fader havde købt gården for dyr, måtte jo nu til i hvert fald at tage dette nr. ud af lirekassen. –

Køberne holdt nu en stor auktion på Handerup. Den var slået stort op i bladene, og der mødte folk fra hele Vestjylland, fra Ribe til Lemvig. – Dagen oprandt med øsregn den hele dag. Auktionsholderen sad inde i vognporten, og dyrene blev trukket hen der forbi. Den store forsamling, når den ikke opholdt sig på gårdspladsen eller i møddingstedet der, var spredt over hele gården. I stuehuset skænkedes kaffe og beværtedes hele dagen. – For os var det ingen rar dag. Det er ikke rart, således at se frugten af ens arbejde spredt for alle vinde. Men man trøstede sig vel med den gode gevinst og så håbet til fremtiden. Kvægbesætningen og hestene på tre følhopper nær og den meste avl blev solgt. Men der meldte sig ingen købere til jorden. – – I den følgende månedstid var jeg så mange steder at se på gård men uden at få købt. – Lindinggaard i Thorstrup, Østerbrogaard i Ølgod, Bertel Tistrups, Flodgaard og Agger i Borris. Konsortien holdt stadig øje med mig, hvor jeg færdedes, og endelig spurgte de mig: om jeg ikke ville købe Handerup af dem igen: det hele eller det halve – som jeg ville finde for godt. – På kortet stregede jeg så af, hvor de nye skel skulle gå. – For bygningerne med den meste avl i laden og med 70 td. land og de tre usolgte følhopper gav vi så 30.000 kr. – Da vi så havde fået „gjort rent" for kastningen, fået købt besætning og bygget vindmotor, havde vi gården kvit og frit. Det var jeg glad for. Jeg tjente lidt ved udbetalingen af kredit-

foreningslånet - reservefond, og afbetalingen kom jo mig til gode.

Jeg havde hele tiden været led ved disse rentepenge: når man endelig havde fået de 600 kr. skrabet sammen der to gange om året – så havde man dog stadig den samme gæld. Nu var det ovre. Nu var gården meget rarere, og bygninger og jorden passede godt sammen. Foruden vindmotoren blev der penge til tegltag til stuehuset. Jo, nu kan det nok være, det var fremskridt. Og vor nabo Jens Peder Søndergaard var elskværdig og overlod mig alle hans 5 à 6 hjemmeparceller og en halv td. ld. havejord lige ved enden af stuehuset, hvor det gamle, tossede skel gik, for godt 600 kr. Det var billigt. Han leverede mig også 3 gode korthorns kælvekvier ikke for dyre. – Som sagt, da vi igen havde den på fode med rengjort stald og fuld besætning, havde vi den gældfri, og alt syntes godt. – Men folkeholdet var også den gang vanskelig, og sommetider kneb det; den det, som igen fik bægeret til at flyde over, var kalkekastningen igen. – I vinteren i januar 1914 var der ikke en ko i besætningen, der var med kalv, og vi var lige vidt igen. – – Så solgte vi da atter og afstod 1. marts 1914. – Købesum 45.000 kr.

Jeg købte så den lille 13 td. ld. store ejendom ved Sig for 13.000 kr. Nu havde vi så den, og desuden 30.000 kr. stående i 1. prioritet i Handerupgaard og ca. 3000 kr. i banken foruden lidt nyt møblement. – Vi ville nu „puste lidt", og se at få en hel fejlfri gård udset.

Engang i disse år fremkom I. C. Christensen ved et politisk møde i Tistrup med et citat, som jeg blev så glad ved og levede længe på:

Her er ventetider
indtil omsider
det sødner i luften
med lyse drag:
Det er handlingens dag!
(Bjørnstjerne Bjørnson).

SKIPPER OG HAVN

Fhv. fiskeskipper og havnebetjent Chr. Roust, Esbjerg, fortæller

I anledning af Esbjerg havnejubilæum bringer „Vestjyder fortæller" nedenstående fra bogen „Vestjylland og Varde Bank i 75 år". (1947).

Det blæser med bidende frost af nordøst. Over 300 fiskekuttere ligger fastfrosne i fiskerihavnen, og skipperne sidder hjemme og hygger sig hos mutter og deler tiden ligelig mellem centralfyret og barometret – begge dele er omtrent lige drilagtige!

Forhv. skipper og havnebetjent Chr. Roust klager dog hverken over vejr eller fyring. Han er i gang med ude i sit værksted at lave brænde af gamle pakkasser.

„Dejligt friskt vejr!" siger han. „Men mutter vil jo gærne ha lidt at fyre med –"

Fortælle noget – Hvad skal jeg vel fortælle, jeg har jo ikke sådan været med i noget stort eller spændende, der ka bruges til julefortællinger eller romanstof! – –"

„Nej," siger forretningsfører Tobiassen, der er den ene af gæsterne – „Det skal hverken være digt eller romantik, bare jævnt dagligdags, lisom det er oplevet".

„Nå ja, ja da," indvilger Roust og stiller saven i hvil – „Lad os så gå inden for i varmen og se, hvad det ka blive til."

Lidt efter sidder de inde i den varme og hyggelige stue i villaen i Vesterhavsgade, hvor Roust nu har lagt op efter mange års farter. Først drøftes vejret, kulden og brændselsmangelen, det kan ingen undgå at ta stilling til i disse dage. Først da det er fra hånden, er de færdige til at ta fat på det egentlige.

„. . . Nå, hvad var det så, vi skulle snakke om? – Fra sluseporten i 1880 til auktionshallen i dag! – Ja, det er jo en stump vej, hvor der er hændt både et og andet. Sådan set har jeg da også været med noget nær fra førstningen af. Min far og mor boede på

Holmslands Klit, men i 1883 flyttede de til Esbjerg. Det hed sig, at fiskeriet var bedre her end oppe fra klitten. I efteråret 1885 druknede min far.

Ja, det var en streng tid for min mor den gang. Der var ingen hjælp eller understøttelse at få i de tider. Det var enten at klare sig selv eller gå til fattigvæsenet. Og det gjorde man kun i bitreste nød.

Men mor og jeg hjalp hinanden og stred os igennem. Vi gravede orm og esede. Og i den tid, der blev tilovers, var jeg bydreng eller keglerejser på Hotel Spangsbjerg. En dreng kan altid gøre sig nyttig og tjene en skilling. I de tre måneder fra Sct. Hans til Mikkelsdag, tjente jeg hos bønderne. Men så snart fiskeriet begyndte i efteråret, hjalp jeg mor, det kunne jeg alligevel tjene mest ved –

Jo, vi klarede os selv igennem uden hjælp!"

– Der er tydelig selvfølelse i den gamle skippers ord: Vi klarede os selv! Det er de gamle slægters trang til selvhævdelse, der gir sin mand mere ægte selvfølelse og rankhed i sindet end en bunke tillidshverv og gunstbevisninger kan skabe –

„. . . Så snart jeg var konfirmeret, det var i 1890, kom jeg med Ole Kristiansen ud at fiske. Senere var jeg nogle år med redningsbådfører Søren Hansen. Som de fleste andre unge drog jeg hver sommer, når fiskeriet sluttede ved Sct. Hans, til folkemarkedet i Ribe og tog tjeneste ud ad sønder på. Siden tog jeg hyre og sejlede en del i sommertiden.

– Vore både til fiskeriet? – Ja, det var jo kun små 10–12 tons både med sejl. Her i Esbjerg var der 12–14 fartøjer, og noget nær det samme i Hjerting. Vi gik ikke stort mere end 25–30 kvartmil ud fra Esbjerg. En tur tog kun et døgn. Vi havde jo ingen is ombord. Vi fiskede kun med liner og kroge. 12–14 bakker til hver båd, og 600 kroge til hver bakke. I førstningen, jeg var med, trak vi bakkerne ind med håndspil. Det var slid.

Sidst i 80'erne kom der en del Grenaa- og Frederikshavns-både

her til Esbjerg. De fiskede med det nye snurrevod. Og det var for os Esbjerg-fiskere helt utroligt at se, så store fangster de sejlede ind. Al vor stræben gik nu ud på at få større fartøjer med snurrevod. Det kom jo ikke på een gang, men det var et vældigt fremskridt, efterhånden som vi nåede så vidt. Det forandrede hele vor tilværelse inden for fiskeriet – Jo, nu kunne vi fiske hele året og havde ikke nødigt at stå på folkemarkedet i Ribe.

Og så kom det nye og fremgangen sådan jævnt efterhånden. Først fik vi en lille dampkedel med spil til at hive snurrevoddet ind med. Og efter århundredskiftet gik de fleste fiskere og spekulerede på motor. Det var også et fremskridt, da vi fik vor egen lille havn nede bag Englandskajen. Det var et helt lille himmerig imod, hvad vi var vant til uden for sluseporten! – Her var slæbested og pakhuse. Og nu kunne vi sejle ind og ud, som det passede os. Og folk fra landet var vældig imponerede, når de så det lille firkantede bassin stoppet med 12–14 både!

En tid fiskede jeg på een af de smakker, der var købt i England. Den var på 60 tons, og med den kunne vi gå langt til havs. Et par somre fiskede vi endog sammen med den engelske fiskerflåde. Det var en mærkelig oplevelse således at ligge 200 til 300 fartøjer i een samlet flåde. Hele flåden blev ledet fra et admiralskib, der signaliserede sine ordrer til os: – I hvilken retning vi skulle sejle. Når vi skulle sætte trawl ud eller drage trawl ind – Der var skibe til at sejle med fangsten, så vi kunne fiske uden standsning.

Ja, det var ejendommeligt at være med her. Især en søndag eller i vindstille var det mærkeligt, når alle bådene lå stille. Det var som en hel stor landsby. Og i midten lå missionsskibet let kendeligt på sine hvide sejl –

Ja, eller en morgen tidlig, når solen stod op, og det røde morgenlys ramte alle disse hundreder af master og sejl. Og bølgerne ud over havet så ud, som de brændte i toppen, når solen fangede dem – Det var et skønt syn! Jeg har aldrig set noget skønnere!"

Den gamle skipper bliver veltalende med liv og sving i frem-

stillingen. Det er ungdomstidens store oplevelse, der igen får farve og fest ved at atterleves i mindet.

„Hvornår fik De selv båd at føre?"

„Det var i 1904. Skibsbygger Abrahamsen byggede 4 store kuttere, som konsul Lauritzen financierede. Sammen med min fætter Anthon Andersen fik jeg den ene af kutterne, „Dagny", for 15.000 kr.

Se, de kapitaler, der sættes ind i fiskeriet er jo beregnet på noget større og hurtigere omsætning end tilsvarende kapitaler inden for landbruget. En landbrugsejendom til 15.000 kr. kunne jo kun føde 1 familie nogenlunde ordentligt. Men vi var 4 familier, der skulle ha føden med kutteren „Dagny". Og så skulle vi jo endda tjene så meget, at vi kunne forrente og afdrage lånet i kutteren.

Da jeg i 1912 selv overtog kutteren, lånte jeg de nødvendige penge i banken. Det var altid pengespørgsmålet, der brændte på for fiskerne. Alting inden for fiskeriet var i disse år i en rivende udvikling, og der stilledes større og større krav til maskinkraft og nyanskaffelser. Det var tit mere end vanskeligt at rejse de nødvendige penge. Og når Esbjerg fiskerflåde så hurtigt gik frem i tal og tonnage i de første år efter århundredskiftet, da skyldes det i høj grad en enkelt mand: konsul Lauritzen. Han var Esbjergfiskerne en god mand.

– Jo, det har været skønt at se den fremgang, der har været den sidste menneskealder. Isværket, der blev bygget i 1916-17 var et af de store fremskridt, så først lærte vi kunstig isning. Det ga eksporten et vældigt fremstød. Så flyttede vi til den ny havn med alle dens tekniske forbedringer – Og nu er den allerede ved at være for lille!

Fiskens afsætning –? Ja, hvad der er det bedste enten afsætning gennem andelsselskaber eller gennem private eksportører, det skal jeg ikke afgøre, selv om jeg har prøvet begge dele. Se vi prøvede også at slutte os sammen i andelsselskaber både for indkøb til fartøjerne og for salg af fangsten. I sin tid var der endda ikke min-

dre end 4 sådanne selskaber på havnen – Nej, de gik ikke lige godt!

„Fiskernes Andelsselskab", som jeg var med i, gik dog ret godt, vi var en tid 36 fartøjer og havde en omsætning på over 4 millioner. Men vi blev alligevel enige om at ophæve selskabet i 1922. Og ingen havde tab ved os. Nu er alle andelsselskaber for fiskesalg ophævet, og de private eksportører har hele eksporten.

Hvorfor? – Jo se, fiskerne er ikke organisationsfolk. De er vant til at klare sig selv og dur ikke til at indordne sig under nogen slags tvang eller forpligtelse, selv om det så er noget så lempeligt og frivilligt som medlemsskab i et andelsselskab! . . ."

„Sig mig Chr. Roust", spørger så gæsten – „Har De aldrig været med til forlis i den tid, De har sejlet?"

„Nej sådan ligefrem forlis, det har jeg aldrig været ude for."

Da ler fru Roust ovre bag ved: „Nej, men kæntret!"

„Nå-å-ja den gang," vrisser Roust. – Det er tydeligt nok en hændelse, fruen har større morskab af at mindes, end skipperen har.

„Jo", fortæller fru Roust – „Det er nu flere år siden. En dag kom min mand hjem helt drivvåd. „Men hvor har du dog været?" spørger jeg „– Å, det var bare den skidt jolle, der gik rundt med mig! . . ."

Nå, skal uheldet endelig frem, så foretrækker skipper Roust alligevel for at undgå misforståelser selv at klarlægge sagen:

„Jo se, jeg var sejlet ud i en lille jolle med sejl, og så lige uden for havnen vender kassen bunden i vejret og hælder mig ud i baljen nok så nydeligt. Nå, jeg slap da op på kølen og blev fisket op. Det er det hele. Men grine ad mig, det gjorde de jo!"

„Hvornår har De så været ude i det værste vejr?"

Den gamle skipper sidder lidt og funderer og forsker tilbage gennem mange svundne års storme og uvejrsnætter –

„Ja, det har jo mere end een gang været sådan lige på tampen – Men det værste, jeg har været ude i, det var vist ligegodt den

gang tæt ind under jul 1894, jeg var med ude at lede efter Lambert Sørensen. Det var en forfærdelig nat!"

„Fandt I så Lambert Sørensens båd?"

„Nej, Lambert Sørensen gik ned med sine to sønner. Det var en streng nat!" – –

Der bliver stille i stuen et øjeblik. Det er, som mærkes endnu et gys fra hin frådende uvejrsnat, da Lambert Sørensen, han der i sin tid ene mand sejlede sin nye dæksbåd fra Arndal i Norge og til Hjerting, vikingen, der aldrig nejede sig, dog i denne vilde storm måtte gi op og gå under sammen med sine to sønner – –

Og i dette korte uhyggegys fra længst forne stormnætter med kamp på liv og død mod elementernes rasen, der aner gæsten ligesom et glimt stærkere end før:

Fiskernes arbejde – fiskerierhvervet, som det socialøkonomisk hedder – det er ikke blot et spørgsmål om teknik og nyanskaffelser, gunstige låneforhold og afsætning af fangsten.

Men det er også kravet til den enkelte – Kravet om mands vilje og mod, så han med fast hånd og roligt sind kan magte at se døden under øjne . . .

JÆGERE I VESTJYLLAND

Af redaktør A. Lau, Ribe

Da idéen med „Vestjyder Fortæller" opstod, var et af forbillederne det gamle juletidsskrift „Mågen". I år er det 25 år siden Mågens første nummer udkom, og vi bringer her med tilladelse af dagbladet „Vestkysten" og forfatteren denne „jubilæumsartikel" fra 1943.

Det er sikkert den storslåede natur her der gør, at der intet steds i landet findes så mange jægere, som i Vestjylland. Og det er ikke alene vest- og midtjyderne, men også øboernes jægere, der er vant til at se på de vege linier og grønne skove, ser på Vestjylland som et forjættet land, og hvert år i jagttiden færdes da her i hundredvis af jægere fra det ganske land med bøsse og hund.

Skuepladsen er forskellig. Snart er her store eng- og marskstrækninger, snart hede- og mosearealer, snart vidtstrakte plantager og endelig Vesterhavsstranden med Vesterhavssuset til den ene side og herlige klitter til den anden. Ligegyldig på hvilken skueplads man kommer, da vil naturens drenge for en stund her finde hvile og glemme besværlige kunder, økonomiske sorger eller krigens rædsler.

Hvorfor er det da i særlig grad Vest- og Midtjyllands natur, der kalder på menneskets gamle urinstinkt?

Tænk Dem en augustmorgen i engene ved en af de store vestjydske åer. Over bakkedragene i øst løfter solen sit måneansigt så rødgløende, som var den afbrudt midt i et nattesold. I det fjerne kommer 7–8 storke sejlende, det er gamle storke, der er ude at træne med ungerne før den store flyvetur mod Ægypten om kort tid begynder. Viberne flyver fornøjet omkring, ikke skrigende, som da vi så dem værne om reden i foråret, men fornøjede og glade over livet. Jo, det giver jægeren humør. Og så kommer det spændende øjeblik, da de første ænder kommer trækkende. Hunden, det dyr, der er blevet menneskenes mest trofaste ven, spidser

øren og tilkendegiver, at nu kommer de. Straks efter har jægeren en chance. Det blev måske en forbier, men hvad gør det. Det er ikke udbyttet på jagttasken, der er målestok for glæden ved at gå på jagt. Kort efter høres regnspovenes langtrukne fløjten, og der er en chance påny. Kapløbet mellem jæger og vildt er begyndt, og heldigvis er det vildtet, der har de største chancer i dette kapløb. Senere på formiddagen går turen måske til moserne, mergelgrave eller småsøer. Billedet skifter karakter, men det er jo netop det, der giver denne jagt sin charme.

Og da vi nu er i august; tænk Dem da en søndag eftermiddag i en af de vestjydske plantager hvor skovduerne kurrer. Der er ingen støjende løvbund her. Nåle og grankogler laver intet spektakel, der er intet bladehalløj; thi end ikke vestenvinden kan komme igennem bjergfyrrenes og granernes tætte grene. Man går som på det blødeste smyrnatæppe, og netop det giver chance for at se rådyrene spankulere omkring på nært hold. Der er tyst og stille, kun en enkel skovskade skælder ud et sted i dunkelheden, arrig over at blive forstyrret. Men vi er denne søndag eftermiddag kommet på skovduejagt, og snart efter høres et øredøvende spektakel fra en af trætoppene; det er skovduen, der vel nok er den fugl, der i opflugt laver det meste støj. Men tro ikke af den grund, at det er en dum fugl, der uden videre lader sig skyde af jægeren. Nej, den har forlængst observeret faren og skal nok flyve i en retning, hvor det ikke er muligt for jægeren at komme til at skyde på den. Når aftenen begynder at sænke sin fred ned over plantagerne, da kommer den tilbage, men ikke mindre vagtsom. I stor højde kommer den sejlende for derefter med et elegant sving at lande netop på det sted i plantagen, hvor jægeren absolut ikke har forudsætninger for at placere sig.

Og vi går ind i september måned. Den attende er jægerens lykkeligste dag. Nu begynder hans triumftid. Agerhønsejagten går ind. Grundtvigs ord: „Der ser man nu kun sorten muld og stubbene de golde" kan ikke stemme sindet – tværtimod. På de store,

golde stubmarker begynder nu samspillet mellem jæger og hund. Jagten fortsættes ind gennem regnvåde roemarker for at slutte i hederne og småplantningerne, hvortil hønsene søger, når først de er jaget nogle gange. Og hvad byder disse hedestrækninger nu på mere end en fornøjelig jagt? Først og fremmest et billede smukkere, end nogen kunstner kan fremstille det. I det store lyngtæppe liver pletter med smukke blomster op. Klokkelyngen med smukt lyserøde, klokkeformede blomster står i totter og tuer. Klokkeensianens dybblå blomster titter frem her og der, timianen dufter krydret og sødt, og revlingen breder sig i friskgrønne pletter med fristende sorte bær. Strandens rige fugleliv findes ikke her. I Blichers tid var det hjejlen, der prægede fuglelivet på heden; det gør den ikke mere. En enlig høg hist og her er hvad man ser i luften, men hvad der ikke er i luften findes i lyngtæppet. Snart er det en ræv, der med et grin om fjæset lister ned langs grøften, snart er det Morten Langøre, der i lange spring suser ned gennem lyngen. Hunden får masser af smukke stand; i mange tilfælde er det måske kun for en bekkasin, i andre for fasan eller urhøns, stolte og smukke fugle, der er en fryd for øjet. Jo sandelig, heden er skøn i september.

Men vi er på agerhønsejagt. Den storslåede natur og dens mange skabninger her i heden kan få én til at forglemme det. Det er ikke altid de store flokke her er. Det er heller ikke nødvendigt. Dalgas havde ret, da han i sin tid sagde: Hellere seks høns på den jydske hede end atten i en roemark på Amager. Det er svært at finde hønsene her, de gemmer sig i hegn og kløfter, og i regn og storm er vandringen besværlig på det ujævne terræn; men hvad gør det. Jagten har taget jægeren, og når han om aftenen velsignet træt kommer hjem til konen, der udbryder: „Du er jo gennemblødt, du er godt tosset", da har jægeren fred i sindet og smiler medlidende af en efter hans mening så dum bemærkning.

Vi glider ind i oktober. Hare- og rådyrjagten er gået ind, og snart sagt alt jagtbart vildt må skydes. Der er nu spænding ved at

gå overalt i Vestjylland. I moser, roe- og stubmarker er fasaner, harer og agerhøns, i plantagerne råvildt og på stranden, når vestenstormen er begyndt, er der ænder i tusindvis.

En stormfuld oktobermorgen vil der på værnengene ved Nymindegab eller Vesterhavsdiget fra Tjæreborg til Ballum være et fugleliv så rigt, så man ikke kan fatte det, når ikke man har set det.

Og vi kommer derefter ind i november måned. Klapjagternes tid er inde. Det er vel ikke just naturdyrkelse, der nu finder sted, siger den forargede. Måske ikke, men hvorfor ikke tage de billige fornøjelser med som byder sig. Den ene dag er det måske en støverjagt i en af de store plantager vest for Varde. Tænk Dem stående på en brandlinie og høre hunden halse med ræv inde i tykningen; forstå spændingen hos jægeren, der hvert øjeblik venter at se ræven suse over vejen som en rød streg. Der skal da handles lynsnart, om den røde røver skal finde sin overmand, og det er spændende, thi virkeligheden er den, at det er lettere at være kasserer og undgå tugthuset end det er at skyde en ræv, når den således kommer susende over en brandlinie.

En anden dag er der måske klapjagt på de store vidder mellem Esbjerg, Ribe og Tønder. I de store såter kan man på samme tid se op til 20 harer og flere ræve springe rundt i såten. Tænk Dem da det syn, at en ræv sætter sig på bagdelen midt i såten for ligesom at sondere terrænet for derefter at suse gennem kæden netop på det svageste sted, hvor jægeren, der endnu er amatør, står; for det gør den nemlig som regel. Jo, heldigvis har vildtet overtaget over jægeren.

Og der er nu de festlige afslutninger på klapjagterne. En lille fællesspisning på kroen eller i forsamlingshuset, hvor der bagefter er auktion over det nedlagte vildt, og hvor der fortælles sande jagthistorier i dusinvis; jo, så er der sammenhold og frimurereri mellem jægerne.

December måned danner afslutningen på den egentlige jagt-

sæson. Nu er der chance for at komme ud på de snedækkede vidder, vildtet svarer nu til navnet; det er blevet vildt, og udbyttet bliver derefter, men naturen alene giver udbytte nok med sit smukke billede.

I månederne januar og februar drives kun jagt på ræv, forøvrigt den mest spændende af alle jagter. Men nu har jægeren andet at gøre end at skyde. Det er trange måneder for vildtet, og der må daglig fodres både agerhøns, harer og rådyr.

I forårsmånederne træner jægeren sine hunde og nyder at se vildtets færden.

Og endelig har vi juli måned, der kun byder muligheder for de vestjydske jægere, der nu driver sælhundejagten på havet. Denne jagt har i de senere år af gode grunde ikke kunnet drives, men så snart færdselen på Vesterhavet igen er fri, og der påny er benzin til motorbåden, da venter der jægerne mange glade sommersøndage på havet, når det viser sig fra den smukkeste side.

– – –

Ja, sådan kan en jæger gruble, når han i flere år har gået på jagt i Vestjylland. Der vil sikkert være en og anden, som ikke helt forstår den glæde, der kan være ved her at færdes i naturen med bøsse og hund. Det er forståeligt. Selvoplevelsens dybe og rige virkelighed må man selv møde, før man helt og fuldt forstår, hvad der rører sig bag alt det levende liv, der krydser ens vej i mosens siv, plantagernes tykninger eller i hegnenes skærmende skjul. – Skønt er øjeblikket, når drevet forkynder, at ræven vil bryde ud af tykningen. Skønt er synet, når jagthunden har stand midt i den brune lyng med løftet forpote og svajende hale og med hele skikkelsen sitrende af nerver. Og skønt er det at se andemors tryllekunstner, når man pludselig overrasker hende i sivene med 10–12 dunede ællinger. Så er det ikke skydelysten, der erobrer jægeren, men betagelse af det han ser. Netop det at iagttage vildtet og dets færden udgør mindst den halve del af jægerglæden, og intet steds på jorden kan der gøres iagttagelser som på de vest-

jydske terræner; derfor er Vestjylland blevet jægernes forjættede land.

Jagten før og nu

Men når der fortælles om jægerglæden i dag, så bør der også fortælles om jagten i gamle dage, og jeg vil da slutte denne lille artikel med en samtale med Ribe amts ældste jæger, sognefoged Jens Madsen Terkelsen, Tjæreborg, der endnu sine nogle og firs år til trods dyrker jagtens glæder. I sæsonen i fjor skød han over 30 harer og endnu flere agerhøns, og han er endnu og har siden oprettelsen været formand for Tjæreborg Jagtforening. Jeg opsøger Jens Madsen Terkelsen i hans hyggelige hjem, hvor der på den fornemste plads i stuen står en stor, smuk sølvpokal med Dansk Jagtforenings initialer. – Den har han fået tildelt af Dansk Jagtforening som en anerkendelse for hans arbejde for jagtsagen. Og så mangler naturligvis heller ikke opsatsen over døren af den gamle jægers første seksender.

Og så lyser den gæve gamle jægers øjne, da vi begynder at tale om jagt i gamle dage.

– Jow, det kom, da jeg var 17 år og tjente i Jedsted, fortæller han. Jeg havde fået en gammel enkeltløbet forlader. Store ting blev det ikke til i begyndelsen, men lysten var vakt. Om efteråret samme år kom jeg så over til Peter Hemme i Hillerup, og så kom de store chancer. Her var den store „Søjklint" i Tanderup enge; da var der jo intet Vesterhavsdige, og der var altid i tusindvis af ænder herude. Jeg fik nu en dobbeltløbet forlader, og de 7 kilometer, der var at løbe til havet, gik som en leg; det er jo som bekendt lysten, der driver værket. Jow, det gav altid en 3-4 ænder og 7-8 regnspover på en aften. Og så var der jo gæs, så det forslog noget dengang, en 7-8 grågæs på et morgentræk ved Kongeåen var meget almindeligt.

– Og så var det vel sådan dengang, at I kunne gå på jagt hvor det passede jer? indskyder jeg.

– Jow, sådan omtrent da. I Hillerup var der dog nogle gårde,

som hørte under rettigheden „Haderslevhuse", d.v.s. en gammel herregårdsrettighed, som var lejet ud til prokurator Styrup i Ribe. Så var Aahbæk på Tanderup nu heller ikke videre begejstret for at vi gik der. Han var engang ude efter mig, det var noget med en ræv, men jeg slap. Nå, så havde forresten Møller Hansen, Jedsted Mølle, lejet en stor del af den øvrige jagt, men han tog det ikke så nøje. Og så kunne vil jo jage hele natten dengang, jow, det var tider, og det gav ænder, når vandet i de månelyse nætter var gået ind over engene.

– Du har mange oplevelser fra dengang?

– Tjah! Jeg har nu altid haft det princip, at jægerhistorier skulle være sandfærdige, så dem må vi vist hellere se bort fra.

– Hvordan kunne du sige farvel til den skønne jagt her for at tage til Amerika?

– Jow, der måtte vel også være muligheder, mente jeg.

– Og det var der sådan rent jagtligt set?

– Jow, det kan ikke nægtes. Jeg har forøvrigt haft mine fineste skud derovre.

– Du søgte tilbage til de danske jagtmarker igen?

– Jow, efter 12 års forløb kom jeg tilbage og kom her til Tjæreborg, men de mange jagtlige muligheder på Ribe-egnen glemte jeg ikke. Jeg kom ofte derned, og jeg lyver ikke, når jeg siger, at der på vaderne mellem fastlandet og Fanø var i hundredtusindvis af ænder. Når sådan en flok lettede, var det som så man en hel tordensky. Jeg har en aften fået 22 ænder og en gås.

– Nu er det ikke således mere. Vi yngre jægere er glade, når vi en aften får to ænder på tasken.Hvad skyldes efter din mening grunden til denne tilbagegang?

– Først og fremmest den voldsomme beskydning. En anden, og måske den væsentligste årsag er den, at tangen på vaderne er forsvundet. Da tilbagegangen begyndte at vise sig, blev fuglekøjerne på Fanø stoppede, men en sådan fredning burde være international. Jeg ved nemlig, at der i Holland i noget lignende fanges mil-

lioner af ænder, og da det er trækfugle, nytter det jo lidet, at vi herhjemme freder dem.

– Hvordan ser en gammel jæger som dig på jagtloven af i dag?

– Efter de forskellige revisioner er den blevet god, selv om der endnu er enkelte sorte pletter. Jeg finder således, at 2 kroners jagtkortene bør ophæves, og der bør sættes en minimumsgrænse for arealerne, der jages på. En mand, der er i besiddelse af 8–10 tønder land, kan, når han vil drive det systematisk, udrydde vildtet på et langt større areal, og det kan ikke være rigtigt. Desuden kunne jeg tænke mig fredningstiden udvidet på forskellige punkter. Således burde f. eks. regnspoven absolut fredes til 1. august. Det har den ganske vist været de sidste 3 år, men det er jo kun en midlertidig bestemmelse, som bør gøres permanent.

– Og hvordan med jagtorganisationernes arbejde?

– Det er prisværdigt. Jagtforeningerne Dansk Jagtforening og Landsjagtforeningen har været med til at højne jagtkulturen, og det har givet sig udslag i, at vi blandt de yngre har mange fine og humane jægere. Jagtorganisationernes arbejde har også medført, at krybskytternes antal er i dalen. Der er kun nu det at sige, at jagtsporten har fået lovlig mange udøvere, men der er jo ikke noget at sige til, at andre også gerne vil det vi selv vil, og vil alle jægere være humane og være virkelige jægere, som også forstår betydningen af vildtplejen, så går det også endnu, slutter den gamle jæger.

– – –

Det var en samtale med en gammel jæger, der har gået på jagt i over tresindstyve år. Han og mange andre brave gamle jægere gør den gamle vending til skamme om, at når jagten tager sin mand, da glemmer han sit virkelige arbejde. De hører med blandt naturens drenge, der gennem jagtkammeratskabet skaber landsmandsskabet, derfor et hurra for den danske jagt og først og fremmest for jagten i Vestjylland!

NABO TIL HEDE OG HAV

Af Thyge Clausen

For den, som i dag rejser gennem Vestjylland, er det vanskeligt at fatte, at dette er gammelt hedeland, så mageløst står jo kornet, og så frodigt tager landet sig ud. Og dog er det ikke stort mere end 50 år siden, lyngen strakte sig så vidt, øjet rakte, kun afbrudt af de opdyrkede områders grønne spætter. Endnu træffer man folk, der fik en kroget ryg under opdyrkningsarbejdet. Men i sindelaget lever heden stadig – hos de gamle især. Nøjsomheden og de strenge livsvilkår formede sindet. Kan hænde landskabet, hvor lyngen endnu er bevaret, tager sig ensformigt og bedrøveligt ud for det fremmede blik; for den, som trådte sine børnesko her, skærpedes blikket for nuancerne. Blev han ordknap, så havde hans ord vægt, når han fandt årsag til at ytre sig.
En mand har taget sig for at kortlægge disse sindets hedesletter. Det er Gerald Langgaard fra Regionalradioen, der på sine mandagsvisitter har indsamlet et skatkammer fuldt af prægtige vidnesbyrd om det vestjydske sind.

Og nu sidder vi så her i Langgaards kommandobunker. Et sælsomt apparat sættes i gang, lys blinker, hjul snurrer – og så hører vi et djærvt og kærnefuldt jydsk. Det er historikeren H. K. Kristensen, der taler om lyngens børn. Først får vi dog en lille historie af Langgaard, med den tilføjelse rigtignok, at han ikke svarer for rigtigheden. Vi bringer den alligevel. Er den ikke autentisk, så siger den allenfals noget om mennesket H. K. Kristensen.

Altså: En landmand havde længe haft et godt øje til to kæmpehøje, som lå på hans mark. Ikke sådan at forstå, at han pønsede på at nedpløje dem, tværtimod: han havde nu fået den tanke, at de vel kunne indeholde ting fra fortiden, som nok var værd at udgrave, og til den ende sendte han bud til førstelæreren, der puslede med historiske studier. En dag stiller så H. K. Kristensen, og sammen beså man højene. Men nej! her var ingen hjælp at få. Lærer Kristensen afsagde med et kort blik den dom, at det ikke lønnede sig at grave i de høje; de indeholdt intet af værdi. Den besked var vor gode bondemand ikke tilfreds med. Vel var degnen god nok til sit brug, men her måtte sagkundskab til! Altså fik han

låget af blækhuset, elastikpennen blev forsvarlig dyppet, og nu udfærdigedes en skrivelse med overintendant Jørgensens skønskrift til selveste Nationalmuseet! Man udbad sig sagkyndig assistance! Og se om ikke landposten en skønne dag kan overbringe en skrivelse, hvori Nationalmuseet meddeler sin påskønnelse for den udviste interesse for fædrenes grave. Museets ekspert er tilskrevet og vil inspicere højene!

En skønne dag hører man atter gårdspladsens grus give sig under trædecyklens hjul. Vor far kiger ud ad vinduet, og der står nu degnen og tørrer sveden af panden. „Jah, A æ kyw a å måtte skuffe dig", siger H. K. Kristensen, da manden nu viser sig i døren. „Der er ingenting i de høje!" „Jaeh" kan vor gårdejer nu oplyse, „med den sag forholder det sig nu sådan, at æ Nationalmuseum vil sende en ekspert!"

„Det er mæ!" svarer H. K. Kristensen.

Men H. K. Kristensen er ikke blot ekspert, når det gælder fortidens efterladte ting. Han er også ekspert, når det gælder indlevelse i det sindelag, der prægede folk, som brugte tingene og prægedes af egnens natur. Og her får hans kærlighed til vestjyden udtryk.

Det fornemmer vi, mens hjulene på Langgaards maskine roterer, og H. K. Kristensens stemme fylder rummet. Vi sporer, ganske svagt, en antydning af harme, når Oehlenschläger bliver anholdt for i sin færdelandssang helt at have overset jyden: „... og ædle kvinder, skønne mø'er og mænd og raske svende bebo de danske øer". Hvor højt vi end skatter vor nationale skjald, som kortlægger af fødelandet, tilfalder der ham det strenge skudsmål, hvormed den lidet sandhedskærlige bliver karakteriseret i Vestjylland: „Hans mund er ingen evangeliebog!"

Men også jyden må holde for. Hans katekismus hævdes at indeholde dette bud: „Du skal elske dine stude af dit ganske hjerte og dine specier som dig selv" – „Jamen, han var nødt til det!" føjer H. K. Kristensen rigtignok til, når talen er om vestjydens

påståede nærighed. Kampen for tilværelsen var hård, hedejorden karrig og genstridig. Intet under da, at vestjyden udviklede et usædvanligt handelstalent, som – sammen med den religiøse følelse, farvet mørk af hedens tyngde – gjorde ham til både profet og studehandler.

Ja, sådan levede jyden i århundreder: lukket inde bag hedefladerne, ene i den vældige natur, der nok kunne være tung at bære, men som også gav sindet alvor og fylde, ligesom helt afskåret fra sine landsmænd, hvorfor man også kunne høre dette mundheld: „Farvel, Danmark; sagde kællingen. Hun rejste til Jylland!"

Og her siger Langgaard farvel til H. K. Kristensen for at få sig en sludder med hededyrkeren Marius Andersen fra Sdr. Vium. En munter spillemandsmelodi indleder samtalen, men ellers er det streng tale, der føres. Marius Andersen er tillidsmand for banken, en retskaffen mand, der spørger, om lånsøgeren er noget værd, om han vil noget? Kan man betro ham noget? Dette er vist også en karakteristisk side af det jydske sind, dette: at man vurderer sin mand.

Den fine gamle professor, Vilhelm Andersen har påpeget denne forskel landsmænd imellem, at hvor sjællænderen føler en sjæleglæde ved at karakterisere, dér vil jyden vurdere. Det illustreres ved dette eksempel: Om en hjulbenet mand udtaler sjællænderen, at han ikke er god til at fange grise, med andre ord: sjællænderen har øje for det komiske og lattervækkende ved skavanken. Omvendt siger jyden: Han er god til at fange levelam, sådan at forstå, at mens de små lam frit kanpassere under skrævet videre til slagtekøllen, dér vil levelammene blive hængende fast. Jyden hæfter sig ved det hensigtsmæssige ved benbygningen!

Men nu forlader vi bankens tillidsmand, uvisse om, hvilken karakter vi er tildelt, og bøjer os med nakken forsvarlig dukket ind ad den lave dør til Store Frederiks stald. Varmen fra dyrene slår os i møde, ja, men også et lunt menneskeligt klima. Frederik er i aktion på malkeskamlen, og mens mælkens strip-strip lyder i

spanden, får vi os en sludder om landbrug og sindelag. Frederik er ingen hæsblæsende fremskridtsbonde, og på Langgaards spørgsmål, om han ikke påtænker at anskaffe malkemaskine til betjening af sine fire køer, siger den lune rad, at, jo, han har da i grunden også tænkt på at sælge køerne for at få penge til malkemaskinen!

Sandelig, her er godt at være i denne lave stald, hvor det ikke er frit for, at spindelvæv og andet daler ned i hovedet på os. Men se nu blot! Disse gabende loftsbrædder, som udgyder tørvesmuld over issen, er en mageløs finesse: „æ hjold"-hjaldet. Ovenover er anbragt tørv, som nok så praktisk absorberer em og fugt, rent ud et mageløst ventilationsanlæg! Frederik er en hyggelig mand, som påtager sig alverdens arbejde i sognet. Med arbejdstidens overholdelse er han ikke så nøje, og på Langgaards spørgsmål, om han har øje med de otte timer, svarer han, at det gerne bliver til „nok så møj, nok så møj!" Om arbejdet netop er så godt aflagt, ser Frederik heller ikke på, ej heller om det er behageligt; han holder sig moderens opfordring efterrettelig: „Sie o fo begyndt o'et, desfør for' et end!"

Vi har Frederik mistænkt for gerne at ville ud mellem folk, få sig en god snak, og det vedgår han gerne. Landbruget er ikke hans liv og lyst, men når vi spørger, hvorfor han så gider sidde her og håndmalke, bliver han forbavset: Køerne er her jo. Det, der skal gøres, gør man uden selvynk.

Er stalden lille, så er Frederiks krav til egen bolig også beskedne. Knap 10 kvadratmeter er, hvad vi kan opmåle stuen til, og her har udfoldet sig et prægtigt familieliv med gæstfrit åbne døre, ikke bare for børneflokken, men også for medbragte venner og kærester. 20 mennesker i stuen på en søndag var ikke usædvanligt!

Efter Frederiks lavloftede stald gør det godt at strække benene, og det kan nok være, vi får vor lyst styret. Nu lyder forfatteren, Salomon Frifelts stemme, og han fører os langt af led: med stude-

drifterne sønderud. Der var liv og spænding på landevejen i de tider, da drifterne satte kursen mod Itzehoe eller længere bort. Men ad ruten, som perler i en snor, lå studekroerne med deres djærve værtsfolk som Ankersen i Immervad, der udtalte, at „joeh, en kromand skal være alle til måde, men han skal først og fremmest være sig selv!" Om Stine i Ølufvad kro siger Frifelt, at hun var en grum kone, som lagde driverne på sinde, at de på hjemvejen skulle se ind og fortælle, hvorledes turen var forløbet. Et godt madsted var Ølufvad kro og dertil billigt; det sidste var ikke mindst værdsat på hjemturen, for på udturen blev driveren bespist, på hjemturen måtte han selv betale!

Vor næste visit gælder Vejers strand, hvor redningsbåden skal på øvelse. Redningsstationen med de korslagte flag ligger sine tre kilometer fra stranden, en tingenes tilstand, Langgaard udtaler sin forundring over. Men se, det har sin forklaring: Når vandet går op til klitterne, kan man ikke køre strandlangs, men må finde en vej, der fører til ulykkesstedet. Skammeligt nok er heste nu en saga blott. så vi har traktor for båden. Det går helt gevaldigt, dette her, vi er ret så kålhøgne og får os en god snak med redningsfolkene i den temmelig gammeldags, men velholdte båd. „Hvor er den fra?" spørger Langgaard. „Jaeh, den er jo fra Løkken. Den gik rundt med dem!"

Og nu har vi stranden ret for os, ikke turistbrochurens rekreationsbassin, men et frådende hav, hvor bølgerne går mod stranden med bulder og brag. Men her hjælper ingen kære mor. Høwsa! Båden ud i vandet og vi ombord.

Årerne knager. „Hurraeh! oh!" lyder de taktfaste stemmer. Hvad skal det nu sige? Jo, båden, vi sejler i, har jo aner helt tilbage til vikingetiden, folkene ved årerne er af samme æt, og hurraråbet har intet med firmaskovturens bifald at gøre, når kontorchefen svinger yngste kontorelev. Det er ganske enkelt et oldnordisk kampråb, anvendt også senere ved rytteri-attak og ved fodfolkets bajonetangreb, men især yndet i flåden. „Søemands ærlig bryst toeg til sit vante mål, så luften bævede ved nidkiert hurra-skrål".

Forskelligt grej er stuvet ombord. Således har vi her „æ slæwpues" eller „æ slævdræg", en tingest som kan hives agterud og som nu, forbundet med båden med et tov, hjælper med at holde roret i vandet, når søen er rigtig slem, og båden skal over revlerne.

Det er fåmælte mænd, der betjener årerne, folk som har taget jobbet i arv efter fædrene, de gamle havbønder. At sætte båd i vandet fra åben strand og ikke mindst: komme velholdent ind igen, er ikke nyt for vestkystens beboere. Sådan fiskede de gamle, både her ved Vejers og især fra Nymindegab. Har bedstemødrene til redningsfolkene været ese-piger, som fra stranden har fulgt den spinkle båd på den farefulde færd?

Esepigernes arbejde var nok ingen dans på roser. Hundredvis af kroge skulle agnes, og man kan forestille sig, at disse pigefingre ikke netop har duftet af myrrha skær. Alligevel bringer gamle beretninger om strandfiskeriet en duft af sød kvindelighed med sig: Vi véd nemlig, at pigerne ikke blot var ferme ved bakkerne, men at de satte en ære i, at just deres domæne skulle være fejet og prydet, når mændene kom hjem.

Hvordan foregik nu livet i de gamle esehuse? Ja, vi vovede os engang ud med et spørgsmål i tidens stil, om nu ikke dette leben med karlfolk og piger stuvet sammen under esehusets skrå vægge kunne give anledning til megen skæmt og fjas i sengehalmen? men blev kaldt til orden af H. K. Kristensen med følgende: „Jeg må fastslå, hvad Blicher siger: Skulle disse velvoksne karle, der kan tæmme havets vover og se et fyldt bæger uden at tømme det, ikke se et kvindelegeme uden at begære det?"

Nuvel, den sag lader vi ligge. Båden har atter taget stranden, og vi er ikke utilfredse med at have fast grund under fødderne igen. Med havfiskeriet er det slut, og også roredningsbåden går nu på aftægt og afløses af større, motordrevne fartøjer. „Den er møj for gammeldaws" tilstår bådføreren. Dog, den gjorde nytte i lange tider, og ædel er den immervæk i linierne; den vil pynte på Fiskerimuseet.

Og lad os da endelig hilse enhver forbedring med glæde! Blot kunne vi af og til ønske os i disse hæsblæsende tider, at eet og andet fra den gamle båd fandt plads i nutidens hurtiggående fartøj. Det var ikke rart at læse i avisen, at et barn kan drukne på stranden for øjnene af en menneskemængde, uden at nogen følte sig som sin broders vogter, men først troppede op, da den døde lå på stranden, og man tænker vemodigt på de gamle redningsmænd, der gik ud, hvordan vejret så var. Mange blev derude.

Ja, farer hen, farer hen! siger vinden hos H. C. Andersen. Tiderne ændrer sig, men der skal stadig ballast i båden. Derfor er vi glade for, at der findes folk, som tager sig for, at forfædrenes stemmer ikke vejres bort med vinden.

Man siger ellers om radio og fjernsyn, at de fortrænger det gamle mål og har en nivellerende indflydelse. Når vi nu har lyttet til Gerald Langgaards bånd fra regionalradioen, konstaterer vi dog samtidig, at de moderne medier også er brugelige til at bjerge mangen kostbar skat fra de henrundne dage.

FALDENDE BLADE

Af maleren P. Poulsen, Bramminge

De efterfølgende små stykker fra mine barndomsår i Varde er nedskrevet i den orden, de er kommet til mig i min erindring og danner derfor som sådan ikke nogen samlet fortælling, men som blade, der falder fra træet i sensommeren eller efteråret. Det er gerne sådan, at når man tænker tilbage på de helt tidlige barndomsår, så bliver alt det, man oplevede, de ting man så på med barneøjne, meget større og meget mere romantiske, end de måske i virkeligheden var, og navnlig når det nu, som for mit vedkommende, er en fødeby og barndomsby, man ikke i de sidste 50 år har haft nogen særlig tilknytning til, hverken ved bekendtskaber eller familieforhold.

Men det er den slags ting, man må tage med og eventuelt tilgive, når man udelukkende skriver på erindringer og oplevelser fra de tidlige barneår.

Den store tiltrækningskraft for en dreng født i Varde er naturligvis åen. Dens dragende magt er stor, og utallige er de oplevelser, der er oplevet langs dens bredder. Flere gange har åen også været ved at tage livet af een, men det havde nok været bestemmelsen, at drengen ikke skulle forlade denne verden så tidlig, for hver gang greb forsynet ind og reddede ham helskindet i land. Jeg har så tit tænkt på, at mine forældre skulle bare have vidst, hvor mange gange deres afkom balancerede på den tynde line, der skiller liv og død, men åen var dem god.

Den første start på oplevelsernes vej var naturligvis nok „trækbanen" fra Varde havn ud til kalkovnen, hvor der altid var noget at opleve om ikke andet så i de store dynger af kulørte strandskaller, der lå ophobet her til senere brænding i ovnen. Nogle gange mindes jeg at have set den stoppet til med tørv og skaller i lag, og hvor røgen drev ud af de mange sidehuller.

I min barndom i Varde forekom det mig, at når det var vinter, så var det vinter, rigtig vinter med frost og kulde, og når det var sommer, så var det sommer med sol og varme, hver årstid ret skarpt adskilt. Mor havde taget min bror og mig med på en eftermiddagstur ud af Frisvadvej ad Enighedslunden til. Vejen var dengang kun en opkørt jordvej med dybe hjulspor. Vi satte os på en mark med dejligt grønt græs, og der var masser af hvide margueriter, blå violer, røde valmuer og mange andre dejlige markblomster. Vi blev trakteret med dejligt sigtebrød og rød hjemmelavet ribssaftevand. Alt var sol og dejlig varme.

Varde marked i gamle dage, det var noget helt for sig, da fordobledes Vardes indbyggerantal pludselig for en dag. Om Varde marked kunne der skrives en hel bog. Den gamle markedsplads ved Nørremøllen (der nu også er forsvundet) er nu helt sløjfet og overbygget med moderne ejendomme. Langs hele den ene side ud mod Ringkøbingvej stod det ene restaurationstelt efter det andet, hvor man kunne købe en hel favn punche for 1 kr. På den modsatte side var der en del gøgl og andet, bl. a. brændemærkning af heste og mærkning af kreaturer. Oppe i det ene hjørne ved Nørremøllen var opstillet et meget svært bjælkestativ med en slags gabestok, der blev brugt til at sætte ringe i næsen på de store tyre. Af gøglet husker jeg bl. a. noget, jeg aldrig har set før eller siden. Det var en „Doktor Frode", der kunne sluge levende frøer. Først drak han 10–12 glas vand, hvorefter han af en krukke med levende frøer tog en 4–5 stykker, glattede bagbenene ud på dem, og slugte dem een efter een. Hvorledes de siden kom op igen, ved jeg ikke. På markedspladsen havde en Varde-borger også stillet sig op med en fonograf. For 5 øre kunne man gennem en gummislange i ørerne høre et musikstykke. Jeg har tit tænkt på, hvor dette historiske maskineri er havnet henne med alle tilhørende valser.

Jernbanen Varde–Nr. Nebel var for 50 år siden en sjov lille bane (det var jo i bilernes spæde barndom), og det var navnlig

de små sorte lokomotiver med hvide ringe om skorstenen og ildrøde hjul, der tiltrak os børns opmærksomhed. Festligt var det at se disse små kulørte lokomotiver futte af sted med den ret store og svære lokomotivfører Kaster fra Frisvadvej hængende ud af sidevinduet.

Flere gange om sommeren tog far og mor os børn med på en spadseretur, der gerne gik ud ad Frisvadvej gennem „Enighedslunden" og over til „Skovlyst". Mor havde altid hjemmerystet saftevand med, for der var ikke altid råd til at købe en sodavand på „Skovlyst" til 10 øre, for slet ikke at tale om kaffe med brød til 35 øre. Et par gange om sommeren tog far også os børn med på fisketure til Ølufvad og Roust Mølle, ikke noget med hestevogn eller cykel, vi måtte skam pænt gå turen frem og tilbage på vore ben. Men dejlige oplevelser, det var det. Jeg har altid senere syntes, at det var en stor skam, at den landskabelige skønhed omkring Roust Mølle blev totalt ødelagt ved afvandingen. Men sådan er det desværre gået med så mange karakteristiske partier omkring Varde.

Nogle gange om ugen blev jeg før skoletid sendt ind til Varde Svineslagteri's udsalg i Kræmmergade for at købe for 10 øre pålæg og for 5 øre leverpostej. Som regel var det altid de dage i ugen, hvor man kunne få affald. En hel lang svineryg med hale ved, som frk. Riis gav to hug på midten og bøjede sammen i 1/3 for 15 øre. Her i slagteriets vindue stod et underligt apparat, som jeg ikke har set nogen andre steder før eller siden. Det var en fluefanger, en glaskolbe, der stod på tre små ben, og i bunden var et hul, som det var meningen, at fluen skulle krybe op igennem til det stykke sukker, der lå her som lokkemad. Uden omkring sukkeret var en „voldgrav" af sprit, og jeg formoder at fluen herefter skulle bedøves af spritdampene og derefter falde ned i spritvæsken og dermed ude af denne verden. Der var virkelig flere fluer, der var gået i denne sindrige fælde.

Der var hede på alle sider af Varde by dengang, man skulle

ikke mange kilometer uden for byen for at finde heden, hvad enten det nu var ud ad Isbjerg til, Skonager, Hjertingvej, Forum. Her på heden havde vi drenge en beskeden fortjeneste ved at plukke den gule okseøje, som vi solgte på Varde apotek. Men allerede for 50 år siden var det moderne landbrug ved at holde sit indtog. Mange, mange aftener har jeg set de store hedebrande, som maleren Lauridsen Thomsen, Ansager, havde gjort til sit speciale.

Der var også skrammelpladser dengang i Varde. Der lå een nede i engen i Arnbjerg, ikke langt fra Arnbjergkilden, og så lå der een til højre, lige når man kom over broen mod stationen. Jeg tror, der er bygget en servicestation på pladsen nu. Her gik vi drenge og rodede efter gammelt jern og messing, som vi så solgte til en klunser, der boede i Brogade i gården ved Laurids Thuns hus. Den 5 øre eller 10 øre, vi fik ud af det, blev omgående omsat hos bager Zeeberg.

Skolen, ja, det er selvfølgelig først og fremmest mine lærere. Da jeg kom i skole i Varde, var der kun den gamle skole, „den nye" blev først påbegyndt nogle år senere. Lærerinderne og lærerne bliver jeg nok nødt til at nævne i forbigående, for de var så interessante alle, at hver enkelt af dem kunne få en lang historie. Een vil jeg i hvert fald blive stående ved, og det var den gamle fru Kjelst, en lille sirlig dame. Når hun kom ind i klassen, skulle alle være på plads og rejse sig, når hun kom skridende ind ad døren. Det første, hun gjorde, var at tage sin nederdel af, formodentlig for ikke at slide for meget på bagen. Så sad hun der i sit røde More' underskørt, satte sin lille flødespand ned i katederet, lagde et æble til stegning på den varme kakkelovn, og fik så sit strikketøj frem, medens hun lyttede til vor oplæsning af læsebogen, og ak og ve' den, der ikke gjorde tilstrækkeligt ophold ved komma og navnlig punktum, de kunne risikere at blive stillet over for det svære valg, enten et slag i håndfladen med en linial eller en ½ times eftersidning. Jeg må tilstå, at jeg den dag

i dag skylder hende mange ½ timer. Men hun var skam også en elskelig og rar gammel dame. Een af de største gunstbevisninger, hun kunne tildele een, var at samle hestepærer ude på gaden til et gravsted, hun havde på den gamle kirkegård, der ligger lige ved skolen. Så var der også hr. Kjelst, der dunkede een oven i hovedet med sin vielsesring. Der var lærer Bossen – Stensig Søbye (sanglæreren), Hoffmann (naturhistorie), Jørgensen (gymnastik), frøknerne Olsen, frk. Amorsen, fru Kirtzner, kantor Marker (i sin diplomatfrakke). Jeg har forresten også en overgang gået til gymnastik hos lærer Bruun, forfatteren til „De seks", han var FDF-fører dengang i Varde. Og så den fine og sirlige skoleinspektør Lassen, far til den senere skuespiller ved Odense Teater Finn Lassen, og Inger Lassen.

Nu, da jeg har siddet og nedskrevet alle disse små spredte indtryk fra mine barndomsår i Varde, kan jeg nok se, at der kunne være skrevet mindst 10 gange så meget. Små og store indtryk kommer stadig dumpende ned i erindringen, men det må jo have en ende, også denne artikel.

Tak for Deres opmærksomhed.

ROVMORD VED RIBE SKEL

Tidsbillede af litterat Ludvig Murtfeldt

Et rovmord ved Ribe markskel 1842. Morderen pågribes og dømmes fra livet. Hvorledes øksen toges i arv i familjen Stengel. Unge Stengel udfører eksekutionen 1844. Mange tilrejsende, vardensere og andre, i anledning af det blodige skuespil. Slutning.

I efteråret 1842 var mildt og fugtigt vejr herskende til henad midten af november, da nedbøren afløstes af blæst og tørt vejr. Når solen tittede frem mellem jagende skyer og skinnede over mark og eng tog landskabet sig endnu ret sommerligt ud. Det holdt længe ved med udearbejdet i dette vejrlig, og der kom jævnlig folk, som havde haft arbejde længere sydpå, til Ribe for at fortsætte med arbejde ude, så længe det var at få.

Disse arbejdere holdt til på torvet og i værtshusene for at spørge sig for. Der var Weis' værtshus ved torvet, Andreas Mikkelsens på hjørnet af Præstegade og Korsbrødregade, Peter Jacobsens (senere Jørgen Bangs) på hjørnet af Sønderportsgade og Nygade, Thomas Mathiesens i Saltgade og Søren Christensens i samme gade (senere Steffen Bisp's), i hvilken ejendom Poul Geleff i 1807 udgav bladet „Hejmdal", senere „Grænsebladet" – og mange flere.

Der var den 30. november, tidlig på eftermiddagen, kun få gæster i Søren Christensens værtshus i Saltgade. Den gamle Søren Christensen sad for bordenden og bakkede på sin pibe og fulgte gangen i et slag kort, som Hans Chr. Nielsen fra Kærbøl og et par andre personer var gået i lag med. Som de bedst spillede, trådte en ung, stærktbygget karl, iført kort trøje og bærende klampede træsko med spids opstående snude og i hånden en stok, der var dannet af en ung egestamme, ind i stuen og satte sig nær de spillende. Han nikkede bekendt til Hans Chr. Nielsen og sagde, henvendt til værten, at han forgæves havde søgt arbejde i omegnen om formiddagen, og spurgte om „Søren" vidste noget. „Næ!

ikke så lige," sa'e Søren og skævede mistænksomt til spørgeren, „du kan jo ta'e og gå ud og prøve!" „Ellers tak!" svarede karlen med et ondskabsfuldt grin. Han gjorde et frastødende indtryk ved sin muskuløse krop, sin tyrenakke, de spidssnudede træsko, han bar, og egestokken. „Lad mig være med," sagde han til Hans Chr. Nielsen og blev optaget i spillet, som dog kort efter ophørte. Så trådte en aldrende mand, som „tyrenakken" ikke kendte, men som de andre kaldte Anders Wad, ind og gav sig i snak. Den nyankomne indlod sig i handel eller bytte med Hans Chr. Nielsen om deres ure. De kom dog ikke til handels, hvorimod tyrenakken solgte sit ur til Hans Chr. Nielsen under betingelse, at dersom dennes søn, til hvem uret købtes, ikke var fornøjet med det, skulle sælgeren tage det tilbage. Derefter forlod tyrenakken værtshuset og traf andet steds i byen sammen med to mænd fra Kærbøl, Niels Skade og Hans Jørgensen, som fulgtes med en gammel mand, Chr. Nielsen fra Ørnsø, som udlod sig med, at han havde været til bys og lånt 50 rigsdaler. Da den gamle mand i skumringen vandrede ud af byen, sneg tyrenakken sig efter ham og havde sagtens ondt i sinde, men da han hørte stemmer bag sig, vendte sig og så, at det var Chr. Nielsens kendinge, mændene fra Kærbøl, som søgte at indhente den gamle, vendte han om og gik tilbage til Ribe, hvor han atter traf sammen med Hans Chr. Nielsen og gik ved sengetid med denne til Kærbøl, nær Ribe, for der at overnatte. Da Nielsens søn om morgenen tidlig den 1. december erklærede sig utilfreds med urhandelen, tog tyrenakken sit ur tilbage og tilbagebetalte købesummen, hvorefter han straks begav sig tilbage til Ribe, hvor han ved nitiden traf sammen med Anders Wad på torvet. De gik ind hos Weis og nød en snaps og fulgtes ad ud i byen, for at Anders Wad kunne forrette nogle ærinder, hvorefter de gik til Søren Christensens værtshus, hvor de nød punsch. Her ytrede „tyrenakken" første gang ønske om at bytte ur med And. Wad, men et sådant bytte kom dog ikke i stand, hvorimod de enedes om at gå ud og forsøge at få landevejsarbejde. I denne hensigt

gik de omkring flere steder i byen, sammen med en person, Anders Frøe, der var stødt til dem på gaden, og kom også ind i Andreas Mikkelsens værtshus, hvor de talte med værten og nød en snaps. Værtinden, der var en stadselig kone og bar lang guldkæde og guldur og et blankt nøgleknippe ved bæltet, passerede gennem stuen og mønstrede de tre kumpaner, navnlig „tyrenakken", skarpt og hviftede så i forbigående til sin mand: „Pas på, at disse klø'er ikke stjæler noget." Efter at de to arbejdssøgende sammen med And. Frøe havde forladt værtshuset og andet steds havde indgået en foreløbig akkord om at påtage sig grusharpningsarbejde, gik de alle tre til Thomas Mathiesen i Saltgade, hvor de opholdt sig ved middagstid 1 à 2 timer, spillede kort og drak punsch. Her begyndte „tyrenakken" anden gang at foreslå Anders Wad at bytte ure, men da førstnævnte fordrede i bytte for sit ur 30 lybsk skilling, og der kun blev budt ham 24 lybsk sk., blev der heller ikke nu noget af byttet; derimod gav samtalen anledning til, at Anders Frøe købte „tyrenakken"s ur for 3 rdlr. 32 sk. kurant. Da Anders Wad var gået, fulgtes de to andre ad til et sted, hvor der var auktion. Da „tyrenakken" imidlertid henimod mørkningen var kommet tilbage til Th. Mathiesens værtshus, hvor der var tændt lys, og næppe var kommen ind ad døren, førend Anders Wad kom for at søge efter sin stok, slog han følge med Anders for at lede efter stokken andet steds. På det sidste sted, hvor Anders søgte, forblev „tyrenakken" udenfor og råbte ind til Anders, at hvis han ville med, så skulle han nu komme, og da Anders opfyldte denne begæring, uden dog at have fundet stokken, gik de nu ud af byen over broen ad gangstien til Nørfardrup . . .

Oppe ved Hans Chr. Nielsens hus i Kærbøl, der lå lukket og stænget, trådte hen på natten en robust skikkelse ud af mørket og bankede på og blev lukket ind efter at have navngivet sig. Det var „tyrenakken". Han smed sig på en seng med klæderne på og sov. Han stod op tidlig om morgenen den 2. december og gik hen til Nielsens nabo, „Store Knud" i Ørnsø, og lejede denne til at føre

sig til Endrup posthus (kro), sigende, at han ville rejse over Varde til sit hjem på Morsø. Han tog farvel med Hans Chr. Nielsen, uden at denne hverken om natten, da personen kom, eller om morgenen, da han drog bort, mærkede noget usædvanligt hos ham, men derimod var det „Store Knud" påfaldende, med hvilken hast personen ønskede at køre undervejs til posthuset. Efter at have betalt St. Knud, begav personen sig til fods efter Varde. De klampede, spidssnudede træsko glemte eller efterlod han i Endrup posthus.

Samme dag, henad eftermiddagen, blev ved markskellet mellem Ribe bys og Lundegaards marker fundet liget af en aldrende mand, som lå med ansigtet tæt ned til grøftevoldens søndre side, men med fødderne i grøften. Bukselommen på den højre side, på hvilken den døde mest hvilede, var udtrukken; i nærheden af liget, hvis hoved var blottet, lå en kasket og et par vanter. Grøften var på dette sted 2½ alen dyb, vandstanden deri ikke højere end 4 tommer.

På grøftens søndre skråning nede ved vandet fandtes en blodplet af en hånds bredde og en ½ alens længde. På den øverste rand af grøften og på marken fandtes to blodpletter, der syntes fremkommen ved en blodstrømning fra ligets tindinger. På vejen dertil, nordefter fra Ribe, sås spor af den afdødes støvler i forening med træskospor; på den anden side af grøften forfulgtes disse alene, dog kun i et bøsseskuds afstand og over en pløjet mark, da man derefter kom til grønjord, der ikke havde bevaret sporene. Træskoene befandtes at have været klampede, med spids opstående snude, og spor af sådanne fandtes igen i retningen til Hans Chr. Nielsens sted i Kærbøl. Efter at liget var henbragt til Ribe amts sygehus afholdtes samme aften en synsforretning over det. I hovedet fandtes 7 sår, hvoriblandt et knust sår, hvorved hele venstre øverste øjelåg var bleven løst fra pandebenet, der lå blottet i det gabende sår, og på ryggen af næsen et sår, gennem hvilket næsens ben følte at være knuste, således at benstumperne sad

frem i såret. De obducerende læger erklærede, at de forefundne læsioner alle var en følge at udvortes vold, som i levende live var tilføjet den afdøde, og at de to nævnte sår var absolut dødelige, idet en sådan beskadigelse altid ledsages af en hjernerystelse, der i almindelighed er ubetinget dødelig. De konkluderede derfor, at de beskrevne sår havde forårsaget den dræbte mands død, navnlig ved en hjernerystelse og denne konklusion tiltrådtes senere af det kgl. sundhedskollegium.

Flere personer genkendte i den myrdede en mand ved navn Anders Henriksen, også kaldet Anders Bjerg eller Wad, hjemmehørende i Tjæreborg, Sneum sogn, omtrent 50 år gl. som de havde truffet i Ribe, efter hans tilbagekomst fra Føhr, hvor han havde arbejdet i dagene 30. novbr. og 1. decbr. i besiddelse af et ur, en pengepung, hvori der var 8 rdlr. courant, samt en tobakspibe og i følge med en person ved navn Anders Andersen Storgaard fra Morsø, som en gang havde tjent hos „Store Knud" i Ørnsø. Det oplystes tillige, at Storgaard samme dags morgen, efter at have tilbragt natten i Kærbøl, havde ladet sig befordre til Endrup posthus.

Storgaard blev derpå eftersøgt og pågrebet den 4. december, tidlig morgen, i Lyhne kro, mens han lå i en tryg søvn, og ført til Ribe af arrestforvarer Wilsleff og fhv. borgerrepræsentant hørsvinger, Ole Gotliebsen, der afgav befordring, en kraftig, djærv mand der virksomt kunne have assisteret den Ribe arrestforvarer med at holde anholdte i ave hvis denne under farten havde vist sig balstyrig, hvad han dog ikke gjorde. Ved visitationen forefandtes der hos anholdte bl. a. et ur med messingkasse om, en smudsig lærreds pengepung, og tobakspibe samt en stok, der var dannet af en ung egestamme.

Flere af de personer der havde set den afdøde i de sidste dage genkendte med bestemthed nogle af de hos arrestanten forefundne genstande, navnlig pungen og uret, som de samme, hvoraf den dræbte havde været i besiddelse da de sidst så ham – og de til-

stedekomne træsko, der var af en i Ribe-egnen usædvanlig facon, befandtes at passe til sporene, der var set i nærheden af grøften, hvor liget lå, ligesom deres spids (snude) efter lægernes erklæring fuldkomment passede til sårenes form.

Arrestanten nægtede alt, idet han gjorde gældende, at han ikke havde dræbt den afdøde, at han havde købt uret af denne under deres samvær i Ribe, at have haft pungen fra sit hjem og købt det omhandlede pibetøj i en kro, men arrestanten kunne ikke lyve sig fra øksen! Allerede den 9. december afgav han en tilståelse som han i det væsentlige vedblev indtil nogen tid efter at underretsdommen var bleven ham forkyndt, gående ud på: Da Henriksen og han, efter at have været inde flere steder for at lede efter førstnævntes stok, der var blevet borte for ham, og efter aftale fulgtes ad ud af byen, forekom det arrestanten, at Henriksen var noget svirende, men dog ikke så beskænket, at han jo nok kunne gå. Da de var kommet ud af byen, begyndte H. i en skældende tone at bebrejde arrestanten at denne havde været årsagen i, at han havde indgået akkorden om stenslagningsarbejdet, og vedblev dermed til de kom til markskelsgrøften; her standsede de et øjeblik, da arrestanten var kommen foran, og Henriksen gentog da sine skældsord. Arrestanten gik først over grøften og Henriksen var steget ned i den og lænede sig forover for at stige op af den. Her sparkede arrestanten ham nu flere gange med sine træsko i hovedet og bibragte ham med sin stok tre slag, et i ansigtet, et over ryggen og det sidste i hovedet, hvorefter han faldt helt ned i grøften. Han havde aldrig, førend i det øjeblik han sparkede den gamle mand, haft fjerneste tanke om at tilføje ham skade, eller ved list eller vold at komme i besiddelse af hans gods, men grunden til misgerningen var alene den opirrede tilstand, hvori han var kommen ved den gamles drillerier. Heller ikke var det hans hensigt at dræbe Henriksen og først efter at han var død faldt det arrestanten ind at tage hans penge og effekter. Han gennemsøgte da hans lommer og bemægtigede sig, hvad han deri fandt, nemlig et sølv-lommeur

med messingkasse, en tobakspibe med porcelænshoved og svampedåse, en bakke papirer og en smudsig lærreds pung, hvori han fandt 8 rdlr. kurant; derefter bortfjernede han sig i den retning, de fundne spor antydede. De ved visitationen hos ham forefundne effekter genkendte han som de samme han havde frataget Henriksen, ligesom også de røvede papirer senere blev fundne skjulte på vejen mellem gerningsstedet og H. Chr. Nielsens hus.

Quoad generalia oplystes at arrestanten var født i Sundby og 23 år gl., at han var af en irritabel og opfarende karakter, at han som barn havde drevet om på betleri og at han tidligere havde været straffet for tyveri og betleri.

Efter disse oplysninger blev tiltalte ved Ribe købstads ekstrarets dom af 31. juli 1843 overensstemmende med lovens 6-6-1 og fra 4. dkt. 1833 § 10, jfr. fra 24. september 1824, tilfunden at miste sit liv.

Under arrestantens hensidden, før dommens afsigelse, blev han tilset af pastor Krarup, der var residerende kapellan hos stiftsprovst, dr. Frost. Allerede i en attest af 18. april 1843 havde pastor Krarup ytret frygt for, at under den dybe anger, arrestanten undertiden udviste, skjulte sig nogen forstillelse, men præsten kunne ved sin formaning overfor arrestanten om at lette sin samvittighed ved at udsige den fulde sandhed, dog ikke hos ham fremkalde nogen yderligere tilståelse end den af ham oprindelig afgivne.

Da mangt og meget tydede hen på, at det var et planlagt rovmord arrestanten havde begået, var det forståeligt, at dommeren meget ønskede, at arrestanten lettede sin samvittighed ved at sige den fulde sandhed og han sendte derfor efter dommens afsigelse og forkyndelse for domfældte, som et sidste forsøg, præsten ved Sct. Cathrine kirken, de Thurah til ham.

☆

Pastor de Thurah var søn af kaptajn de Thurah, der faldt i slaget på Københavns red 1801. Kongen – vel egentlig kronprins-

regenten, den senere Frederik VI, på kongens vegne – lovede at tage sig af den faldnes umyndige børn. Da sønnen mange år efter var vokset til og havde taget embedseksamen, blev han straks befordret. Han havde soldaterblod i årerne; var en tordentaler. Efter at han havde besøgt den domfældte, begærede denne nyt forhør og forklarede herunder, at det havde været hans hensigt at fortie sandheden, indtil han erfarede, om han skulle lide dødsstraffen eller ikke, men at han ved præsten de Thurahs formaninger til at lette sin samvitthighed ved en frivillig bekendelse, havde ladet sig bevæge til at forlange nyt forhør. Han tilstod nu, at han efter at have solgt sit ur til Anders Frøe, fik en sær lyst til at blive ejer af Anders Henriksens, og derfor opstod straks den tanke hos ham, at når de, som aftalt, fulgtes nordpå, ville han benytte et gunstigt øjeblik og ved at aflive Anders Henriksen sætte sig i besiddelse af hans ur. Denne tanke forlod ham dog igen, da And. Henriksen gik fra ham og Frøe, idet han troede ikke mere at skulle træffe sammen med ham. Da han imidlertid i mørkningen atter traf sammen med Henriksen hos Th. Mathiesen, opstod igen tanken hos ham om at komme i besiddelse af Henriksens ur ved at dræbe ham, og for at udføre dette forsæt, vedblev han at holde sig til Henriksen, imens denne gik et par andre steder hen for at søge om sin stok. Da de derefter gik ud af byen over broen og ad gangstien til Nørfardrup, foreslog han H. at gå i vestlig retning, fordi han troede der at kunne finde bedre lejlighed til at udføre sit forsæt, men da Henriksen ikke ville indlade sig på denne forandring af vejen, vedblev de at gå til markskelsgrøften. På denne vandring vedblev han at nære det forsæt at skille Henriksen ved livet, og da de var komne til grøften, og han først var kommet over, vendte han sig om, og medens H. stod nede i grøften, sparkede han ham i hovedet med sine træsko, så at H. faldt over på den modsatte søndre side. Umiddelbart derpå sprang han over til ham, medens han lå så højt oppe på volden som til maven, og slog ham med sin stok. H. gav ingen lyd fra sig, der antydede, at han følte

smerte ved de ham tilføjede spark og slag; kun vil arrestanten have spurgt ham, da han havde givet ham det første slag: „Kan du nu komme!" hvortil H. skal have svaret: „Nu kan jeg komme." Straks efter mishandlingen tog arrestanten ur, pibe, penge og nogle papirer, som H. havde hos sig, hvorefter han begav sig til Kærbøl, og efter at have overnattet der, om morgenen rejste videre over Endrup og Varde til Lyhne kro, hvor han blev anholdt.

Denne arrestantens sidste forklaring, der var bestyrket ved flere afhørte personers udsagn, antoges at indeholde den fulde sandhed.

For det af arrestanten efter foregående overlæg forøvede mord, forbundet med røveri, fandtes han ved landsrettens dom retteligen at være, i følge bestemmelserne i frn. 11. april 1840 § 34 og lovens 6-9-12, sammenholdt med frn. af 24. septbr. 1824, dømt til at have sit liv forbrudt og at lægges på stejle og hjul. Ingen af de tilforordnede i højesteret indstillede domfældte til nogen benådning, og heller ikke kancelliet dristede sig til at andrage på livsstraffens eftergivelse, kun henstillede man, hvorvidt domfældte kunne være at fritage for at lægges på stejle og hjul. Under 3. januar 1844 resolverer kongen, at nysmeldte skærpende tillæg må bortfalde, men at dommen iøvrigt bliver at eksekvere, hvorom der under samme dato blev udfærdiget en allerhøjeste ordre til amtmanden over Ribe amt.

Efter at højesteretsdommen og det kgl. reskript var forkyndt for domfældte, stod nu blot tilbage, at skarpretteren skulle træde i virksomhed, for at retfærdigheden kunne ske fyldest.

Efter at underdommeren, overavditør Høyer, havde indberettet, at alt var parat til henrettelsen, gav amtet ordre til den i Odense boende skarpretter om snarest at indfinde sig i Ribe for at udføre eksekutionen.

☆

Familjen Stengel, fader og søn, var honnette folk, som røgtede deres blodige embede præcist. Øksen gik i arv fra fader til søn,

skønt embedet næppe den gang var så godt aflagt som nu, da hr. Sejstrup er indehaver af det. Gamle Stengel forrettede eksekutionen på brandstifteren Morten Jonassen i Varde 1822, som blev den sidste i Varde, og unge Stengel, som imidlertid havde overtaget embedet, stod nu for tur til at eksekvere dommen over rovmorderen Storgaard i 1844, som blev den sidste eksekution i Ribe. Han modtog amtets ordre i skibhusene ved Odense, hvor han den gang boede, og gjorde sig klar til at rejse.

☆

I Ribe Stifts-Avis og Avertissements-Tidende, udgivet af Christine, salig Hyphoff, red. af E. Hyphoff, berettedes onsdag, at henrettelsen skulle finde sted fredagen den 26. januar, formiddag kl. 10.

Skarpretter Stengel var ankommen til Ribe med egen befordring onsdag middag og havde meldt sig hos overavditøren, gjort et trip til „galgebakken", en høj vest for plantagerne, og kikket på den gamle stiftsstad, han ikke før havde set, og var vendt tilbage til sit hotel hos værtshusholder Peter Jacobsen i Sønderportsgade, hvor ikke alene værten og dennes familje og husstand, men enhver besøgende viste den sjældne gæst al mulig respekt. Hans heste tyggede Peter Jacobsens bedste havre i den lune stald, og hans „knægt" sad i et pænt karlekammer, bænket på en hemmelighedsfuld, rummelig kiste, der med samt sin ejermand, hr. Stengel, havde „fripas" for alle toldbomme – og søbede en skål hed kaffe af madammens bedste tragtning.

Hr. Stengel havde grund til at være tilfreds med situationen, og var det. Han var i øjeblikket den mest omspurgte mand i det gamle Ribe. Hans ankomst havde vakt stærkt røre.

Stadens eneste politibetjent rørte svært på sig denne eftermiddag; det skinnede „rødt" så hist, så her, i gader og stræder. Betjenten var af tysk „Geburt" som han udtrykte sig, og af de „geworbne" – hvervede – underofficerer, der som feltsoldat og

mangeårig hårdhændet indpisker af militær støvletjeneste havde gjort sig fortjent, af fædrelandet til et lille brød i selve stiftsstaden. Han var stærkt til års, en stumpet, før mand med et højt, stift halsbind, der tvang hovedet noget tilbage, og en tyk snurbart, der havde vækst under bærerens brede næse og kun spændte fra den ene næseflig til den anden, lod den øvrige del af overlæben ubedækket og forlenede ansigtet et udtryk, der til tider kunne være skrækindjagende, men til dagligdags nærmest var morsomt. Han bar rød kjole og hed Apiss. Han var ikke alene en øjenslyst, men også en ørenslyst; thi han talte gebrokkent, og mere end det, han kildrede lattermusklerne, når man stødte på ham og han førte hånden til huen med sit: „Apiss-z-z-z! zu Befehl!" Arrestforvarer Wilsleff, der var en høj, statelig mand, som havde stået ved kyrasserne, gjorde også polititjeneste.

Apiss havde meget travlt den eftermiddag, med at tilsige væbningsmandskab og officerer, bestille dødsklokkerne, løbe til „graveren", skynde på ligkistesnedkeren, leje folk til at udføre kistelægningen, rekvirere vogne og meget andet, så at der ikke levnedes ham tid til at aflægge „tjenstlig" visit hos hr. Stengel den dag, hvad han både var ked af og gal over; thi at aflægge „tjenstlig" visit ved aften, stred mod alt, hvad der hed tjenestereglement og var derfor ugørligt. Næste formiddag oprettede hr. Apiss det forsømte.

Hr. Stengel sad i skænkestuen og passiarede med værten da hr. Apiss trådte ind, iført rød kjole med bitte skøder, tjenestehue, militært ærestegn på venstre bryst og et uhyre halsbind. Han gjorde tre skridt frem mod Stengel, førte hånden til huen og udstødte sit: „Polizeidiener Apiss-z-z zu Befehl!"

Stengel rejste sig, gav hånd, og bad hr. A. tage plads. „Bitte, mein lieber Herr Stingel! wegen dienstlicher Aufwartung darf man nur stehend complimentiren!" Ah! svarede Stengel og præsenterede ham sit cigaretui: „Behager De?" – – „Danke vielmal, ehrenwehrter Herr, in voller Uniform, mit Æhrenzeichen darf

man nicht cigarren rauchen, bloss kauen –" „Ah! værs'go" svarede S. og rakte ham sin tobaks dåse. „Danke sehr" svarede A., anbragte skråen, han spyttede ud i sin hule hånd i vestelommen, og tog sig en frisk. Da han straks efter gjorde mine til at gå, inviterede Stengel ham på en bouteille vin ved aftens tid. Apiss svarede: Danke vielmal, lieber Herr! gav hånden, knaldede hælene sammen, gjorde stram honnør, snurrede rundt på hælen og forsvandt.

☆

Henad eftermiddagen rullede vogn efter vogn fra nær og fjern ind i Ribe med besøgende, som ville overnatte og overvære morgendagens blodige skuespil; fra Varde og nærmeste omegn kom flere svingende læs. Hos værtshusholderne blev der efterhånden travlt ude og inde.

☆

Under alt virvar og ståhej som allerede rørte sig i byen. sad forbryderen i sin celle og lod lænkens led glide gennem fingrene.

Hans blik gled spændt og søgende ud i tusmørket, der rugede i cellen; var det mordnattens gru ved markskellet der gled forbi ham – flugten mod Morsø – hans skrækkelige opvågnen i Lyhne og nu – det grufulde, sidste. – Måske.

Så raslede bolt og lås og arrestforvareren trådte ind med sin lygte. Lænken slog klirrende mod cellens stengulv, da fangen rejste sig. Han bøjede hovedet og sagde tøvende: „Hr. arrestforvarer! er han kommen?" „Ja!" svarede Wilsleff. „Vær så god, hr. Wilsleff, at bede ham slå hårdt til i morgen; jeg skal nok ligge rolig." „Skal ske" svarede W. og forlod cellen. Atter rugede tusmørket. Fangen satte sig, bøjede hovedet dybt ned over brystet, og lod lænkens led glide gennem fingrene – –.

☆

Ved femtiden var der travlt hos Peter Jacobsen i Sønderportsgade. Der var mange gæster i skænkestuen, men i bedstestuen kun een, der sad i et hjørne ved et lille bord med et brændende talglys

for sig og læste i Stiftsavisen. Han var en yngre, middelhøj, tætbygget mand med et koldt udtryk og skarpe øjne. Han bar en brun, tilknappet frakke. Skænkepigen kaldte ham ud en gang, men han vendte straks efter tilbage, tændte sin kridtpibe og fortsatte læsningen.

Så gik døren, og en høj, før mand trådte ind, fulgt af en ældre mand, der bar kofte, knæbukser, sko med sølvspænder og hvid og blå toplue. De hilste „godaften" og tog plads. Skænkepigen bragte punsch. „Ja, ser du, Søren Frandsen, jeg skal jo føre ham til „galgebakken" i morgen." – „Du skal jo så, Ole Gotlieb." – „Å ja, hvad! Jeg var jo med til at fange ham i Lyhne kro, ja, det vil sige, det var daWilsleff, der tog ham, og nu skal han jo i morgen gøres et hoved kortere." – „Ja!" svarede den gamle Søren Frandsen, „ham sker der, hvad ret er."

Nu trådte en køn, gammel mand ind, fulgt af værten, der satte et krus skummende øl for ham. „Godaften herinde," sa'e den gamle, der bar en fin vadmels frakke, knæbenklæder og spændsko. „Godaften, Kre' Knudsen," sa'e Ole. Chr. Knudsen var værtshusholder ved Sønderport, og fra ham nedstammer godsejerne Knudsen på Trøjborg. Døren stødtes op, og et lystigt selskab trådte ind: den høje gartner Daniel Hjort fra Langebro, originalen, købmand Krebs fra Stenbogade, moderne klædt, med høje, stive, såkaldte fadermordere, og købmand Raa Hansen, så kaldet, fordi han havde ægtet købmand Raa's enke) fra Nørreportsgade. De slog sig ned ved et bord og forlangte en bouteille vin, skottede efter den enlig siddende „tilknappede" og hviskede.

Døren lindedes, og et spejdende øjepar, overskygget af en rød toplue, overløb gæsterne. „Hov!" råbte Daniel Hjort, og øjeparret forsvandt. „Det var skindkræmmeren fra torvet," sa'e Daniel, der var løjtnant i borgervæbningen, og følte sig – „det manglede blot!"

Atter lindedes døren, og en anden spejder puttede hovedet ind. – „For pokker!" brølte Daniel, „hvad står du og glaner efter, Sø-

ren?" – „Å," svarede den adspurgte – der var ejer af en lille galanteribod, visemager og musikant – „jeg ville blot fornemme, om luften var ren!" – „Hvad ville du?" råbte Ole Gotliebsen hidsigt. – „Forvare mig imod at støde på bødlen, Ane sa'e nys, at han var her og for lidt siden havde jaget et par kællinger ud, der bad om at se øksen." – „Her er ingen bøddel," svarede værten vredt, „hr. Stengel fra Odense bor her." – „Ja, det kommer vel ud på et," snerrede Søren. – „Å, ja!" ytrede Ole Gotliebsen, „får han, kan hænde, tag i dig, og der hænder dig noget." – „Hold du din bøtte, Ole," råbte Søren og afbrød samtalen, vendende sig til værten: „Giv mig et krus øl."

Nu trådte flere gæster ind. En sagde: „G'aften, Søren! Du er vel ude at samle stof til en ny bedrøvelig vise?" og en anden tilføjede: „vel så meget heller, som du selv gør musik til!" Gæsterne grinte. Søren gav ikke agt på disse spottere, men tømte sit krus og sirmede om mellem bordene og lod munden løbe, indtil han i stuens yderkant stødte på den enlige gæst, han ikke før havde bemærket.

„De er tilrejsende," henkastede han. – „Ja!" svarede den „tilknappede", lænede sig tilbage i stolen og så spørgeren stift i ansigtet. – „De skal måske ud på „Stejlbjerg" i morgen? – „Hvorfor ikke!" svarede den fremmede, „men undskyld, at jeg spørger: hvor var det, jeg så Dem sidst?" – „Hvad skal det sige?" – „De har et fysiognomi, man ikke glemmer, et sådant, jeg af og til ser i min håndtering!" – „Deres håndtering? Hvem er da De?" – (Rejser sig:) „Stengel, skarpretter, Odense! Til tjeneste!"

Imidlertid har arrestforvarer Wilsleff nærmet sig; han snurrer Søren rundt, giver ham et puf i nakken og brummer: „Stik af!" Søren iler mod døren, mens Ole Gotliebsen råber efter ham: „Sikken gevaldig en på kæften, bitte Søren, ho, ho, ho;" Wilsleff underholder sig et øjeblik med Stengel, der nikker bekræftende, hvorefter W. går.

I døren løber han på Apiss, der hilser og går hen og sætter sig

hos Stengel. Værten bringer dem en bouteille let landvin, som de skænker op i store glas, der stikkes ud. De passiarer.

Gæsterne ler og støjer, flere kommer til, og Sørens eventyr fortælles og diskuteres. Værten løber frem og tilbage med hænderne fulde.

Ved bordet, hvor Stengel og Apiss sidder, er talglyset næsten nedbrændt og det sidste glas tømt. De rejser sig, og Apiss siger: „Ich sage Ihnen, mein lieber herr Stingel, der Kerl Sturgaardt hat ein furchtbares Stier-Genick, er muss einen derben Hieb haben, einen gewaltigen Hieb zum – Fertigwerden!" – „Vær ubekymret, kære hr. Apiss, nu får man sige om mig, hvad man vil, nervøs er jeg ikke!" – „Ja, ja! nehmen Sie sich in Acht, mein lieber Meister, sonst macht er Tommers; glauben Sie mir, sonst macht er Schandal, und lauft davon! Gute Nacht! mein Lieber, schlafen Sie wohl!" – „God nat, hr. Apiss!"

De følges ud, og Stengel vender ikke tilbage til gæstestuen.

☆

Det er skyet vejr den 26. januar om morgenen. Ved nitiden ruller Stengels vogn over torvet.

Væbningen, der har taget opstilling på torvet, afmarcherer en halv time senere, ført af borgerkaptajn, Farver Usson. Den statelige tømrermester Chr. Lund bærer fanen. I rækkerne ses løjtnanterne, næstkommanderende, købmand Raa Hansen, guldsmed Bruun, gartner Daniel Hjort, guldsmed Rühle og skomager Bruun.

En stor menneskemasse trænges i gaderne og langs vejene til plantagerne.

Lidt før 10 lader dødsklokkerne i domkirkens tårn deres malmrøster høre, og straks efter ruller en åben vogn med delikventen, der sidder med foldede hænder, uden bånd og tvang, i den midterste agestol, bevogtet af Wilsleff og Apiss, over torvet ad Nørreportsgade.

Gaderne er nu næsten menneskетomme; kun hist og her fra portrum og husdøre løfter voksne og børn, som har måttet blive hjemme, blikket, vegt og vigende, mod den trøjeklædte mand, der kører i – sidste vogn – sidste tur.

På galgebakken ses blokken i en sandhob, noget ubestemmeligt under et rødt klæde og en åben fyrretræskiste.

Overauditør Høyer og pastor de Thurah står ved højens fod; bag dem, i nogen afstand, skarpretteren og hans knægt.

Borgervæbningen har taget opstilling, men har endnu ikke omringet højen.

Nu kører vognen med delikventen frem i skridt mod højen. Overauditøren stiger hurtig op. Præsten bliver tilbage og følger den dødsdømte op, fulgt af skarpretteren og hans knægt.

Der lyder et kommandoråb: „Til højre former kreds!" Væbningsmandskabet svinger ud og kredsen sluttes;

En umådelig skare af mænd, ynglinge, kvinder og børn larmer og trænges udenfor kredsen.

Der påbydes stilhed, og overauditør Høyer oplæser højesteretsdommen og det kongelige rescript for delikventen, der kommer i stærk bevægelse.

Nu taler pastor de Thurah trøstende ord til ham, som øjensynlig beroliger ham. Herefter overgiver overauditøren den dødsdømte til skarpretteren. Da „knægten" nærmer sig ham, gør han en afværgende bevægelse med hånden og trækker selv sin trøje af.

„Læs dit fadervor!" siger skarpretteren.

Fangen beder fadervor. Og lægger sit hoved i blokken. Knægten slutter ham. Skarpretteren griber under det røde klæde. Øksen blinker og falder, et nyt blink og hovedet triller.

Der lyder skrig fra menneskemylret og råb: „han hugged' to gange."

Knægten griber det afhuggede hoved i håret og svinger det op.

Væbningen åbner kredsen og overauditøren og præsten stiger ilsomt ned, bestiger deres vogn og kører bort.

Almuekvinder trænger sig op ad højen og samler blodet op i små, medbragte kar, og puffes og stødes for at komme til.

„Det kendes", siger, med et skuldertræk, en herre, der fra højens fod har iagttaget kvindernes færd, „at Ribe bestandig er Maren Splids by."

Wilsleff og Apiss driver kvinderne bort og spreder småhobe, der endnu dvæler på stedet.

Der holder endnu tre vogne ved højens fod –.

Skarpretteren kører bort. Lidt efter følger fjællevognen med fyrretræskisten, der gemmer rovmorderens hovedløse krop. Sidst kører Wilsleff og Apiss. Ole Gotliebsen lader sine fyrige „brune" strække ud.

☆

Højen ligger nu tom og stille, som før; kun sandhoben og blodpølen på dens top vidner om, at her øvede mennesker retfærdighed.

☆

I Ribes gader bølger menneskemængden og i alle beværtninger er der stuvende fuldt af folk.

Overalt diskuteres Stengels to hug, for og imod. Sandheden er blot den, at halshvirvel og marv overskæres ved et første, selv ikke særlig stærkt hug, hvorefter enhver smerteføIelse hos delikventen ved et påfølgende hug, efter hvad sagkyndige mener, sandsynligvis er udelukket.

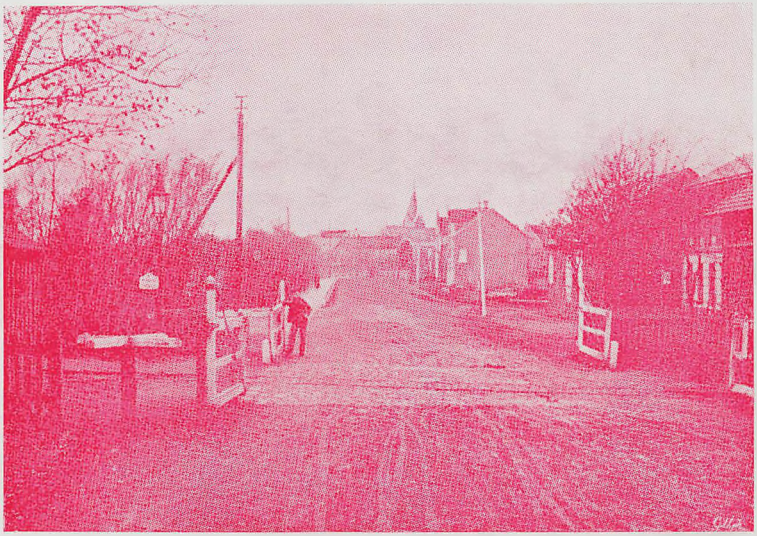
Stengel var i hvert fald angerløs; hvad han udførte var håndarbejde, så godt gjort som menneskehånd i det givne tilfælde kan gøre det. Han ville sikkert have foretrukket at arbejde med faldøkse, men måtte bøje sig for loven, der påbyder brug af håndøkse.

Ved totiden rullede hans vogn ud af Ribe by.

☆

Galgebakken, også kaldet Stejlbjerg, er et gammelt, historisk sted. Her tegnede i længst forsvunden tid galgen sine frygtelige linjer mod horisonten, med hængte kroppe, svajende i vinden, medens dens stalbroder, stejlen, triumferende rakte sin hæslige, stejle stang, med det grimme hjul på enden op i synskredsen, som et selvbevidst tilhæng til den frygtelige Riber-ret.

Men af den frygtede byret, der satte livsstraf ved halshugning ikke blot for mord og røveri, men også for drab på sagesløs mand, bortførelse af anden mands kone og ejendom, falskmøntneri og salg af forfalsket honning, og galge og æren for den der stjal kofter for mere end en halv mark penges værdi, dog at kvinder, for sømmeligheds skyld, ikke skulle hænges, men levende begraves under galgen, med en balje over hovedet – er forlængst kun tilbage en gammel spændebog, der kalder sig Riber-ret, og opbevares i rådhusarkivet; og forlængst gemmer jorden galgens og stejlens hensmuldrede rester i sit skød, og nu synger ved sommer lærken livets melodi, og ved vinter stormen sin gravsang over det gamle rettersted.



Sønden ind fra Varde

Vestjyder fortæller

INDHOLDSFORTEGNELSE

IKKE NOGET SÆRLIGT – af forfatteren Niels Fenger, Viborg 9

TØRVEMOSEN – af førstelærer St. Steffensen, St. Nustrup 18

EN VÅGEN DANSK OG KRISTEN UNGDOM – af sadelmag. Frits Pedersen, Varde 26

MORTEN ESKESEN – af Kr. la Cour Pedersen 33

VESTJYSK LUNE – af tandlæge C. W. Koch, Varde 56

FORTÆ'L OM HJEMM' – af Morten Raunkjær, tidl. Ølgod og Yderik 66

SKIPPER OG HAVN – af fhv. skipper og havnebetjent Chr. Roust, Esbjerg 77

JÆGERE I VESTJYLLAND – af redaktør A. C. Lau, Ribe 83

NABO TIL HEDE OG HAV – af boghandler Thyge Clausen, Varde 91

FALDENDE BLADE – af kunstmaler P. Poulsen, Bramminge 98

ROVMORD VED RIBE SKEL – Et tidsbillede af litterat Ludvig Murtfeldt, Varde 103